

Diskurssianalyyttinen tutkimus suomalaisten
kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta
toiminnasta

RIIKKA VIITALA
Tampereen yliopisto
Sosiaalitutkimuksen laitos
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2011

Tampereen Yliopisto
Yhteiskunta – ja kulttuuritieteiden yksikkö

VIITALA, RIIKKA: Diskurssianalyttinen tutkimus suomalaisten kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta.

Pro -gradu tutkielma 84s., 2 liitesivua
Ohjaaja: Liisa Häikiö
Sosiaalipolitiikka
Marraskuu 2011

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella sitä, miten suomalaiset kansalaisjärjestöt osallistuvat ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja erityisesti sitä, miten kansalaisjärjestötoimijoiden ihmiskaupan vastainen toiminta jäsentyy institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä. Tutkimuksen aineisto koostuu kuuden kansalaisjärjestötoimijan haastattelusta. Aineisto on analysoitu diskursiivisesta näkökulmasta käsin.

Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on ajatus institutionaalisesta epävarmuudesta. Järjestötoimijat tekevät ihmiskaupan vastaista toimintaa institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä, jolloin ihmiskaupan vastainen toiminta on epävakaata ja epävarmaa. Ihmiskaupan vastainen toiminta ei ole yhdenkään järjestön päätyö, toiminnalle ei ole selkeitä sääntöjä tai normeja, eikä toimintaan saa aina apua viranomaisilta. Institutionaalinen epävarmuus jäsentää myös analyysia, jossa kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa tarkastellaan toimija-asemien ja luottamuksen näkökulmasta.

Tutkimuksessa selvisi, että suomalaisten kansalaisjärjestöjen toimintaa määrittää kaksi toimintasääntöä. Yhtäältä toimintaa määrittää se, että järjestötoimijat tasapainoilevat kahden erilaisen maailman välillä. Toisessa ääripäässä ovat ihmiskaupan uhrit ja toisessa ääripäässä viranomaiset ja julkinen järjestelmä. Tätä tasapainoilua helpottaakseen toimijat omaksuvat eri tilanteissa kolme eri toimija-asemaa: neuvottelijan, etujen ajajan tai epävarmuuden leimaaman toimija-aseman. Neuvottelijan ja etujen ajajan toimija-asemat osoittautuivat kansalaisjärjestötoimijoiden näkökulmasta vahvoiksi toimija-asemiksi, ja epävarmuuden leimaama toimija-asema muita heikommaksi toimija-asemaksi.

Järjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa määrittää myös toinen toimintasääntö, sääntö luottamuksesta. Luottamus mahdollistaa järjestöjen ihmiskaupan vastaisen toiminnan. Järjestötoimijat pääasiassa luottivat ihmiskaupan uhreihin, mutta viranomaisia kohtaan he kokivat suurelta osin epäluottamusta. Ihmiskaupan vastaiseen toimintaan liittyviä instituutioita kohtaan vallitsi sekä luottamus että epäluottamus.

Tutkimuksen perusteella järjestöissä on paljon käyttämätöntä potentiaalia sekä tietoa ja taitoa esimerkiksi ihmiskaupan uhrien auttamisesta, jota viranomaiset voisivat hyödyntää enemmän. Tutkimus nostaa myös esiin kysymyksiä kansalaisjärjestöjen ja viranomaisten välillä vallitsevasta luottamuksesta. Lisäksi tutkimus herättää pohtimaan luottamuksen ja institutionaalisen epävarmuuden suhdetta.

Asiasanat: kansalaisjärjestö, ihmiskauppa, institutionaalinen epävarmuus, toimija-asema, luottamus.

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

VIITALA, RIIKKA: A discourse-analytic study of non-governmental organizations' anti-trafficking actions.

Master's Thesis, 84 pages, 2 appendices
Supervisor: Liisa Häikiö
Social Policy
November 2011

The purpose of this study is to examine how Finnish non-governmental organizations (NGOs) take part in anti-trafficking activities. My main research question is the following: how are the anti-trafficking actions of NGO operators structured in an environment of institutional void? My source material consists of theme interviews of six NGO operators. The material has been analyzed using discourse analytic perspective.

The theoretical basis of this study is the thought of institutional void. The environment where NGOs do anti-trafficking activities lies in an area of institutional void. This means that these actions are mostly unstable and insecure. Anti-trafficking activities are not the main activity of any of these NGOs, there are no clear rules or norms for these activities and not even the authorities can always help NGOs in these matters. Institutional void structures the analysis where the anti-trafficking activities of NGOs are viewed from the perspective of subject positions and trust.

The results of my study show that the anti-trafficking actions of NGOs are defined by two action rules. On the one hand the actions are structured by the action rule that NGO operators are balancing between two worlds. At the one end are the victims of trafficking and at the other end are the authorities. In order to facilitate this balancing, NGO operators adopt different subject positions: a negotiator, advocacy or an insecure operator. The subject positions of a negotiator and advocacy turned out to be strong subject positions while the insecure subject position was weaker than the other positions.

The second action rule that defines NGOs' anti-trafficking actions is the rule of trust. Trust turned out to be an essential factor in NGOs' anti-trafficking activities, because without trust these activities would not be possible. The NGO operators mostly trusted the trafficking victims, but they did not trust the authorities. Institutions, on the other hand, faced trust and distrust.

According to the results of this study, NGOs' positions in anti-trafficking activities are not sure or stable. There is a lot of unused potential and knowledge that the authorities could utilize more efficiently, e.g. regarding the help that could be given to the victims of trafficking. This study also raises questions of the trust between NGO operators and the authorities. Additionally, the study raises the question of the relationship between trust and the institutional void.

Keywords: Non-governmental organization (NGO), human trafficking, institutional void, subject position, trust.

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
2 Suomalaisen kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastainen toiminta	4
2.1 Kansalaisjärjestöt ihmiskaupan vastaisina toimijoina	4
2.2 Ihmiskauppa ilmiönä.....	7
2.3 Ihmiskaupan vastaisen toiminnan käytännöt	9
3 Institutionaalinen epävarmuus teoreettisena lähtökohtana	13
3.1 Institutionaalinen epävarmuus kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa	13
3.2 Toimija-asetat näkökulmana institutionaaliseen epävarmuuteen	15
3.3 Luottamus ja epäluottamus	16
4 Tutkimusasetelma ja tutkimuksen toteutus	20
4.1 Aineiston esittely	20
4.2 Diskurssianalyttinen lähestymistapa.....	23
4.3 Tutkimustehtävä ja analyysin kulku	26
5 Kansalaisjärjestötoimijoiden toimija-asetat institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä	32
5.1 Jähmeä ja epävarma systeemi.....	32
5.2 Toimintasäntö kahden eri maailman välillä tasapainoilevasta toimijasta	35
6 Toimintasäntö luottamuksen tärkeydestä	52
6.1 Luottamus ihmiskaupan uhreihin.....	54
6.2 Luottamus viranomaisiin.....	58
6.3 Luottamus instituutioihin	64
7 Pohdinta	69
Lähteet	78
Liitteet	85
Liite 1 Haastattelurunko	85
Liite 2 Haastattelusopimus.....	86
Taulukot	
Taulukko 1 Luottamuksen tyypit.....	18

1 Johdanto

Sosiaalisiin kysymyksiin keskittyneet kansalaisjärjestöt tekevät tärkeää työtä sellaisten ihmisryhmien parissa, jotka eivät syystä tai toisesta pysty huolehtimaan omista eduistaan. Järjestöt ovat ottaneet omakseen esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa kokevien naisten tukemisen, kehitysvammaisten vapaa-ajan toiminnan järjestämisen sekä maahanmuuttajien tukemisen kotoutumisen varrella. Kansalaisjärjestöt ovat usein myös palveluntuottajia kunnille tai valtiolle, mutta järjestöt järjestävät palveluita myös itsenäisesti ilman palveluntuottajan asemaa. (vrt. Matthies 2007.) Ihmiskaupan vastainen toiminta ja ihmiskaupan uhrien auttaminen on yksi sellainen työ, jota järjestöt tekevät täydentääkseen julkisen sektorin palveluita ilman palveluntuottajan asemaa. Moni kansalaisjärjestötoimija törmää muun toiminnan ohessa ihmiskaupan uhreihin. Ihmiskaupan uhri voi tulla vastaan asiakastilanteessa selvitettäessä työsyrrjintää tai asunnottomuuden syitä. Tällöin järjestöjen toimijat astuvat ihmiskaupan vastaisen toiminnan kentälle, joka on useimmille järjestötoimijoista uusi, vaikea ja haasteellinen alue.

Ihmiskauppaan yhteiskunnallisena ongelmana ja ihmiskaupan vastaiseen toimintaan on herätty myös Suomessa. Siitä keskustellaan ajankohtaisohjelmissa, televisiossa kerrotaan ihmiskaupan uhrien tarinoita ja ihmiskaupasta uutisoidaan eri medioissa monta kertaa kuukaudessa. Ihmiskauppa ilmiönä herättää vihan tunteita ja inhoa, sillä se on yksi pahimmista rikoksista ihmisyyttä ja ihmisarvoa vastaan. Ihmiskauppa on myös asia, jota on vaikea havaita tavallisessa arjessa. Sitä on myös vaikea ymmärtää, sillä ihmiskauppa rinnakkaisilmiöineen sisältää paljon erilaisia asioita. Ihmiskauppa on rikos, jota tehdään hyvin usein niin, että se pysyy julkiselta katseelta piilossa. Ihmiskauppaajat voivat olla ketä tahansa, uhrin ystäviä tai työnantajia. Ihmiskaupan uhrista ei myöskään voi antaa stereotyyppistä kuvaa, hän voi olla puolalainen rakennustyöläinen tai prostituoitu Helsingin kaduilla. (Roth 2010, 1–6; 304.)

Ihmiskaupan vastaista toimintaa on Suomessa harjoitettu hyvin vähän aikaa (vrt. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010). Harva on tietoinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä tai niistä virallisista asiakirjoista, joissa määritellään Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan pääperiaatteita. Ihmiskaupan vastaisia toimijoita Suomessa ovat valtio, kunnat, uskonnolliset organisaatiot sekä kansalaisjärjestöt. Ihmiskaupan vastainen

toiminta nähdään tärkeänä, sillä ihmiskauppa linkittyy vahvasti myös harmaaseen talouteen ja moniin seikkoihin, jotka voivat vaarantaa valtion turvallisuuden ja talouden. Mutta ennen kaikkea ihmiskauppa on vakava rikos yksittäistä ihmistä vastaan, jossa ihmiskaupan uhrilta viedään vapaus hallita omaa elämäänsä ja vapaus määrätä omasta koskemattomuudestaan. Ihmiskaupan uhri kokee asioita, joita ei tämän päivän Suomessa tulisi tapahtua. (vrt. Roth 2010; Tyldum & Brunowskis 2005.)

Ihmiskauppa ja sen vastainen toiminta on tutkimusalue, jota on hankala lähestyä tutkimusalueen tuoreuden vuoksi. Se on kompleksinen alue, jota voi tarkastella useasta eri näkökulmasta. Suomalaista tutkimuskirjallisuutta ei kuitenkaan ole runsaasti, ulkomailla tehtyä tutkimusta sen sijaan löytyy jo enemmän. Suomessa ihmiskauppaa ovat tutkineet mm. Suomen ihmiskaupparaportoiija Venla Roth, jonka teokset ovat olleet suurena apuna tutkimukseni teossa. Lisäksi erilaiset työperäistä ihmiskauppaa koskevat raportit ovat olleet tärkeiden lähteinä ihmiskaupan monimuotoisuuden ymmärtämisessä (ks. Viuhko & Jokinen 2009). Suomalainen ihmiskaupan tutkimus on myös ollut oikeustieteellisesti painottunutta (ks. Roth 2010). Kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta ei ole tehty tutkimusta, mutta muu kansalaisjärjestötutkimus on ollut suureksi avuksi aihepiirin haltuunoton kannalta (esim. Dufva 2003; Matthies 2007; Ruohonen 2003).

Oma kiinnostukseni ihmiskaupan tutkimista kohtaan heräsi jo harjoitteluajana yli kaksi vuotta sitten. Tutustuin harjoittelussa siirtolaisuutta ja nykyajan orjia käsittelevään kirjallisuuteen. Sattumalta törmäsin ihmiskauppaa käsittelevään kansainväliseen julkaisuun, jossa ihmiskauppaa käsiteltiin metodologisten haasteiden ja ihmiskaupan uhrien auttamisen kautta (ks. Laczko & Gozdzia 2005). Kansalaisjärjestöistä ihmiskaupan vastaisina toimijoina taas kiinnostuin havaittuani, että monissa paitsi Aasian ja Afrikan maissa myös Euroopassa, esimerkiksi Belgiassa, järjestöt tekevät oleellisen osan ihmiskaupan uhrien auttamisesta. Aloin kiinnostua siitä, mikä on kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisen toiminnan tila Suomessa. Tutkimusalue kuitenkin muotoutui tähän muotoon, missä se tässä tutkimuksessa esiintyy vasta tutkielmaseminaarin myötä. Ymmärsin, että aiheeni ei ole vain ihmiskaupan tutkimus, vaan lähdän selvittämään ilmiötä nimeltä kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastainen toiminta

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on jäsentää suomalaisten kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa. Tarkoituksena on käsitellä toimintaa järjestötoimijoiden näkökulmasta

käsin. Tutkimusta varten kerätyt kuusi järjestötoimijan haastattelua antavat mahdollisuuden päästä kiinni järjestötoimijoiden ajatuksiin, käsityksiin ja näkemyksiin. Tutkimuksessa avataan suhteellisen uutta tutkimusaluetta diskurssianalyttisestä näkökulmasta käsin. Järjestöjen ihmiskaupan vastaisen toiminnan tarkastelun teoreettisena kehyksenä toimii ajatus institutionaalista epävarmuudesta, jonka Maarten Hajer (2003) on esitellyt. Institutionaalinen epävarmuus tarkoittaa sitä, että se toimintaympäristö, jossa toimijat tekevät ihmiskaupan vastaista toimintaa, on hyvin epäselvä. Toiminnalla ei ole selkeitä sääntöjä tai normeja, joita kansalaisjärjestötoimijat voisivat noudattaa. Perinteisesti institutionaalista epävarmuutta on käytetty muussa kuin kansalaisjärjestöjen tutkimuksen yhteydessä (ks. Hajer 2003; Laine, Leino & Santaoja 2007) mutta käsite sopii hyvin myös kansalaisjärjestöjen toiminnan tutkimiseen. Ajatus institutionaalista epävarmuudesta kuvastaa hyvin järjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaisen toiminnan haasteellisuutta. Tarkoitukseni on hahmottaa toimintaa jäsentäviä toimintasääntöjä ja valottaa niitä asemia, mistä järjestötoimijat toimivat.

Tutkielma koostuu seitsemästä pääluvusta. Seuraavaksi esittelen kansalaisjärjestöt ihmiskaupan vastaisina toimijoina ja avaan ihmiskaupan käsitettä. Esittelen myös Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan pääpiirteet kansalaisjärjestöjen näkökulmasta käsin. Luvussa kolme esittelen tutkimukseni teoreettisen taustan. Institutionaalisen epävarmuuden ohella nostan teoreettiseen tarkasteluun toimija-asetat ja luottamuksen, sillä nämä käsitteet ovat oleellisessa asemassa analyysiluvuissa. Luvussa neljä käyn läpi metodologisia valintoja ja esittelen tutkimuksen aineiston, diskurssianalyttisen lähestymistavan ja tutkimuskysymykseni.

Luvussa viisi aloitan analyysin esittelyn. Olen jakanut analyysin kahteen pääluukuun, jotka molemmat sisältävät yhden sellaisen toimintasäännön, jonka tulkitsin määrittävän kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä. Pohdin sitä, miten institutionaalinen epävarmuus määrittää järjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa. Seuraavaksi esittelen toimintasäännön kahden eri maailman välillä tasapainoilevasta toimijasta, jolla on kolme erilaista toimija-asemaa. Kuudennessa luvussa esittelen toimintasäännön luottamuksen merkityksestä. Luvussa esitän pohdintoja kansalaisjärjestötoimijoiden luottamuksesta toiminnan eri osapuoliin ja pohdin myös epäluottamusta. Viimeisessä luvussa esitän lyhyesti yhteenvedon tutkimukseni tuloksista ja esitän pohdintoja tutkimuksen tulosten perusteella.

2 Suomalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastainen toiminta

Tässä kappaleessa käyn läpi tutkimuksen kaksi ensimmäistä käsitettä, jotka jäsentävät tarkasteltavaa ilmiötä: kansalaisjärjestön ja ihmiskaupan käsitteet. Tarkastelussa peilaan kansalaisjärjestöjä aiempaan tutkimukseen sosiaali – ja terveysalan kansalaisjärjestöistä ja kerron, miten kansalaisjärjestöt osallistuvat ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Kuvaan myös ihmiskaupan vastaista toimintaa ja siihen liittyviä prosesseja.

2.1 Kansalaisjärjestöt ihmiskaupan vastaisina toimijoina

Sosiaalisiin kysymyksiin keskittyneillä kansalaisjärjestöillä voidaan nähdä olevan useita erilaisia rooleja yhteiskunnallisina osallistujina. Järjestöt tarjoavat apua hätää kärsiville ja he toimivat heikompiosaisten puolestapuhujina. Järjestöt kantavat yhteisiä perusarvoja, kuten toisen kunnioittamista ja yhdenvertaisuutta ja järjestöt voidaan nähdä ihmisarvon puolustajina. Järjestöt tarjoavat osallistumismahdollisuuksia erilaisille ihmisille ja ovat myös paikallisia vaikuttajia esimerkiksi arkielämän asiantuntijoina. Kansalaisjärjestöt voivat toimia myös yhteiskunnallisena muutosvoimana. (Ruuhonen 2011; 2003, 40–41.)

Kansalaisjärjestöjen rooli toimijoina sosiaali – ja terveyssektorilla ei ole selkeä eikä kaikille toimijoille selvä. Järjestöjen roolista on olemassa erilaisia näkemyksiä, jotka ovat ristiriitaisia. Osa ihmisistä näkee järjestöjen toiminnan oleellisena osana viranomaisten toimintaa ja he katsovatkin, että kansalaisjärjestöt tuovat paljon hyvää viranomaistoiminnan oheen. Moni toivookin, että järjestöjen roolia voitaisiin lisätä sosiaali – ja terveysalalla. Osa ei katso järjestöjä kovinkaan tärkeäksi, ja osa näkee järjestöt jonakin vieraana ja jopa uhkana viranomaisjärjestelmille esimerkiksi sosiaalipalveluissa. (ks. Leukumaa 2010; Matthies 2007, 57.)

Kansalaisjärjestöt luetaan osaksi kolmatta sektoria. Kolmanteen sektoriin luetaan myös erilaiset yhdistykset (ks. Dufva 2003). Kolmas sektori sijoittuu valtion, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan leikkauspisteeseen. Kansalaisjärjestöjen roolin ja merkityksen ymmärtämisen kannalta kansalaisyhteiskunta on syytä ymmärtää niin, että kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan ei-valtiollista ja voittoa tavoittelematonta yleishyödyllistä talouden ja valtion sekä perheen toiminnasta eroavaa vapaaehtoista toimintakenttää. Pohjoismaissa ja myös Suomessa järjestöt ja yhdistykset ovat kansalaisyhteiskunnan

institutionaalinen ydin ja sen voi muodostaa seuraavista olemuksista: vapaaehtoinen, voittoa tavoittelematon, autonominen ja järjestäytynyt. (Niemelä 2003, 122–123; Salamon, Sokolowski & List 2004, 8–11.)

Kansalaisjärjestö viittaa tässä tutkimuksessa sellaiseen rekisteröityyn yhdistykseen, järjestöön tai liittoon, jonka yksilöt muodostavat vapaaehtoiselta pohjalta (Arajärvi 2007, 1). Kansalaisjärjestö määritellään usein sellaiseksi organisaatioksi, joka saa suurimman osan tuloistaan yksityisiltä lahjoittajilta tuottavan liikevaihdon sijaan. Suomessa usein järjestöjen toiminnan rahoittajana toimii myös Raha-automaattiyhdistys. Kansalaisjärjestön oikeudellinen asema taas määräytyy yleensä laillisen järjestäytymisen muodossa säätiönä tai yhdistyksenä. Kansalaisjärjestö voi määräytyä kansalaisjärjestöksi myös sen perusteella, mitkä sen tarkoitusperät ovat. Järjestöt on nähty hyvinvoinnin tekijöinä. Kansalaisjärjestöt pyrkivät yleensä edistämään yhteistä hyvää, osoittamaan rakenteellisia juuria sorrolle ja köyhyydelle sekä kannustamaan osallistumiseen. (Leukumaa 2010, 6; Salamon ym. 2004, 8.) Järjestötoiminnan pohjan muodostaa usein vapaaehtoisuuden periaate. Se ei ole tässä tapauksessa vain tekoja ja hyväntekeväisyyttä vaan myös ihmisyyteen ja arvoihin liittyvää välttämätöntä välittämistä ja jakamista, joka mahdollistaa yhteiskunnan toimivuuden. (ks. Dufva 2003, 17; Ruohonen 2003, 40.)

Suomessa useat tutkimukset ja selvitykset tarkastelevat sosiaali- ja terveysalan järjestöjä, vaikka suuri osa järjestöistä ei toimi sosiaali- ja terveysalan sektorilla vaan liikunta- ja kulttuuripuolella (ks. Dufva 2003, 13, 18; Järjestöt sosiaali – ja terveyspolitiikan toimijoina 2003, 1; Matthies 2007, 57). Tutkimuksen yleisyys johtuu pitkälti siitä, että Suomessa järjestöt toimivat sosiaali- ja terveyspalveluiden alalla, sekä itsenäisesti että palveluiden tuottajina kunnille ja valtiolle. Järjestöt käsitetäänkin erittäin merkittäviksi toimijoiksi tällä sektorilla. (Dufva 2003, 13, 18; Järjestöt sosiaali – ja terveyspolitiikan toimijoina 2003, 1.) Esimerkkeinä tällaisista järjestöistä ovat Suomen Punainen Risti, Kehitysvammaisten tukiliitto ry sekä Mannerheimin lastensuojeluliitto. Järjestöjen toimintaa, toimenkuvaa ja toimintatapoja on tutkittu monelta kantilta. Huomiota on kiinnitetty mm. vapaaehtoisuuden käsitteeseen, vertaistukeen, yhdistysten käytäntöihin, mitä vaikutuksia yhdistysten toiminnalla on ja minkälaista yhteistyötä yhteisöt tekevät eri tahojen, esimerkiksi kuntien ja valtion kanssa (ks. Dufva 2003, Kuuskoski 2003). Näiden järjestöjen tutkimusta on pidetty tärkeänä, sillä järjestöt ovat merkittävässä asemassa sosiaalisten ongelmien tunnistamisessa ja niiden esiin tuomisessa.

Kansalaisjärjestöjen toimintaa on myös pyritty teoretisoimaan ja nostan tässä esiin Aija-Leena Matthiesin (2007, 60–63) esittelemän Silvia Ferreiran teorian, sillä se sopii hyvin pohjoismaisen ja suomalaisen järjestötutkimuksen kenttään. Ferreira tunnistaa järjestöistä aivan uudenlaisia piirteitä ja tyyppejä, sillä hän lähtee liikkeelle järjestöjen omista piirteistä, kuten rahoituslähteestä, vapaaehtoisten ja palkatun työvoiman suhteellisesta määrästä ja keskeisestä toiminta-alasta. Hän tunnistaa neljä karkeaa tyyppiä: palveluihin ja etujen ajamiseen painottuvan, heikon järjestön, julkisesta rahoituksesta riippuvaisen palveluntuottajan, kaupallisesti rahoitetun intressijärjestön ja kaupallisesti aktiivisen palveluntuottajan. Kiinnostavaa onkin, että Ferreira havaitsee, että esimerkiksi Pohjoismaissa järjestöjen toiminta painottuu pääasiassa kulttuuriin, painostustoimintaan ja ympäristöasioihin. Toissijaisena tulevat sosiaalialaan ja koulutukseen liittyvät järjestöt. Pohjoismaiset järjestöt ovat myös suhteellisen riippuvaisia julkisesta rahoituksesta. Matthies huomauttaa myös, että Ferreiran jaotteluun on syytä suhtautua varoen, mutta silti se antaa mielenkiintoisen näkökulman suomalaisten kansalaisjärjestöjen toimintaan. (ks. Matthies 2007, 63.)

Tässä tutkimuksessa keskitytään suomalaisiin kansalaisjärjestöihin, jotka ovat mukana ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa joko ihmiskaupan uhrien auttajana tai vaikuttamistyössä erilaisissa työryhmissä. Tarkasteluni kohteena olevat järjestöt toimivat perinteisillä kansalaisjärjestöjen tehtävien alueella eli järjestöt tarjoavat vertaistukea, mahdollistavat vapaaehtoistoiminnan ja toimivat oman erikoisalansa asiantuntijoina erilaisissa virallisissa ja epävirallisissa työryhmissä ja yhteenliittymissä. (vrt. Leukumaa 2010, 36; Särkelä, Vuorela & Peltosalmi 2005, 27.) Suomessa yksikään kansalaisjärjestö ei keskity toiminnassaan vain ihmiskauppaan, vaan ihmiskaupan vastainen toiminta on osa muuta toimintaa. Monissa muissa maissa tilanne on toinen. Useissa Aasian maissa kansalaisjärjestöt ovat pääasiallisia ihmiskaupan vastaisia toimijoita ja ihmiskaupan uhrien auttajia. Järjestöt etsivät ihmiskaupan uhreja ravintoloista, rakennustyömailta ja bordelleista sekä pyrkivät tarjoamaan uhreille turvaa ja mahdollisuutta uuteen elämään ihmiskaupparikoksen jälkeen. (Bales, Trodd & Williamson 2009, 20–21.) Suomessa kansalaisjärjestöt ovat heränneet ihmiskauppa-ongelmaan vasta viime vuosina. Aktiivisia järjestöjä on kymmenkunta. Kaikki kansalaisjärjestöt toimivat sosiaali- ja terveysalalla, ja joukossa on sekä pieniä että suuria kansalaisjärjestöjä ympäri Suomea. Järjestöt toimivat ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa eli erilaisissa virallisissa ohjausryhmissä ja kirjoittavat kannanottoja erilaisista ihmiskauppaan

liittyvistä aiheista (ks. esim. Naisten Linja). Suuri osa järjestöjen työstä on ihmiskaupan uhrien auttamistyötä ja he myös pyrkivät etsimään uhreja tai tunnistamaan heitä oman muun toimintansa ohessa. Järjestöissä annetaan uhreille terveystalveluita, uhreja autetaan sosiaalityön avun piiriin ja annetaan oikeudellista neuvontaa. Järjestöt ovat myös tärkeitä sosiaalisen tuen antajia ihmiskaupan uhreille. (ks. Kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomus 2010, 30–32.) Kansainvälisen kokemuksen mukaan järjestöjen rooli onkin todettu keskeiseksi ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa ja auttamisen piiriin ohjautumisessa (mts. 49).

2.2 Ihmiskauppa ilmiönä

Ihmiskauppa ilmenee tässä tutkimuksessa sellaisena ilmiönä ja ongelmana, jollaisena tutkimani kansalaisjärjestöt sen näkevät. Ihmiskauppa on noussut sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ihmiskauppa herättää ilmiönä paljon tunteita: huolta, inhoa, ongelman kieltämistä ja tahtoa taistella sitä vastaan. Ihmiskauppa on hyvin vakava rikos ihmisen koskemattomuutta ja ihmisarvoa vastaan. Ihmiskaupan vastaiseen toimintaan on herätty sekä kansainvälisellä tasolla jo 1990-luvulla että myös Suomessa 2000-luvun puolella. Ihmiskaupaa vastaan on tehty lakeja, asetuksia ja allekirjoitettu kansainvälisiä sopimuksia¹. (ks. Kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomus 2010, 6; Roth 2010, 1.)

Määritelmä ihmiskaupasta on nykyisin jokseenkin yksimielinen (en puutu tässä kohtaa erimielisyyksiin, jotka vallitsevat eri ammattikuntien välillä, ks. Palander 2008.) Usein sovelletaan Palermon sopimuksen eli kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen ja sen lisäpöytäkirjan määritelmää ihmiskaupasta, erityisesti naisten ja lasten kaupasta ja näiden ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (YK 2000). Ihmiskaupalla tarkoitetaan ihmisen (naisen, miehen tai lapsen) myymistä seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai

¹ Esimerkkejä laeista, päätöksistä ja asetuksista ovat mm. The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime 2000 (YK 2000); Council of Europe Convention (ETS No. 197) on Action against Trafficking in Human Beings and its explanatory report, Varsova 16.V. 2005. (EN 2005); Lakivaliokunta La VM 10/2006.: Hallituksen esitys kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskaupaa ja maahanmuuttajien salakuljetusta koskevien lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä ja niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain 20 luvun ja järjestyslain 7 ja 16 §:n muuttamisesta. (LV 2006)

pakkotyöhön, avioliittoon, elinkauppaan tai adoptioon. Ihmiskauppaaja tavoittelee tällä toisen henkilön myymisellä taloudellista hyötyä ja voittoa. Ihmiskauppaan uhriutuu ihmisiä usein vähemmän kehittyneissä maissa, kuten Aasian maissa tai Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa (Bales ym. 2009, 16) mutta ihmiskaupan uhriksi voi yhtä hyvin joutua Saksassa, Ruotsissa tai Suomessa. Ihmiskaupan uhri voi olla minkä maalainen tai minkä maan kansalainen tahansa. (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010; Roth 2010.)

Ihmiskauppa ilmenee usealla eri tavalla. Ihmiskaupan uhri voi olla pakotettu seksityöhön, kodinhoitajaksi tai työhön rakennustyömaalla. Yleisesti puhutaankin työperäisestä ihmiskaupasta ja prostituutiossa uhriutuneista ihmiskaupan uhreista. Myös tutkimus on usein jaoteltu joko työperäisen ihmiskaupan tutkimukseen tai naiskaupan tutkimukseen. (esim. Roth 2010; Jokinen, Ollus & Viuhko 2011.) Ihmiskauppa ei ole aina maiden rajoja ylittävää toimintaa, vaan ihmiskaupan uhriksi voi joutua Helsingissä eikä uhria välttämättä kuljeteta sen kauemmaksi kuin ehkä kotoa töihin toiseen kaupunginosaan. (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 6; Roth 2010, 1.) Tärkeää ihmiskaupan suhteen on ymmärtää, että ihmiskaupan uhri ei ole ulkoapäin tunnistettavissa. Ihmiskaupan uhri on usein näkymätön ja hiljainen eikä hän aina itse tiedä olevansa ihmiskaupan uhri. Ihmiskauppaaja taas voi olla uhrin läheinen tai tuttava, mutta yleisen uskomuksen vastaisesti harvemmin suuren rikollisliigan edustaja. (Roth, 2010, 3; Tyldum & Brunowskis 2003.)

Ihmiskauppa ei ole täysin sama asia kuin sen rinnakkaisilmiöt paritus, ihmissalakuljetus ja kiskonnantapainen työsyryntä². Nämä ilmiöt saattavat olla osana ihmiskauppaa, mutta tässä tutkimuksessa en käsittele niitä erillisinä ilmiöinä. Suomalainen lainsäädäntö tunnistaa kyseiset ilmiöt erillisinä, ja myös monessa tutkimuksessa painotetaan erityisesti ihmiskaupan ja ihmiskuljetuksen erilaisuutta (ks. Roth 2010, 87; Viuhko & Jokinen 2009, 56.) Jaana Palanderkin (2008, 20) mainitsee, että ihmiskuljetus on ihmiskaupan tyylistä toimintaa, mutta salakuljetus loppuu, kun päästään määränpäähän. Salakuljettamisessa ei myöskään ole usein tarkoitus salakuljetettavan orjuuttamiseen. Jos näin on tai salakuljetettava jää

² Parituksella viitataan sellaiseen seksuaalipalveluiden myymiseen, missä pyritään hyötymään toisesta henkilöstä taloudellisesti. Paritukseksi katsotaan paikan järjestämisen seksipalveluita varten, seksityöntekijän markkinoiminen ja seksityöhön houkuttelu. (Kontula 2005.) Parituksen, prostituution ja ihmiskaupan välisistä rajanvedoista ks. Roth 2010, 284. Kiskonnantapaisesta työsyryntästä puhutaan, kun työnhakija tai työntekijä asetetaan huomattava epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä (ks. Viuhko & Jokinen 2009).

velkasuhteeseen kuljettajaa kohtaan, siirrytään ihmiskaupan alueelle. (Roth 2010, 87.) Paritus ja kiskonnantapainen työsyrrjintä ovat jo itsessään vakavia rikoksia. Niitä ei kuitenkaan usein katsota yhtä vakaviksi rikoksiksi kuin mitä ihmiskauppa on, sillä parituksesta ja kiskonnantapaisesta työsyrrjinnästä annettavat tuomiot ovat lievempiä kuin ne tuomiot, mitä ihmiskaupan harjoittamisesta voidaan antaa. (ks. Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomus 2010, 126–128.)

Ihmiskaupan uhrien määrästä Suomessa ei ole tarkkaa tietoa, sillä ihmiskauppa on piilorikollisuutta ja täten sitä on hyvin vaikea tilastoida. Maailmanlaajuisesti ihmiskaupan uhreja arvellaan olevan miljoonia. Erilaiset arviot ihmiskaupan uhrien määrästä vaihtelevat viidestä miljoonasta 20 miljoonaan uhriin (Bales ym. 2009, 36–37). Suomessa ei puhuta miljoonista, mutta varmasti sadoista ellei tuhansista ihmiskaupan uhreista. Suomesta voidaan kuitenkin sanoa se, että ihmiskaupan uhreja löytyy monilta eri työelämän sektoreilta: rakennus- ja ravintola-alalta, siivous- ja puutarha-alalta sekä ulkomaalaisten marjanpoimijoiden joukosta. Myös kerjäläisyyden parissa esiintyy mahdollisesti ihmiskauppaa tai pakkokerjäämistä. Suomen läpi kulkee myös ihmiskaupan uhreja, joita kuljetetaan toiseen Euroopan maahan. (Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomus 2010, 6–7.)

2.3 Ihmiskaupan vastaisen toiminnan käytännöt

Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa säätelevät useat Yhdistyneissä Kansakunnissa säädetyt sopimukset, tärkeimpänä jo mainittu Palermon sopimus ja ihmiskauppalisäpöytäkirja (YK 2000). Myös useat YK:n piirissä tehdyt yleiset ihmisoikeussopimukset kieltävät ihmiskaupan (Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomus 2010, 31–32). Myös kansainvälisen työjärjestön ILO:n sopimukset esimerkiksi lapsityön pahimpien muotojen kieltämisestä ja pakkotyötä koskevat sopimukset velvoittavat Suomea ihmiskaupan vastaisiin toimiin (mts. 33–34).

Myös Euroopan Neuvostossa tehdyt sopimukset ohjaavat Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa. Euroopan Neuvoston ihmisoikeussopimus tuli Suomen osalta voimaan 1990. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo sopimuksen toteutumista ja sen päätökset sitovat oikeudellisesti myös Suomea esimerkiksi ihmiskauppatapauksissa. Ihmiskaupan osalta sopimuksen tärkeimmät määräykset liittyvät artikloihin 2 (oikeus elämään), 3 (kidutuksen kieltäminen), 4 (orjuuden kieltäminen) ja 5 (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen). Euroopan Neuvosto on

hyväksynyt myös eurooppalaisen ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevan yleissopimuksen, jonka tarkoituksena on parantaa ihmiskaupan uhrien oikeuksia ja asemaa. (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 35.) Sopimus on tullut voimaan 2008, mutta Suomessa sen voimaan saattaminen on vasta valmisteilla. Sopimus sisältää määräyksiä ihmiskaupan uhrien ihmisoikeuksien suojelemisesta ja ihmiskaupan vastaisen toiminnan ihmisoikeusvaikutusten tarkastelemisesta. (mts.)

Suomen kansallisessa lainsäädännössä ihmiskauppaa koskevia lakeja löytyy useasta laista, eikä yhtä ihmiskaupan vastaista toimintaa tai ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa lainsäädäntöä ole. Ihmiskauppaa koskeva lainsäädäntö on koottu useaan eri lakiin, mutta tärkeimmät säädökset löytyvät rikoslaista, maahanmuuttajien kotouttamista ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta annetusta laista sekä ulkomaalaislaista. (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 38–69; Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493; Rikoslaki 19.12.1889/39; Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.)

Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa seuraa Suomessa kansallinen raportointi, joka toimii vähemmistövaltuutetun alaisuudessa. Kansallinen raportointi on riippumaton viranomaistoimija, joka toimii yhteistyössä viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa ja pyrkii edistämään järjestöjen ja viranomaisten yhteistyötä. Kansallisen raportoinnin tehtävä on lisäksi edistää ja valvoa ihmiskaupan vastaista toimintaa sekä seurata ihmiskaupan rinnakkaisilmiöitä. Kansallinen raportointi valvoo lainsäädäntöä, antaa suosituksia ja arvioi Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan vaikuttavuutta uhrilähtöisestä näkökulmasta käsin. (Roth 2010, 222; Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 4.)

Suomessa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa suuntaviivaksi on asetettu ihmiskaupan uhrien auttaminen ja ihmisoikeuslähtöinen näkökulma (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 38). Näitä suuntaviivoja asetettiin Ihmiskaupan vastaisessa tarkennetussa toimintasuunnitelmassa (2008). Ihmiskaupan uhrien auttamistoiminnan tavoitteeksi on asetettu uhrin uudelleen uhriutumisen ehkäiseminen ja uhrin voimaantuminen. Koko ihmiskaupan vastainen toiminta kietoutuu ihmiskaupan uhrien auttamisen ympärille. Toimintaa kehitettäessä tärkeäksi suuntaviivaksi on asetettu yhteistyö viranomaisten ja kolmannen sektorin välillä. Käytännössä ihmiskaupan uhrien auttaminen on jakautunut usean eri sektorin kesken, sillä palveluita järjestävät valtio, kunnat, kansalaisjärjestöt ja kirkko.

Toimintaa kuitenkin koordinoi kaksi valtion vastaanottokeskusta. Oulussa sijaitseva turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus vastaa alaikäisten ilman huoltajaa maahan saapuneiden uhrien auttamisesta ja Joutsenon vastaanottokeskus aikuisista ihmiskaupan uhreista, perheistä ja ryhmistä. Ihmiskaupan uhrien auttamispalveluihin on sisällytetty etsivä työ, uhrien tukipalvelut (kuten toimeentulo, asuminen, terveyspalvelut ja koulutus), kriisiapu, oikeudellinen apu ja neuvonta sekä kotouttaminen. Vastaanottokeskukset, joissa auttamisjärjestelmä fyysisesti toimii, voivat järjestää palvelut itse tai hankkia ne ostopalveluina kolmannen sektorin toimijoilta tai yksityisiltä palveluntuottajilta. Toiminta rahoitetaan pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoa kattavista määrärahoista. (Roth 2010, 179; Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 38–39.)

Ihmiskaupan uhrien auttaminen ja avun piiriin ohjaaminen on kuitenkin haasteellista ja vaikeaa, sillä ihmiskaupan uhrin tunnistaminen on hankalaa. Kuitenkin avun piiriin ohjautumisen edellytyksenä on ihmiskaupan uhrin tunnistaminen. (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 42.) Ihmiskaupan uhrin tunnistaja voi olla kuka tahansa: sosiaalityöntekijä, sairaanhoitaja, poliisi, rajavartija, työsuojelupiirin edustaja, diakoni tai kansalaisjärjestöä edustava asianajaja. Tunnistustilanne on aina haastava, sillä uhri ei usein tiedä olevansa ihmiskaupan uhri. Epäily siitä, että henkilö on joutunut ihmiskaupan uhriksi voi nousta esiin asiakastilanteessa keskustelun kuluessa pienistä johtolangoista. Tällöin tunnistajataho, kuten kansalaisjärjestön asianajaja, saattaa keskustella asiakkaan kanssa esimerkiksi raskaista työoloista tai maksamattomista palkoista. Keskustelun kuluessa asianajaja poimii keskustelusta erilaisia merkkejä, jotka saattavat herättää asianajajan epäilemään sitä, että asiakas on joutunut ihmiskaupan uhriksi. Merkkejä ihmiskaupasta saattavat olla maksamatta jäänyt ja hyvin huono palkka, työsopimuksen puuttuminen, vaaralliset tai huonot työolot, vapauden rajoitus, fyysinen ja/tai henkinen väkivalta tai pakotus sellaiseen työhön, mikä vahingoittaa henkilöä jollain tavoin. Ihmiskauppaan vaaditaankin useita eri tunnusmerkkejä, joista mainitsin yllä vain osan. (ks. tunnusmerkeistä Jokinen ym. 2011, 251–254.) Monien ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa toimivien tahojen mukaan ihmiskaupan uhrin tunnistamista haittaa se seikka, että kaikki eivät tunnusta prostituutiossa tapahtuvaa ihmiskauppaa ihmiskaupaksi. Jotkut tahot katsovat, että prostituution piirissä pätevät sellaiset säännöt, jotka sallivat esimerkiksi vapauden ryöstän tai väkivallan teot. Tätä näkökantaa kuitenkin kritisoidaan voimakkaasti, mutta sen on silti todettu haittaavan ihmiskaupan uhrien tunnistamista. (ks. Roth 2010, Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010.)

Tunnistaessaan ihmiskaupan uhrin, tunnistajataho voi ehdottaa asiakasta ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ei pääse kuka tahansa, vaan tunnistajataho ottaa yhteyttä auttamisjärjestelmää koordinoivan vastaanottokeskuksen johtajaan, ja tekee tälle kirjallisen ehdotuksen asiakkaan pääsystä auttamisjärjestelmään. Ihmiskaupan uhrin hakemus auttamisjärjestelmään pääsystä käsitellään vastaanottokeskuksessa toimivassa moniammatillisessa arviointiryhmässä, joka joko hyväksyy tai hylkää hakijan hakemuksen. Arviointiryhmä pohtii tunnistajatahon kirjallisen ehdotuksen perusteella, onko hakijan tilanteessa merkkejä ihmiskaupasta, ja jos on, mikä on niiden todenperäisyys. Jos hakemus hyväksytään, auttamisprosessi alkaa, ja jos hakemus hylätään, ei mahdolliseksi ihmiskaupan uhriksi tunnistetulla ole pääsyä auttamisjärjestelmän piiriin. (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 40–58.) Kansallisen raportoinnin mukaan kynnys auttamisjärjestelmään pääsystä on korkea, eikä läheskään kaikkia hakemuksia hyväksytä (mts. 59). Hakemuksen hylkääminen johtuu usein siitä, että arviointiryhmä on todennut, että rikoslain tunnusmerkistö ei täyty. Kansallinen raportoinni on kuitenkin todennut, että rikoslain tunnusmerkistön ei tulisi ohjata ihmiskaupan uhrin ohjautumista auttamisjärjestelmään. Rikosprosessin ja auttamisjärjestelmän lähtökohdat ja tavoitteet ovat osin erilaiset. Siinä, missä rikosprosessissa pyritään toteuttamaan rikosvastuuta syytetyn oikeusturvasta huolehtien, auttamisjärjestelmän tarkoituksena on auttaa ja suojella ihmiskaupan uhreja silloinkin, kun ihmiskaupasta on vasta viitteitä. (mts. 56.)

Jos ihmiskaupan uhri otetaan auttamisjärjestelmän piiriin, alkaa uhrin auttamisprosessi uhrin tarpeiden kartoittamisella. Tämä on kansallisen ihmiskaupparaportoinnin mukaan hyvin pitkä prosessi, jossa voi kestää uhrin akuuttia avuntarvetta ajatellen kohtuuttoman kauan (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 64). Tarpeiden kartoittamisen tekee usein auttamisjärjestelmän eli vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä ja joissain tapauksissa tunnistajataho kuten kansalaisjärjestön työntekijä. Uhrille osoitetaan prosessin alkuvaiheessa hyvin usein tukihenkilö. Jos uhrilla ei ole oleskelulupaa, sitä haetaan poliisilta. Auttajataho avustaa uhrin toimeentulon järjestämisessä eli käytännössä toimeentulotuen hakemisessa. Uhri saa myös tarvittaessa apua terveydenhoitajalta tai lääkäriltä. Auttamisjärjestelmässä olevat ihmiskaupan uhrit asuvat kotikunnassaan tai jos sitä ei ole, niin vastaanottokeskuksessa. Samaan aikaan osalla uhreista on käynnissä myös rikosprosessi, jossa tutkitaan häneen kohdistunutta ihmiskauppa-rikosta. (Jokinen ym. 2011, 21; 155–158.)

3 Institutionaalinen epävarmuus teoreettisena lähtökohtana

Kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastainen toiminta tapahtuu institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä. Institutionaalinen epävarmuus tekee toimintaympäristöstä epävarman ja tässä epävarmassa ympäristössä tehty ihmiskaupan vastainen toiminta on kansalaisjärjestötoimijoille haasteellista. Näkökulmina institutionaalisen epävarmuuteen toimivat toimija-asetat sekä luottamus, joiden avulla pyrin jäsentämään institutionaalisesti epävarmaa toimintaympäristöä.

3.1 Institutionaalinen epävarmuus kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa

Kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa institutionaalinen epävarmuus näyttäytyy monella toiminnan eri tasolla sekä monissa eri käytännön toimenpiteissä. Ihmiskaupan vastainen toiminta on uutta toimintaa, joten sille ole kehittynyt selkeitä sääntöjä tai normeja, jotka määrittäisivät tai ohjaisivat toimintaa. Viranomaisten säätämät asetukset ihmiskaupasta ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä ovat hyvin tuoreita, eikä asetusten soveltamisesta ole vielä paljoa kokemusta. Kansalaisjärjestötoimijat eivät myöskään aina saa tukea omaan toimintaansa viranomaisten taholta, vaan he joutuvat selviämään erilaisista ongelmatilanteista omin neuvoin.

Kun kansalaisjärjestötoimijoilla ei ole valmiita käytännön toiminnan malleja ihmiskaupan vastaiselle toiminnalle, he neuvottelevat toiminnan edetessä uusia toimintatapoja, malleja ja normeja toiminnalleen ja sopivaan käyttäytymiseen. He toimivat institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä, jota Maarten Hajer (2003, 175–176) on luonnehtinut sellaiseksi ympäristöksi, joka vaatii neuvotteluja ja uusien toimintamallien kehittämistä, jotta esimerkiksi ihmiskaupan vastaista toimintaa olisi mahdollista jatkaa. Neuvotteluilla ei siis ole selkeää suuntaa heti alussa, vaan monet asiat ratkeavat vasta neuvottelujen edetessä, mikä on tyypillistä institutionaaliselle epävarmuudelle (vrt. Hajer 2003, 177–178). Esimerkiksi kansalaisjärjestöjen asema ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ei ole kaikille viranomaisille selkeä asia. Moni viranomainen on tottunut hoitamaan asiat omien viranomaisverkostojen kesken, ja järjestöjen läsnäolo erilaisissa tilanteissa saatetaan kokea epätavalliseksi. (ks. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010.) Myös tällöin järjestötoimijoiden on neuvoteltava omasta asemastaan tai toiminnan suunnasta ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa.

Hajerin (2003) määrittelyn mukaan institutionaaliseen epävarmuuteen kuuluu myös uusien sääntöjen neuvottelu. Uudella institutionaalisella säännöllä viitataan sellaisiin sääntöihin, jotka saavat sellaisen aseman, että ne määrittävät kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa. Institutionaalinen sääntö on sellainen sääntö, josta kaikki toimijat ovat tietoisia ja kaikki toimijat osaavat toimia näiden sääntöjen mukaan. Nämä säännöt ovat kirjoittamattomia ja kulttuurisesti tunnustettuja sääntöjä. (vrt. Nay 2001, 151.) Uudet institutionaaliset säännöt ovat muotoutuneet hitaasti, kun ihmiskauppa saapui Suomeen 2000 – luvun alkupuoliskolla ja kun ihmiskaupan vastaista toiminta alettiin harjoittaa. Valtiovalta ei kyennyt yksin auttamaan ihmiskaupan uhreja, sillä julkisen sektorinkaan toimijoiden tiedot ja taidot eivät riittäneet ihmiskaupan uhrien auttamiseksi. Tässä tilanteessa katsottiinkin parhaaksi pyytää kansalaisjärjestöjä mukaan toimintaan. Samaan aikaan kansalaisjärjestöt heräsivät ihmiskaupan uhrien avun tarpeeseen. (vrt. Bales ym. 2009; Roth 2010.) Tässä uudessa tilanteessa järjestötoimijat joutuvat neuvottelemaan toiminnalleen uusia sääntöjä toiminnan eri osapuolien kanssa.

Institutionaalista epävarmuutta kuvaa myös se, että kansalaisjärjestötoimijoille ei ole vielä kovinkaan selkeää se, miten ihmiskaupan uhria voi tämän hetkessä toimintaympäristössä parhaiten auttaa. Järjestötoimijoilla ei ole selkeitä ja konkreettisia ohjeita viranomaisten taholta siitä, mitä kussakin tapauksessa olisi tehtävä, sillä jokainen tapaus on erilainen eikä selkeää neuvoa aina voida antaa. Järjestötoimija ei osaa arvioida, pääseekö uhri auttamisjärjestelmään, onko uhrilla oleskelulupaa ja jos ei ole, minkälaista oleskelulupaa uhrille haetaan. Järjestötoimijoiden työtä hankaloittaa myös se, että harva viranomainen on työssään perehtynyt ihmiskaupaan ja sen asetuksiin ja lakeihin. Kansalaisjärjestötoimijat kaipaisivat usein neuvoja viranomaisilta toimintansa tueksi. Kovinkaan moni viranomainen poliisin tai sosiaalityön piirissä ei kuitenkaan ole asiantuntija ihmiskaupan vastaisen toiminnan alueella vaan yksittäinen viranomainen voi kohdata ensimmäistä kertaa ihmiskaupaa koskevan asian. Tällöin kansalaisjärjestötoimijan on jälleen kerran yhteistyössä viranomaisen kanssa neuvoteltava mahdollisista toimintatavoista ja pyrittävä jatkuvalla neuvottelulla hyvään lopputulokseen eli siihen, että ihmiskaupan uhri saa apua. Kansalaisjärjestötoimijoille on tärkeää neuvotella sellaisia toimintatapoja ja keinoja selvittää asioita, jotka sopivat myös virallisen vallan toimintaan. Ilman yhteistyötä viranomaisten kanssa ihmiskaupan vastainen toiminta ei olisi mahdollista, joten täten myös viranomaisten hyväksyntä toimintavoille on joiltain osin välttämätöntä.

Institutionaalisen epävarmuuden tarkasteluun ja analysointiin kuuluu myös uusien konseptien neuvottelu (Hajer 2003, 176). Kansalaisjärjestötoimijat joutuvat myös tässä tilanteessa keksimään uusia toimintamalleja, joilla he voivat puuttua poliittiseen toimintaan, joka koskee ihmiskaupan vastaista toimintaa sekä kansalaisjärjestöjen asemaa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Esimerkkinä tästä toimii se, että kansalaisjärjestöillä ei vielä ole kovinkaan legitiimiä ja varmaa asemaa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa Suomessa toisin kuin monessa muussa maassa (ks. Bales ym. 2009, 40; Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010). Kansalaisjärjestötoimijat keksivätkin tässä tilanteessa erilaisia keinoja, millä he voivat vaikuttaa politiikkaan. Yksi keino on osallistua erilaisiin ihmiskaupan vastaista toimintaan koskevien virallisten asiakirjojen valmisteluun, toinen keino on vaikuttaa ihmiskaupparaportointia Venla Rothin kautta. Myös erilaiset kannanotot koskien ihmiskaupan uhrien asemaa ovat järjestöjen uusi keino vaikuttaa poliittisiin toimenpiteisiin, jotka koskevat ihmiskauppaa.

3.2 Toimija-asetat näkökulmana institutionaaliseen epävarmuuteen

Toimija-asetan käsite toimii näkökulmana institutionaalisesti epävarmaan toimintaympäristöön, jossa järjestötoimijat tekevät ihmiskaupan vastaista toimintaa. Järjestötoimijat omaksuvat itselleen erilaisia toimija-asetia, joista käsin he tekevät ihmiskaupan vastaista toimintaa. Lähtökohtana toimija-asetien pohtimisessa on, että yksittäiset ja kollektiiviset toimijat kohtaavat mahdollisuuksien kentän, jossa on useita tapoja toimia, käyttäytyä ja reagoida erilaisiin toimijoihin ja ilmiöihin (Foucault 1982, 331). Mahdollisuuksien kenttä on tilannekohtaisesti muotoutuva ja ilmenevä toimintarakente, joka konkretisoituu erilaisina identiteetteinä ja toimija-asetina. Ne ilmenevät suhteessa toisiin toimijoihin. Ne ovat myös kietoutuneet toisiinsa. Toimija-asetta tarjoaa toimijalle tietynlaisen identiteetin ja tämä identiteetti ohjaa toimimaan tietyllä tavalla. (Häikiö 2005, 154.) Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkastella identiteetin käsitettä, sillä jo toimija-asetien tarkastelu on riittävän laaja aihe tähän tutkimukseen ja se antaa riittävät mahdollisuudet tarkastella kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa.

Toimija-asetat ovat myös tilanteisia eli erilaisia erilaisissa tilanteissa (vrt. Leino 2006, 13; 35) ja ne eivät ole vakiintuneita, vaan jatkuvasti elossa ja muuttuvia. (ks. Laine ym. 2007, 7.; Leino 2006, 148.) Toimija-asetat muodostuvat siitä, miten toimijat asemoivat itsensä suhteessa toisiin toimijoihin. Tätä kautta on mahdollista päästä kiinni toimijoiden erilaisiin

suhteisiin (Leino 2006, 24). Toimiessaan erilaisissa tilanteissa järjestötoimijoille muodostuu ja toimijat muodostavat erilaisia merkityksiä. Näistä merkityksistä käsin tuotetaan ne toimija-asetat, joista käsin kansalaisjärjestötoimijat voivat toimia ja ne mahdollisuudet, joiden puitteissa toimitaan. (Foucault 1982, 212–221.) Tässäkin on pidettävä mielessä institutionaalinen epävarmuus, sillä se vaikuttaa siihen, minkälaisen mahdollisuuksien puitteissa toimijoilla on mahdollista toimia. Ne toimija-asetat, jotka tässä tutkimuksessa analysoin, perustuvat toimijoiden kertomaan mutta ne myös tuottavat ihmiskaupan vastaista toimintaa, uusintavat sitä ja antavat ihmiskaupan vastaiselle toiminnalle uudenlaisia merkityksiä suhteessa viranomaisiin ja ihmiskaupan uhreihin. (vrt. Leino 2006, 21.)

Institutionaalisen epävarmuuden voi nähdä vaikuttavan toimija-asemien tarkasteluun siten, että se antaa tilaa erilaisille toimijoille ja erilaisille toimijuuksille (ks. Hajer 2003). Järjestöjen rooli ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa on kasvanut vasta muutaman viime vuoden aikana, eikä vielä näy syytä, miksi rooli ei tulevaisuudessa kasvaisi lisää (ks. Kansallisen ihmiskaupparaportoijan kertomus 2010, 49). Uudessa toimintaympäristössä viranomaisten rinnalla järjestötoimijat saavat itselleen sellaista tilaa ja sellaisia mahdollisuuksia toimia, joita ne eivät ole aikaisemmin saaneet. Järjestötoimijat ovat esimerkiksi saaneet ihmiskaupan uhrin tunnustajan aseman ja he voivat myös järjestää palveluita ihmiskaupan uhreille viranomaisten rinnalla.

3.3 Luottamus ja epäluottamus

Kolmanneksi tutkimuksen tärkeäksi käsitteeksi muodostuu luottamus. Aluksi on todettava, että luottamus on monimutkainen elementti sosiaalisen pääoman kentällä ja luottamukselle on annettavissa useita erilaisia määritelmiä. Tässä tutkimuksessa luottamus on kuitenkin irrotettu sosiaalisesta pääomasta, ja luottamusta käsitellään itsenäisenä käsitteenä. Luottamuksella on monenlaisia muotoja mutta tämän tutkimuksen puitteissa voidaan tarkastella vain osaa niistä. (vrt. Ilmonen 2005, 53.) Luottamuksen voi nähdä olevan osa toimija-asemia ja luottamuksen tarkastelu kumpuaa toimija-asemien tarkastelusta.

Luottamuksen tarkastelun taustalla on institutionaalinen epävarmuus, joka tuo mielenkiintoisen lähtökohdan luottamuksen tarkasteluun, sillä institutionaalinen epävarmuus antaa oman leimansa luottamukselle. Luottamus ei kuitenkaan määräydy täysin sen mukaan vaan saa myös omia piirteitä. Luottamuksen tarkastelussa tässä tutkimuksessa on otettava huomioon myös mielenkiintoinen huomautus siitä, että luottamus toimii joidenkin tutkijoiden

mukaan (ks. Seligman 1997) ainoastaan institutionaalisesti pysyvässä ympäristössä. Tämä aiheuttaa kiintoisan dilemman tutkimukseni suhteen, sillä tarkastelen myös luottamusta kattokäsitteen institutionaalisen epävarmuuden alla. Luottamus on voimakasta yksilötasolla silloin kun sitä tuetaan institutionaalisilla toimintatavoilla, jotka ovat suhteellisen pysyviä ja tuttuja toimijoille. Jos ne puuttuvat, luottamuksesta tulee silloin (ja vain silloin) harvinainen voimavara. (Ilmonen 2005, 51–52; Banfield 1958.) Luvussa 6 palaan tähän dilemmaan ja esitänkin pohdintoja luottamuksesta institutionaalisen epävarmuuden alueella.

Luottamuksen synty nähdään tässä tutkimuksessa Kaskisaaren (2005, 266) tavoin valmiina sosiaalisena rakenteena, jonka ihmiset ottavat käyttöön toimiessaan erilaisissa tilanteissa. Luottamuksen synty kuitenkin edellyttää sosiaalista toimintaa ja sen paikka siirtyy ajallisesti ennen kyseessä olevia toimijoita tai heidän jälkeensä (mts. 265). Tässä tutkimuksessa luottamuksen muodostumisella viitataan kansalaisjärjestötoimijoiden toisaalla viranomaisten, toisaalla ihmiskaupan uhrien kanssa erilaisissa tilanteissa mahdollisesti syntyneeseen luottamukseen. Pohdin myös toimijoiden luottamusta ihmiskaupan vastaiseen toimintaan liittyviin instituutioihin. Luottamuksen käsitetään siis olevan tilanteista ja riippuvainen sekä järjestötoimijasta että siitä, johon järjestötoimijan luottamus tai sen puute kohdistuu. (vrt. Turtiainen 2009, 330.)

Luottamus nähdään eräänlaisena sosiaalisena rakenteena, joka syntyy kansalaisjärjestötoimijoiden lausahduksissa. Järjestötoimijat eivät rakenna luottamusta jatkuvasti tietoisesti. Luottamus ei myöskään välttämättä liity suoraan tiettyihin kanssakäymisen hetkiin vaan luottamus on saattanut olla olemassa jo ennen kanssakäymistä tai luottamus on rakentunut vuosien kuluessa. (vrt. Turtiainen 2009, 341.) Luottamukseen voi sisältyä institutionaaliset järjestelyt, lainsäädäntö ja yksilöiden välinen toiminta (mts. 331). Ilmosen ja Jokisen (2002, 89) mukaan luottamus henkilöön tai instituutioon sekoittuu muihin sosiaalisiin tekijöihin kuten institutionaaliin järjestelyihin, lainsäädäntöön ja tunneperäisiin tekijöihin. Luottamuksen kohteen asemasta onkin syytä keskittyä sen sisältöön, jolloin luottamus liittyy tulevaisuuteen ja sen ennustettavuuteen (Ilmonen 2005, 51; Luhman 1979, 112). Luottamusta aletaan osoittaa ihmisiin ja asioihin juuri siksi, että siinä on piirteitä, jotka tekevät tulevaisuudesta hallittavan tai ainakin ymmärrettävän. Näin voi ajatella olevan myös kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisen toiminnan alueella. Kun järjestötoimija voi luottaa viranomaiseen, hän voi mahdollisesti myös luottaa siihen, että ihmiskaupan uhrin auttaminen on tulevaisuudessakin mahdollista.

Ilmosen mukaan (2000, 175; 2002, 92) luottamus toimii yleensä hyvin analyttisena työvälineenä. Hän on muodostanut luottamuksen tyypeistä nelikentän (taulukko 1), jossa hän erottaa suoran ja epäsuoran, henkilökohtaisen ja ei-henkilökohtaisen luottamuksen ja muodostaa näistä neljä eri perustyyppiä. *Annettu tai primääri luottamus* viittaa tilanteeseen, jossa kontaktit ihmisten välillä ovat henkilökohtaisia ja suoraa, *luottavaisuus* puolestaan epäsuoriin ja ei-henkilökohtaisiin suhteisiin viittaavaa. Jos kontaktit ovat epäsuoria mutta henkilökohtaisia, syntyy sosiaalinen muodostuma, jota kutsutaan ”*luottamusketjuksi*” (Coleman 1990, 180–188). Luottamusketju tarkoittaa sitä, että johonkin henkilöön luotetaan, koska hän kuuluu itselle tuttuun verkostoon, mutta emme tunne häntä henkilökohtaisesti. Neljäs vaihtoehto liittyy siihen, että olemme suhteellisen pysyvästi tekemissä henkilöiden kanssa, joita emme tunne, mutta luotamme heihin, koska heillä on samankaltaisia ominaisuuksia kuin meillä. Tätä luottamuksen lajia kutsutaan *yleistyneeksi luottamukseksi*. (Ilmonen 2005, 51–52; Turtiainen 2009, 331.) Offen (1999, 72–74) mukaan yleistyneen luottamuksen haurauden takia tarvitaan enemmän kuin yksi yhteinen sosiaalinen piirre ennen kuin luottamus yleistyy. Merkittävin edellytys luottamuksen yleistymiselle on se, että uskomme itsellemme tuntemattomien ihmisten jakavan *samankaltaisen moraalisen avaruuden kuin mitä itsellämme on* (mts.).

Taulukko 1 Luottamuksen tyypit (Ilmonen 2002, 92; 2005, 52)

Suhde	Suora	Epäsuora
Henkilökohtainen	<i>A. Annettu tai primääri luottamus</i>	<i>B. Luottamusketju</i>
Ei-henkilökohtainen	<i>C. ”Humanistinen” tai yleistynyt luottamus</i>	<i>D. Luottavaisuus</i>

Luottamuksen tarkastelun yhteydessä epävarmaan toimintaympäristöön ja institutionaaliseen epävarmuuteen kiinnittyy myös epäluottamuksen käsite. Epäluottamus on luottamuksen vastavoima. Se syntyy usein pettymyksen tunteista, huonoista kokemuksista ja luottamuksen katkeamisesta. Epäluottamus syntyy annettujen lupauksen pettämisestä ja muutoslupauksen rikkomisesta. Epäluottamus on myös itseään ruokkiva voima, joka on usein pois luottamuksesta. (ks. Kurkinen 2011, 9; Ruuskanen 2003.)

Epäluottamus voi Kankaisen (2007, 53) mukaan pohjautua moniin seikkoihin. Arvio epäluottamuksesta voi perustua kokemukseen epäreiludesta tai petoksesta, jonka olemme kokeneet. Voimme myös kokea, että toinen ei ole pätevä toimimaan tilanteessa siten kuin odotamme. Epäluottamusta voi aiheuttaa myös epäsymmetrian kokemukset, joilla viitataan ainakin talouteen, valtaan ja tiedollisiin resursseihin. Tällöin voimme kokea luottamuksen liian suureksi riskiksi. (Kankainen 2007, 53.)

Epäluottamus esiintyy tässä tutkimuksessa luottamuksen vastavoimana ja haastajana ja se kiinnittyy institutionaaliseen epävarmuuteen. Epäluottamus on paikoitellen sellainen voima, joka haastaa järjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaisen toiminnan ja tekee siitä osaltaan hankalaa. Epäluottamus siis perustuu näyttöön, joko yhteisten arvojen ja merkitysten puuttumiseen tai pettymiseen ja petoksen kohteeksi joutumiseen. Vaikka epäluottamus perustuu näyttöön, syvää epäluottamusta on vaikea mitätöidä tai korjata uusilla korjaavilla kokemuksilla. Epäluottamus pyrkii estämään jo vastakkaisen kokemuksen hankkimisen epäluotettavasta tahosta. Näin epäluottamus pyrkii myös olemaan itseään toteuttava ennuste. (Julkunen, Kaskisaari, Rikala & Virkki 2006, 105.)

4 Tutkimusasetelma ja tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa kuvailen tutkimusaineiston eli kuusi laadullista järjestötoimijan haastattelua ja kerron aineiston keruusta. Kerron, miksi päädyin haastatteluaineistoon ja mitä sen käytössä tulee ottaa huomioon. Esittelen myös pääpiirteittäin soveltamani analyysimenetelmän eli diskurssianalyysin. Viimeisenä esittelen tutkimustehtävän ja kerron, miten tein analyysin. Esittelen siis niitä polkuja, joiden avulla ratkaisin tutkimuskysymykseni ja millä tavoin sovelsin analyysimenetelmää diskurssianalyysia.

4.1 Aineiston esittely

Tutkimuksen aineisto muodostuu kuuden kansalaisjärjestötoimijan teemahaastattelusta, jotka toteutin talvella 2011. Haastattelut tehtiin järjestöjen työtiloissa ja ennen haastattelua esitin haastateltavalle lupalomakkeen haastattelua varten (ks. Liite 2). Valitsin aineistoksi ja aineistokeruumenetelmäksi teemahaastattelut, sillä se on hyvä tapa kerätä tutkimusaineistoa, kun tarkoituksena on tutkia toimijoita ja heidän käsityksiään jostakin ilmiöstä. Teemahaastattelu sopii myös vähän tutkittujen ilmiöiden tarkasteluun. Teemahaastattelun avulla pystyin tutkimaan toimijoiden kokemuksia, ajatuksia ja uskomuksia. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2008.)

Päädyin haastatteluaineiston keräämiseen ja käyttämiseen, sillä kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta ei ole olemassa kovinkaan paljon kirjallista dokumenttiaineistoa. Kansalaisjärjestöt ovat tehneet useita kannanottoja ja lausuntoja, mutta niiden anti ei olisi ollut tälle tutkimukselle kovinkaan suuri, sillä niistä kertynyt aineisto olisi ollut kovin yksipuolista ja niukkaa. Koen, että haastattelujen avulla sain sellaista tietoa, mitä en kirjallisista kannanotoista olisi saanut selville. Tunnistin kuitenkin jo ensimmäisestä haastattelusta lähtien myös haastattelujen ongelmakohtia. Miten saada vastauksia juuri siihen, mitä kysyn ja miten saada haastateltavat kertomaan aiheesta (ihmiskauppa), joka on vaikea ja jopa arka aihe. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2008.)

Kansalaisjärjestöjä on aikaisemminkin tutkittu haastatteluin (ks. Salmenniemi 2007) mutta tutkimuksen tukena on usein käytetty järjestöjen toimintasuunnitelmia tai muita työpapereita. Tämän tutkimuksen puitteissa haastattelut ovat kuitenkin riittävä aineisto. Suomalaisessa

ihmiskaupan tutkimuksessa ei ole aikaisemmin keskitytty kovinkaan laajamittaisesti ihmiskaupan vastaisiin toimijoihin ja yksittäisiin henkilöihin, vaan on tarkasteltu lakeja, ihmiskaupan uhreja tai ihmiskaupan laajuutta ja itse ilmiötä. Pilviö (2009) on kuitenkin käyttänyt haastatteluita aineistona omassa tutkimuksessaan. Omaan tutkimukseeni haastattelut soveltuvat hyvin, sillä kirjallista aineistoa jokaisesta järjestöstä ei ole tarpeeksi. Haastatteluiden avulla on mahdollista päästä käsiksi sellaiseen tietoon, jota kansalaisjärjestöjen toimintasuunnitelmissa tai raporteissa ei ole.

Tutkimukseni haastateltavat ovat erilaisista ja erikokoisista suomalaisista kansalaisjärjestöistä. Yhdestä järjestöstä haastattelin kahta toimijaa, muut toimijat ovat eri järjestöistä. Haastateltavat löysin ottamalla yhteyttä erääseen tahoon, jolla on tietoa ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. Yleisesti ottaen haastateltavia oli vaikea löytää, mutta onneksi yhteyshenkilöni osasi ohjata minua ottamaan yhteyttä oikeisiin henkilöihin. Yhteyshenkilöltä sain tietoa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa mukana olevista kansalaisjärjestöistä ja henkilöistä, jotka toimivat ainakin osittain myös ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa tai ihmiskaupan uhrien auttamisessa.

Otin yhteyttä useaan kansalaisjärjestötoimijaan, joista osa suostui haastatteluun. En asettanut haastateltavaehdokkaille muita kriteereitä kuin työskentelyn kolmannella sektorilla ja jonkinlaisen kokemuksen ihmiskaupan vastaisesta työstä. Ne, jotka kieltäytyivät, vetosivat aikataulullisiin syihin tai siihen, etteivät tunne olevansa tutkimukseni kohderyhmää. Arveltavaksi jää, oliko syynä myös ihmiskauppa-aiheen vaikeus ja arkuus. Joskus tutkimukseen ei osallistuta, jos tutkimuksen aihe on arkaluontoinen. Jokaisella on myös oikeus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta, jos koetaan, että tutkimuksen aihe on liian henkilökohtainen tai arka. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 87.) Muutama järjestötoimija kieltäytyi haastattelukutsusta vedoten siihen, että he eivät ole asiantuntijoita ihmiskaupan saralla. Pyrin kuitenkin painottamaan haastattelutiedusteluissa, että en ole kiinnostunut tarkasta faktatiedosta, vaan järjestötoimijoiden omista näkemyksistä omasta työstään ihmiskaupan vastaisen toiminnan saralla. Haastateltavat työskentelevät lähes kaikki vain osittain ihmiskaupan vastaisen toiminnan tai uhrien auttamisen parissa. Haastateltavat olivat kaikki järjestöjen työntekijöitä, eivät vapaaehtoisia. Osalla oli ihmiskaupasta paljon tietoa, osalla taas vähemmän, mutta jokaisella oli kuitenkin kokemusta ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta vaikuttamistyön tai käytännön työn tasolla.

Aineistossani ei esiinny tutkittavien järjestöjen nimiä, sillä kaksi haastateltavaa pyysi, että en mainitse heidän järjestöään tässä tutkimuksessa. Pyrinkin siis anonymisoimaan kaikki toimijat mahdollisimman pitkälle. Vielä litterointivaiheessa en anonymisoinut aineistoa, mutta jo koodaus- ja analyysivaiheessa jätin tunnistetiedot pois. (ks. Kuula & Tiitinen 2010, 452.) Ikävä kyllä ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa kansalaisjärjestöjen parissa on sen verran vähän toimijoita, että on riski, että joku haastateltavista voi olla tunnistettavissa. Koen silti, että pystyin häivyttämään haastateltavien henkilöllisyyden sen verran hyvin, että satunnainen lukija ei heitä tunnista.

Haastattelurungon muodostin pohtimalla sitä, mitä haluan saavuttaa haastatteluilla (ks. Liite 1). Tässä vaiheessa työnsin alustavat tutkimuskysymykseni taka-alalle, sillä ne eivät sovellu haastattelukysymyksiksi (vrt. Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 9). Ajatuksieni ja muistiinpanojen pohjalta laadin haastattelurungon, jota käytin jokaisessa haastattelussa. Soveltamani teemahaastattelu edustaa niin kutsuttua puolistrukturoitua haastattelumuotoa. Puolistrukturoiduille haastatteluille on ominaista se, että jokin näkökulma on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47). Teemahaastattelu etenee yksittäisten kysymysten sijaan ennalta valikoitujen teemojen varassa. Käsiteltäviksi teemoiksi olin valinnut haastateltavan työn kuvan, näkemykset ihmiskaupasta Suomessa (lainsäädäntö, auttamisjärjestelmä ja yleinen vaikutelma ihmiskaupasta ongelmana Suomessa) ja yhteistyön eri tahojen kanssa. Kysymykset ja teemojen käsittelyjärjestys eivät ole kaikille haastateltaville samoja, mutta toisaalta haastattelu ei ole aivan vapaa vaan pitäytyy valituissa teemoissa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48). Haastattelurunko ei pysynytkään jokaisen haastattelun kohdalla samanlaisena vaan runko eli sen mukaan, mitä haastateltava kertoi. Jokaisen haastateltavan kohdalla käytiin kuitenkin läpi kaikki suunnittelemani teemat ja joidenkin kohdalla nousi esiin asioita, mitä en olisi osannut kysyä mutta jotka osoittautuivat tärkeiksi.

Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Haastattelut kestivät alle tunnista puoleentoista tuntiin ja litteroitua tekstiä kertyi 84 sivua rivivälillä 1. Litterointitekniikkani ei ollut kovin tarkka enkä esimerkiksi kirjoittanut tekstiin murteita tai tarkkaa puhetapaa anonymiteetin säilyttämiseksi (ks. Kuula & Tiitinen 2010, 446). Merkitsin kuitenkin litteraatiotekstiin toistoja, taukoja kolmella pisteellä ja pidemmät tauot [tauco-] merkin avulla. En vaihtanut puhujan kieltä kirjakieleen, sillä koin tärkeäksi säilyttää haastateltavan oman kielen murretta lukuun ottamatta. Tärkeää on kuitenkin säilyttää sama tekniikka koko litteraation ajan ja sama tekniikka kaikissa litteraatioissa (ks. Tutkimusaineistojen tiedonhallinnan käsikirja 2009).

Ensimmäisen ja viimeisen haastattelut välille ehti kertyä väliä 1,5kk, mikä mahdollisti sen, että saatoin muokata kysymysrunkoa joustavammaksi ja sopivammaksi kohderyhmälleni.

4.2 Diskurssianalyttinen lähestymistapa

Diskurssianalyttista tutkimusta on tehty paljon sosiaalitieteissä monista eri näkökulmista ja lähtökohdista käsin. Diskurssianalyysia ei voi lähestyä yhtenä koherenttina menetelmänä, joka antaisi selkeän ja tarkan tavan tehdä analyysia. Diskurssianalyysi on väljä teoreettinen viitekehys, jonka puitteissa on mahdollista soveltaa monia erilaisia tutkimuskeinoja. Se pitää kuitenkin sisällään lähtökohtaiset oletukset kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta useiden rinnakkaisten ja toistensa kanssa kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta, merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta, toimijoiden kiinnittymisestä merkityssystemeihin ja kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta. (Jokinen & Juhila 1993, 17–18; Jokinen & Juhila 1999, 54–56.)

Diskurssianalyysi toimii omassa tutkimuksessani analyysia auttavana ja analyysin tapaa määrittävänä lähestymistapa, jonka avulla voidaan selvittää, mitä on sanottu, kenelle on sanottu ja missä kontekstissa (Hajer 2005, 305). Sovellankin argumentatiivista diskurssianalyysia, jonka oppi-isänä voidaan pitää Maarten Hajeria. Hajer on itse käyttänyt analyysimenetelmää esimerkiksi ympäristödiskurssien tutkimiseen, mutta Hajerin näkemystä on sovellettu ympäristöpolitiikan ohella myös politiikka-, hallinto- ja sosiaalitieteissä (vrt. Laine ym. 2007). Argumentatiivisessa diskurssianalyysissa pyritään ymmärtämään, miksi ymmärrys jostakin tietystä asiasta, kuten ihmiskaupasta, on tiettyä ajankohtana vallitseva ja se nähdään määrävänä, kun taas toiset asiat ja ymmärrykset eivät ole samalla tavalla läsnä. Tästä lähtökohdasta lähdetään analysoimaan keinoja, joilla tietyt ongelmat tuodaan esiin, eroja esitetään ja tiettyjen tarkoitusten sosiaaliset yhteenliittymät tulevat esiin. (Hajer 1995, 43.)

Hajer (1995) määrittelee diskurssin erityisenä ideoiden, konseptien ja kategorioiden kokonaisuutena, joita tuotetaan, uudelleen tuotetaan ja muutetaan tietyissä käytännöissä ja joiden kautta annetaan merkitys fyysiselle ja sosiaaliselle todellisuudelle. Analyttisellä tasolla koetetaan siis ottaa selvää säännönmukaisuuksista ja vaihteluista siitä mitä sanotaan, ja yritetään ymmärtää lausumien sosiaalista taustaa sekä sosiaalisia vaikutuksia. Tärkeää on myös analysoida, missä kontekstissa lausuma on tehty ja kenelle lausumat on osoitettu. Diskurssi nähdään osana sosiaalista toimintaa, se ei ole siitä erillään. (Hajer 1995, 44.)

Diskursseja tutkiessa on otettava huomioon myös se, millä tasolla diskurssin määrittelee. Ei ole sama asia tutkia metatason tai rakenteiden diskursseja kuin yksilötasolla ilmeneviä diskursseja. On myös pohdittava tarkkaan se, mille alalle analyysi sijoittuu. Esimerkiksi lakitekstejä tarkastellessa on käytettävä erilaista lähestymistapaa kuin jos tarkastelee järjestötoimijoiden puhetta. (Hajer 2005, 300–301.)

Argumentatiivisen diskurssianalyysin taustalta on löydettävissä piirteitä Foucault'n myöhemmästä tuotannosta sekä elementtejä sosiaalipsykologien Billigin ja Harrén tuotannosta. Foucault'n kohdalla Hajer on tarkastellut Foucault'n kahden viimeisimmän teoksen sosiaalisia diskursseja, sosiaalista kuria ja rangaistusta (1975) sekä seksuaalisuutta (1976). Foucault rikkoi nämä diskurssit monenlaisiksi diskurssien osiksi, jotka tuotettiin erilaisten käytäntöjen kautta erilaisissa institutionaalisissa konteksteissa. (Foucault 1975, 222.) Yksi tärkeimmistä argumenteista tässä oli se, että kunnollisen analyttisen tutkimuksen tulisi keskittyä juuri pienien, usein vähemmän silmäänpistävien käytäntöjen, tekniikoiden ja mekanismien valaisuun. Foucault on keskittynyt diskurssien moninaisuuteen, joka on johtanut Foucault'n kritisoimaan historiallisia käytäntöjä, jotka yrittävät ymmärtää historian kausaalisuuden kannalta. (Foucault 1975, 58.) Vaihtoehtoisesti Foucault halusi selittää diskurssien välisen riippuvuuden pelin ja tehdä selvää monimuotoisista yhteen kietoutuneista vastaavuussuhteista (Foucault 1976; Hajer 1995, 47–49).

Foucault painottaa, että diskurssit eivät ole pelkkiä merkkejä vaan ne sisältävät sisäisiä sääntöjä. Nämä säännöt saavat diskurssit käyttäytymään rakenteellisenä toimintana siinä mielessä, että ne ovat sekä mahdollistajia että rajoittajia. (Foucault 1976.) Hajerin (1995) mukaan Foucault'n ymmärrys diskurssien rajoittavista vaikutuksista on opettavainen. Diskurssit vihjaavat kielloista, sillä ne tekevät mahdottomaksi esittää tiettyjä kysymyksiä ja ne vihjaavat poissulkevista systeemeistä, koska ne antavat vain tiettyjen ihmisten osallistua diskurssiin. (mts. 48–49.)

Hajer soveltaa Foucault'n ohella sosiaalipsykologien Harrén ja Billigin sekä Davisin näkemyksiä omassa diskurssianalyysissään, ja hän kutsuukin tätä näkemystä sosiaalis-interaktiiviseksi diskurssiteoriaksi. Tämä teoria käyttää kielen perustaa luovaa näkemystä. Ihmisten toiminta ei ole suhteessa rooleihin ja rituaaleiksi muodostuneisiin sosiaalisiin käytäntöihin, vaan diskursiivisiin toimiin, joissa ihmisille tarjotaan tietty toimija-asema. Ihmisten persoonat on muodostettu diskursiivisissa käytännöissä, ja he käsitteellistävät

kanssakäymistä argumenttien vaihtona. Tutkimuksen tulisi tämän suuntauksen mukaan suuntautua tiettyihin diskursiivisiin käytäntöihin. Monet tämän suuntauksen kannattajat painottavatkin, että ymmärtääkseen lauseen tai koko diskurssin argumentatiivisessa kontekstissa, *ei* analyysin tulisi keskittyä erilaisten *ilmaisujen sanoihin ja diskursseihin*. Sen sijaan tulisi ottaa huomioon myös *ne asemat, joita kritisoidaan ja joita vastaan perustelut tuotetaan*.

Diskurssin kohdalla on myös muistettava, että diskurssi ei ole yhtenäinen. Hajer (1995, 44–45) painottaa, että joissakin diskursseissa, kuten lakidiskurssissa, voi olla enemmän yhtenäisyyttä kuin monissa muissa, mutta yleensä diskurssien kohdalla emme voi olettaa niiden olevan yhtenäisiä. Näin voimme ajatella myös ihmiskaupan kohdalla, sillä luultavasti myös ihmiskauppa sisältää monia eri diskursseja. Kansalaisjärjestötoimija käyttää luultavasti hyvin erilaista diskurssia ihmiskaupasta kuin vaikkapa ihmiskauppaaja. Hyvänä esimerkkinä toimii myös maahanmuuttokeskustelu, jota käydään monin eri diskurssein.

Omassa työssään Hajer (1995, 46) mainitsee, että ympäristöpolitiikka tuo yhteen monia erilaisia toimijoita, joilla on oma legitimoitu orientaationsa ja huolenaiheensa, mutta myös omat tapansa puhua. Näin voidaan ajatella olevan myös ihmiskaupan kohdalla. Hajer kutsuukin tätä kommunikoinnin ihmeeksi: huolimatta siitä, että puheessa on paljon variaatioita ja eroja, toimijat silti ymmärtävät toisiaan. Esitetyt ideat ja argumentit ovat eri toimijoiden mielestä järkeviä siinä kontekstissa, missä ne on rakennettu. Mutta ideat ja argumentit tulevat myöhemmin väittelyn elementeiksi, jossa on mukana monia eri toimijoita, jotka eivät välttämättä olekaan mukana tässä edellä mainitussa alkuperäisessä diskurssissa. Voidaankin kysyä, kuinka mukana olevat eri toimijat löytävät keinon kommunikoida tällä interdiskursiivisella tasolla ja kuinka monet tiedon erilaiset elementit liittyvät esimerkiksi ihmiskaupan vallitsevien narratiivien muotoon. Yleensä halutaan myös tietää, kuinka sosiaalista valtaa käytetään tässä tietyssä kontekstissa ja kuinka pysyvyys säilytetään ja kuinka muutos tulee esiin. (mts.)

Analyysin tukena käytän Hajerin (1995) tutkimuksissaan kehittämää tarinalinjan käsitettä, jonka hän on omaksunut sitä aikaisemmin käyttäneiltä Billigiltä ja Harréltä. Se on analyttinen termi, joka yhdistää monia jo perustettuja nurkkakuntia konstruktiivisen perinteen tutkimuksessa. Hajer määrittelee tarinalinjojen olevan sosiaalisen todellisuuden narratiiveja, joiden läpi yhdistyvät monien eri alojen elementit, ja jotka tuottavat toimijoita,

joilla on eräänlaisia symbolisia vihjeitä, jotka viittaavat yhteiseen ymmärrykseen jostakin asian tilasta. Jokaisella alalla onkin muutamia eri tarinalinjoja, jotka täyttävät erityisen tärkeän roolin. Tarinalinjat ovat myös yksityiskohtaisempia, tarkempia ja pienempiä kuin diskurssit. (Hajer 1995, 62.) Tarinalinjan voima perustuu sille, että se kuulostaa oikealta. Tarinalinjan alle voidaan katsoa sopivan metaforat, analogiat, historialliset referenssit ja kliseet sekä kollektiivisen pelon ja syyllisyyden tuntemusten vetoomukset. Myös toimijoiden positiot ja roolit muodostuvat tarinalinjojen kautta. Toimijat saattavat saada ihmiskaupan uhrin, ongelman selvittäjän tai tutkijan roolin. (Hajer 1995, 62–64; 2005, 304.) Tarinalinjat sisältävät myös tietyt toimintasäännöt, jotka toimivat näkökulmina institutionaaliseen epävarmuuteen. Tarinalinjat ovat tie näihin toimintasääntöihin ja tarinalinjan kautta on mahdollista päästä niihin käsiksi analyttisellä tasolla.

Tarinalinja-lähestymistavan idea on, että kun toimija lausuu tiettyjä erityisiä elementtejä, hän samalla turvautuu kokonaisuudessaan tarinalinjaan. Tämä toimii samalla metaforana. Ensinnäkin kaikilla tarinalinjoilla on toiminnallinen rooli siinä, kun ne helpottavat diskursiivisen monimutkaisuuden vähentämistä ja luovat mahdollisuuksia ongelman sulkemiselle. Toiseksi, kun tarinalinjat on hyväksytty ja yhä useammat toimijat alkavat käyttää niitä, ne saavat rituaalisen roolin ja ne antavat tietynlaista pysyvyyttä väittelylle. Tarinalinjoista tulee puheen malleja, jotka rationalisoivat erityistä lähestymistapaa siihen, mikä vaikuttaa olevan yhtenäinen ongelma. Kolmanneksi tarinalinjat antavat erilaisten toimijoiden laajentaa näkemystään ja diskursiivista kompetenssiaan jostakin ilmiöstä oman aikaisemman diskursiivisen erityisosaamisen ulkopuolelle. Tarinalinjat siis tarjoavat narratiivin, joka antaa tutkijoille ja erilaisille toimijoille mahdollisuuden osoittaa, miten heidän oma työnsä ja toimintansa sopii palapeliin. (Hajer 1995, 62.)

4.3 Tutkimustehtävä ja analyysin kulku

Tässä tutkimuksessa on kysymys suomalaisten kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisen toiminnan analyysistä. Tarkastelen sitä, minkälaisia toimija-asemia kansalaisjärjestötoimijat saavat ja minkälaista luottamusta kansalaisjärjestötoimijoiden ja toiminnan kohteiden välillä on. Käsittelen tätä analysoimalla kansalaisjärjestötoimijoiden haastatteluihin esiin nousutta teemaa ihmiskaupan vastaisen toiminnan jäsentymisestä institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä.

Asetin tutkimukselleni yhden päätutkimuskysymyksen:

- Miten kansalaisjärjestötoimijoiden ihmiskaupan vastainen toiminta jäsentyy institutionaalisen epävarmuuden keskellä?

Päätutkimuskysymystä tarkensivat seuraavat alakysymykset:

- Minkälaisista asemista käsin kansalaisjärjestötoimijat tekevät ihmiskaupan vastaista toimintaa?
- Miten luottamus jäsentyy kansalaisjärjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa?

Tutkimuksen pääkysymyksen kohdalla tarkoitukseni oli pyrkiä etsimään sellaisia seikkoja ja tekijöitä, jotka jäsentävät kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa. Etsin aineistosta kuvauksia järjestötoimijoiden tekemästä työstä sekä lausahduksia omasta asemasta ja pohdin näiden avulla toiminnan jäsentymisen tapaa. Tulkitsin näitä kuvauksia ja lausahduksia institutionaalisen epävarmuuden kautta ja pyrin tämän avulla muodostamaan ne tekijät, jotka auttavat järjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaisen toiminnan jäsentämisessä. Tutkimuskysymyksen vastaukset kuitenkin herättivät jatkokysymyksiä, joiden avulla tarkastelin tarkemmin näitä toimintaa jäsentäviä seikkoja. Toimintaa jäsentäviksi seikoiksi paljastuivat toimintaa ohjaavat toimintasäännöt ja pyrinkin selvittämään, mitä nämä toimintasäännöt tarkalleen kertovat toiminnasta. Pohdin niitä asemia, joista toimijat tekevät ihmiskaupan vastaista työtä. Tarkastelun avuksi otin toimija-aseman käsitteen. Pääkysymys herätti pohtimaan myös luottamusta sekä sen jäsentymistä ja sen vuoksi lähdin pohtimaan luottamuksen olemusta järjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa.

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole välttämätöntä puhua jostain tietystä menetelmästä (ks. esim. Alasuutari 1999), mutta itse katsoin hyödylliseksi ottaa yhden tietyn menetelmän osittaiseksi ohjenuoraksi tutkimukselleni. Olen soveltanut edellä esittelemääni Hajerin argumentatiivista diskurssianalyysia niiltä osin kuin se edisti analyysiani. Diskurssianalyysi ja tarinalinjat toimivatkin analyysin teossa työkaluna, jotka auttavat tulkinnan rakentamisessa (vrt. Coffey & Atkinson 1996, 154).

Laadullinen analyysi koostuu yleensä vähintään kahdesta eri osasta. Alasuutari (1999, 38–48) puhuu havaintojen pelkistämisestä sekä arvoituksen ratkaisemisesta ja Coffey ja Atkinson (1996) käyttävät ilmauksia koodaaminen ja tulkinta. Koodaamisella tarkoitetaan aineiston

rajaamista, järjestelyä ja sen eri segmenttien yhteen kytkemistä ja siten konseptualististen skeemojen luomista. Koodaus on se tekijä, joka mahdollistaa aineiston analysoinnin ja tulkinnan. Tulkinta taas on syvällisempää kuin koodaaminen. Aineistolta kysytään kysymyksiä, ja siitä etsitään esimerkiksi kytköksiä, teemoja, eroja, yhtäläisyyksiä ja taustoja jo kerrotulle. Tulkinnan tavoitteena on eritellä ja analysoida ilmiöitä, tunnistaa niiden ominaisuudet, seuraukset ja suhteet muihin ilmiöihin. (mts. 26–53.)

Oma analyysini koostui useasta eri osasta, mutta pääperiaatteeksi olin jo alusta asti ottanut sen, että aluksi koodaan ja teemoittelen aineiston eli haastattelut huolellisesti ja vasta sen jälkeen siirryn tulkintaan. Tarkoituksena oli pitää alusta asti mukana Hajerin esittämät pääperiaatteet diskurssianalyysistä. Vaikka aineistoni koodauksen ja tulkinnan taustalla kulki ajatus diskurssianalyysistä, suhtauduin aineistooni hyvin avoimin mielin, enkä tehnyt suuria teoreettisia oletuksia heti alusta lähtien. En tulkinnut aineistoa tietyn teorian lävitse vaan suhtauduin jonkin verran aineistolähtöisesti aineistooni, joka kertoo minulle tarinaansa ja jonka ongelmia lähden ratkaisemaan. (vrt. Kiviniemi 2001, 69–70.) Aineiston analyysin voikin kuvata kohdallani olleen pitkä ja monimutkainen prosessi, jonka aikana kävin useilla eri harhapoluilla lopulta päätyen oikealle tielle (ks. Eskola 2001, 133–156). Omalla kohdallani piti myös paikkaansa Kiviniemen (2001, 79) maininta siitä, että käsitteellisyys nousee aineistosta eli aineiston analysoinnin lähtökohtana on kehittää käsitteellisesti mielekkäitä ydinteemoja kerätystä aineistosta. Ydinteemat nousivatkin esiin vasta aineiston analyysin ja tulkinnan yhteydessä.

Analyysini aluksi luin aineistoni eli kuusi haastattelua läpi moneen kertaan. Tässä vaiheessa käsittelin kutakin haastattelua erikseen, sillä pyrin saamaan yleisilmeen haastatteluista. Pohdin yhteisiä piirteitä ja eroja sekä sitä, löytyykö kaikkien järjestötoimijoiden ilmauksille jotain yhteistä nimittäjää. Tässä vaiheessa nostin kantavaksi teemaksi tai yhteiseksi nimittäjäksi epävarmuuden, mutta en ollut vielä tässä vaiheessa määritellyt käsitettä institutionaalisen epävarmuuden mukaan. Otin jokaisella lukukerralla jonkin eri näkökulman, joiden perusteella pyrin pohtimaan erilaisia yhdistäviä teemoja haastatteluille. Koko ajan esitin aineistolleni kysymyksiä: miten järjestötoimijat puhuvat ihmiskaupasta ja mitä he siitä kertovat? Mikä on järjestön ja toimijan asema virallisen systeemin ja uhrien auttamisen välissä? Minkälaisia toimijoita järjestötoimijat ovat? Miten epävarmuus toiminnassa ilmenee? Mikä on epävarmuuden asema tässä toiminnassa?

Yleisten lukukierrosten jälkeen lähdin koodaamaan aineistoani kehittelemieni teemojen ja asettamieni kysymysten pohjalta. Koodasin aineistoani haastattelu kerrallaan edellä esitettyjen analyysikysymysten pohjalta ja etsin aineistosta koodeja epävarmuudelle ja muutamalle muulle koodille, jotka eivät olleet enää myöhemmin oleellisia analyysini kannalta. Koodauksen jälkeen kokosin yleiset koodaukseni kolmeksi erilliseksi teemoittelu-tiedostoiksi, jotka nimesin alustaviksi tarinalinjoiksi. Tässä vaiheessa en vielä tunnistanut aineistostani diskurssia tai diskursseja, vaan keskityin lähinnä toimijoiden tuottamien mahdollisten tarinalinjojen tarkkailuun.

Teemoittelun valmistuttua palasin teemoihin uudelleen ja tarkastelin niitä kriittisesti. Luin teemat läpi, pyrin muodostamaan niistä kokonaisuuksia ja etsin eroja pitäen mielessä institutionaalisen epävarmuuden. Tarkastelin mitä kukin toimija on sanonut ja mitä taustaa vasten, ja yritin muodostaa hajanaisista kokonaisuuksista yhteisiä tarinalinjoja liittyen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja epävarmuuteen. Huomasin teemojen olevan kovin laajoja ja tässä vaiheessa otin teemojen tarkastelun tiukasti institutionaalisen epävarmuuden alle. Lähdin samalla kirjoittamaan teemoja auki ja havaitsin yhden teeman, joka käsitteli ihmiskaupan uhrien ihmisarvoa, olevan täysin erillinen epävarmuudesta ja toimijoista ja suljin sen pois analyysistani. Jäljelle jäi kaksi suurempaa teemaa koskien yleisesti ottaen epävarmuutta. Näitä teemoja oli tarkasteltava vielä syvemmin, jotta löytäisin niistä kaipaamani tarkemmat tarinalinjat.

Tässä vaiheessa aloin kiinnittää huomiota pienempiin analyysiyksiköihin kuin aikaisemmin ja otin tarkkailun alle analyysia ohjanneet tarkemmat kysymykset järjestötoimijan asemasta ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa virallisen systeemin ja uhrien auttamisen välissä sekä kysymyksen epävarmuuden asemasta. Tässä vaiheessa en vielä osannut hahmottaa, miten tarinalinja, toimintaa jäsentävät säännöt, institutionaalinen epävarmuus ja toimijoiden asema voisi liittyä toisiinsa vaan käsittelin niitä analyttisesti erillään. Analyysini eteni tässä vaiheessa konkreettisen kirjoitustyön kautta. Kirjoitin teemoja epävarmuudesta auki, luin haastatteluita ja muistiinpanojani teemoittelusta ja analyysista sekä pohdin sitä, mitä haluan tutkimuksellani kertoa kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. Tässä yhteydessä havaitsin, että institutionaalinen epävarmuus, toimija-asetat ja luottamus kietoutuvat yhteen eikä niitä tule käsitellä erikseen. Ymmärsin niiden olevan yhtä sekä teoreettisella että analyttisellä tasolla, ja aloin rakentaa analyysia kokoon näiden käsitteiden kautta. Tässä vaiheessa tarinalinjan käsite osoittautui tärkeäksi, sillä tarinalinjojen avulla oli

mahdollista päästä käsiksi toimintaa jäsentäviin toimintasääntöihin. Tarinalinjat osoittautuivat sellaisiksi, jotka sisältävät tietyt toimintasäännöt. Nämä toimintasäännöt sisälsivät toimija-asetat ja luottamuksen. Näitä toimintasääntöjä analysoin institutionaalisen epävarmuuden näkökulmasta käsin ja pyrin tätä kautta muodostamaan vastauksen siihen, miten järjestöjen ihmiskaupan vastainen toiminta jäsentyy institutionaalisen epävarmuuden keskellä.

Tarkoitukseni on tuottaa tällä tutkimuksella sellaista tietoa kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, mikä ei ole heti havaittavissa tai toimijoillekaan itsestään selvää. Tarkoitus on valottaa sellaisia puolia toiminnasta, joita itse haastateltavat nostavat puheessaan esiin tarinalinjojen tai diskurssin tasolle. Tutkimukseni vahvistaa ajatusta siitä, että ihmiskaupan vastainen toiminta on haasteellista ja vaikeaa (vrt. Roth 2010; Tyldum & Brunowskis 2003) ja tutkimus nostaa myös esiin pohdintoja kansalaisjärjestöjen asemasta sosiaalisten ongelmien ratkaisijana virallisen järjestelmän rinnalla suomalaisessa yhteiskunnassa. Tavoitteena on kuitenkin sanoa edellä mainituista seikoista jotain syvällisempää ja aionkin tuoda esiin ajatuksia järjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa ohjaavista säännöistä.

Laadullisen tutkimuksen ei ole tarkoitus tuottaa täsmällistä numeerista faktatietoa, joka on yleistettävissä kaikkialle yhteiskuntaan (vrt. Alasuutari 1999, 231–235). Laadullisessa tutkimuksessa ei ole löydettävissä yhtä väistämätöntä totuutta, joka voitaisiin esittää tutkimuksen tuloksena ja yhtenä totuutena. Tutkimus on aina tutkijan tulkintojen perusteella väritynyt tulos, ja tämä pätee myös tähän tutkimukseen. (Kiviniemi 2001, 79.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei myös laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ja yleistettävyyttä olisi syytä pohtia. Tutkimuksen prosessiluonteisuuden ja tutkimusasetelman avoimuuden korostaminen on tärkeää laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa. Korostankin, että tulkinta kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta on vain oma konstruktioini ilmiöstä tässä kontekstissa ja tässä ajassa. Joku toinen tutkija olisi voinut päätyä toisenlaisiin päätelmiin ja teorioihin. Varmasti päätelmäni ovat kiistettävissä ja niille voidaan keksiä vaihtoehtoja. Mutta oma tehtäväni tutkijana onkin hahmottaa mahdollisimman johdonmukainen käsitys omista tulkinnoistani ja niistä perusteista, joiden pohjalta päädyin tiettyihin tuloksiin. (Kiviniemi 2001, 81–82; Palonen 1988.)

Ennen tarkempiin analyysikappaleisiin siirtymistä esittelen pelkistetysti sen, mihin analyysini tuloksena päädyin. Analyysini tuloksena ymmärsin institutionaalisen epävarmuuden olevan

koko tutkimustani määrittävä päädiskurssi. Olenkin tulkinnut institutionaalisen epävarmuuden sellaiseksi hallitsevaksi tekijäksi, joka määrittää suomalaisten kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa eri tavoin. Institutionaalinen epävarmuus toimii eräänlaisena sateenvarjona analyysilleni ja se antaa oman värinsä ja varjonsa analyysini pääkohdille eli tarkastelemilleni toimintaa jäsentäville toimintasäännöille. Tämän päädiskurssin alle sijoittuvat ne seikat, jotka määrittävät kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa eli toimintaa jäsentävät kaksi toimintasääntöä. Nämä säännöt ovat analyysini pääosassa, mutta ennen niiden käsittelyä esittelen institutionaalisen epävarmuuden luoman ympäristön vielä hiukan paremmin. Institutionaalinen epävarmuus onkin enemmän sääntö kuin poikkeus. Jos institutionaalinen epävarmuus on läsnä kaikkialla, on kysyttävä, mitä se oikeastaan merkitsee järjestöjen toiminnan kannalta. Tämän kautta siirryn esittelemään toimintaa jäsentäviä kahta toimintasääntöä ja sitä, mitä nämä toimintasäännöt pitävät sisällään.

5 Kansalaisjärjestötoimijoiden toimija-asetat institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä

Kansalaisjärjestötoimijoiden tekemä ihmiskaupan vastainen toiminta sijoittuu hyvin epävarmaan ja jähmeään toimintaympäristöön. Toimintaympäristöä leimaa institutionaalinen epävarmuus, joka tekee ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta epävarmaa ja vaikeasti ennakoitavaa. Kansalaisjärjestötoimijat joutuvat ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa toimimaan sekä viranomaisten kanssa että ihmiskaupan uhrien kanssa, jotka vaativat molemmat erilaiset toimintatavat. Tämä kahden erilaisen maailman välillä tasapainoilu on haasteellista institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä, missä ei ole toimintaa ohjaavia sääntöjä eikä selkeitä toimintaohjeita. Toimintaympäristö on myös sellainen, jossa järjestötoimijoilla on mahdollisuudet neuvotella tekemästään työtä toiminnan eri osapuolien kanssa. Kansalaisjärjestötoimijat omaksuvatkin itselleen erilaisia toimija-aseimia, joilla he helpottavat tasapainoilua kahden erilaisen maailman välillä sekä toimimista institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä.

5.1 Jähmeä ja epävarma systeemi

Institutionaalinen epävarmuus kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa asettaa järjestöt mielenkiintoiseen asemaan. Kansalaisjärjestöillä ei ole ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa viranomaisten taholta selkeästi määriteltyä asemaa, joka olisi määritelty jossakin sopimuksessa. Järjestöjen tekemää ihmiskaupan vastaista toimintaa tai ihmiskaupan uhrien auttamista ei ole määritelty missään virallisessa paperissa, eikä toimijoilla itselläkään vaikuta olevan täysin selkeitä suuntaviivoja toiminnalle, joka kuitenkin sijoittuu tärkeälle alueelle eli heikossa asemassa olevien ihmisten auttamiseen. (vrt. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010.) Järjestöt toimivat haastavalla alueella julkisen järjestelmän ja ihmiskaupan uhrien välissä. Julkinen järjestelmä koetaan kankeaksi, jähmeäksi ja osaksi jopa toimimattomaksi. Toiminnan toisella laidalla taas ovat traumatisoituneet uhrin, jotka tarvitsevat apua oman tilanteensa selvittämiseen.

Epävarmuus ilmenee toiminnan eri tasoilla sekä eri yhteyksissä ja se vaikuttaa jopa yksittäisen toimijan tekemiin päätöksiin ja hänen muuhun toimintaansa. Tämä ilmenee aineistossani useissa eri kohdissa, mutta erityisesti se korostuu silloin, kun toimijat kuvaavat

omaa toimintaansa ja puhuvat oman toimintansa mahdollisuuksista. Institutionaalinen epävarmuus näyttäytyy myös silloin, kun toimijat kertovat ihmiskauppaan liittyvän lainsäädännön viranomaistulkinnasta, auttamisjärjestelmän toiminnasta, erilaisten ihmiskaupan uhrin auttamiseen liittyvien prosessien ennakoimattomuudesta ja yhteistyöstä viranomaisten kanssa. Ennen tarkemman analyysin aloitusta esittelen sitä, millä tavoin kansalaisjärjestötoimijat kuvaavat Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan sujuvuutta tai sitä, kun mikään ei oikein ota sujuakseen. Nämä seuraavat lausahdukset antavat taustaa sille, mitä tulen jatkossa käsittelemään:

H2: Että sellaista jähmeyttä ja hitautta tässä systeemissä on. Tää järjestelmän kankeus on se ongelma. (Järjestö 1)

H3: Se on aika arpapeliä, kummalla nimikkeellä se rikos lähtee tutkintaa ja sillä on uhrin kannalta huima merkitys, kumpaa käytetään. Että onko se paritus vai ihmiskauppa. (Järjestö 4)

H5: Suurin osa viranomaisista ei varmaan edes tiedä, mitä tää ihmiskauppajuttu edes on. --- Siellä [auttamis]järjestelmässä vaihtuu henkilöstö ja uudet tyypit ei tiedä asioista mitään. Siellä se informaation kulku katkeilee koko ajan. (Järjestö 5)

Koko Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa kansalaisjärjestötoimijat siis kuvaavat jähmeäksi, ja epäselvyys sekä epävarmuus korostuvat monissa toimijoiden esittämässä lausahduksissa. Toimijat kuvaavat lähes kaikkia ihmiskaupan uhrien auttamiseen keskittyviä järjestelmiä epäselviksi, jähmeiksi ja hitaiksi. Viranomaisten mainitaan usein olevan tietämättömiä ihmiskauppa-asioista, eikä kovinkaan monella viranomaisella vaikuta olevan kunnollista asiantuntemusta liittyen ihmiskauppaan lukuun ottamatta kansallista ihmiskaupparaportoijaa Venla Rothia. Tosin kansalaisjärjestötoimijoista suuri osa mainitsee itsekin olevansa epätietoisia kaikesta siitä, mikä liittyy ihmiskauppaan. Ilmiö koetaan hämmentäväksi mm. laajojen ja epäselvien käsitteiden vuoksi. Järjestötoimijat ovat huolissaan siitä, että Suomessa ihmiskauppa määritellään pitkälti rikoslaista tulevan merkityksen perusteella ja tämä määritelmä ei välttämättä sovellu uhrilähtöiseen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan (vrt. Roth 2010; Jokinen ym. 2011). Rikosnimikkeet ovat epäselviä, eikä järjestötoimijoille ole aina selvää, miksi toisessa tapauksessa rikosnimikkeeksi tulee ihmiskauppa ja miksi toisessa ei. Toimijat mainitsevan tämän rikosnimikkeiden ja ihmiskaupan määritelmän epäselvyyden yhdeksi suureksi ongelmaksi, jonka olen tulkinnut myös liittyväksi institutionaaliseen epävarmuuteen. Ihmiskaupan määritelmä ei siis ole vielä saavuttanut Suomessa institutionaalista asemaa.

Kansalaisjärjestötoimijoiden puheessa erilaisissa lausahduksissa nousee esiin monia muitakin institutionaalisen epävarmuuden merkkejä. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon, että toimijat tuovat esiin sen, että ihmiskaupan uhrien ongelmien käsittelyyn ei usein saa selkeitä ohjeita tai neuvoja julkisen sektorin työntekijöiltä. Koska Suomen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on viranomaisjärjestelmä, on viranomaisten kanssa tehtävä yhteistyötä ja yhteistyön olisi myös oltava sujuvaa. Ongelmakohtia on kuitenkin monia. Ongelmista on mahdollista syyttää byrokratiaa tai viranomaisjärjestelmän epäselvyyttä, kuten eräs haastateltava esittää:

H1: Et sehän siinä juuri on se ongelma, että se byrokratia ja kaikki tietää, että se on vaikeaa. Nähdään tavallaan se ihmiskauppatilanne, mutta kaikki vaan toimii ominaan. (Järjestö 5)

Lähes kaikki haastateltavat kokivat, että byrokratia raskaat rattaat haittaavat heidän tekemäänsä työtä. Ihmiskaupan uhrien auttaminen on hyvin raskasta ilmankin byrokratian hitautta, mutta järjestelmän kankeus ja hitaus tekee työstä vielä raskaampaa. Erityisesti oleskelulupaprosesseihin liittyvät prosessit tuntuvat haittaavan työtä.

H2: Mutta se, mikä on ongelmallista meidän asiakkaiden kannalta, on se, että nämä oleskelulupiin liittyvät prosessit on pitkiä ja todella ennakoimattomia. Meillä ei ole oikeastaan yhdestäkään vielä tietoa, saako ne asiakkaat niitä ihmiskaupan uhreille tarkoitettuja oleskelulupia. (Järjestö 1)

Seuraavaksi keskityn kahteen tarinalinjaan, jotka muodostuivat päädiskurssin institutionaalisen epävarmuuden alle. Tarinalinjat sisältävät kansalaisjärjestöjen toimintaa jäsentävät toimintasäännöt. Seuraavissa luvuissa käyn läpi erilaisia tapoja ja niiden ilmentymiä, jotka määrittävät järjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa ja pohdin niitä toimijoiden tuottamien lausahduksien kautta. Aiheeseen käyn käsiksi nostamalla esiin päätutkimuskysymykseni kansalaisjärjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaisen toiminnan jäsentymisestä. Olenkin tulkinnut, että tätä toimintaa jäsentää kaksi toimintasääntöä. Säännöt jäsentävät järjestötoimijoiden tekemää ihmiskaupan vastaista toimintaa institutionaalisesti epävarmassa toimintaympäristössä. Nämä toimintasäännöt myös ovat vallitsevia jokaisen toimijan lausahduksissa, ja säännöt ovat sellaisia, joita jokainen toimija tavalla tai toisella tulee tuottaneeksi aina uudestaan omassa puheessaan. Säännöt ohjaavat tätä toimintaa sekä antavat toiminnalle suuntaa. Toimintasäännöt kertovat, että kansalaisjärjestötoimijoiden on tehtävä yhteistyötä sekä ihmiskaupan uhrien että viranomaisten kanssa. Säännöt osoittavat

myös luottamuksen oleelliseksi tekijäksi järjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa, joka sijoittuu institutionaalisesti epävarmaan toimintaympäristöön.

Ensimmäiseksi toimintasäännöksi olen tulkinnut säännön kahden eri maailman välillä tasapainoilevasta toimijasta ja toiseksi toimintasäännöksi säännön luottamuksen tärkeydestä. Ensimmäisen säännön esittelen seuraavassa luvussa ja toiseen sääntöön keskityn luvussa 6. Toimintasäännöt ovat toisistaan erilaisia, sillä ne rakentuvat erilaisten käsitteiden kautta. Ensimmäinen sääntö rakentuu toimija-aseman käsitteen varaan ja toista sääntöä jäsenmän luottamuksen ja epäluottamuksen käsitteen kautta. Toimintasäännöillä on kuitenkin paljon yhteistä, sillä tulkitsemolempien sääntöjen sijoittuvan institutionaalisen epävarmuuden alueelle. Säännöt liittyvät vahvasti toisiinsa, ja ne rakentavat yhtenäisen palapelin institutionaalisen epävarmuuden kanssa. Tämä muodostuva palapeli on jäsenmys kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, ja se muodostuu seuraavien analyysilukujen esittelyn yhteydessä.

5.2 Toimintasääntö kahden eri maailman välillä tasapainoilevasta toimijasta

Tässä analyysiluvussa esittelen ensimmäisen toimintasäännön kahden eri maailman välillä tasapainoilevasta järjestötoimijasta. Näillä kahdella eri maailmalla tarkoitan toisella puolella olevaa virallista järjestelmää eli viranomaisia ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää sekä toisella puolella ihmiskaupan uhreja. Seuraava esimerkki valottaa tätä kahden eri maailman välillä tasapainoilua:

H5: Se järjestötyöntekijä pystyy parhaimmillaan pitämään viranomaisen kiinni sen asiakkaan realiteeteissa, ehdoissa ja rajoituksissa, mitä sen uhrin positio sille asettaa. Se on kuitenkin aika hämmentävää, kun välillä kuulee, miten vaikka niitä tulkkiasioita on hoidettu. Se kuulostaa välinpitämättömyydeltä mutta toisaalta se liittyy siihen, että niillä [viranomaisilla] ihmisillä on niin kauhea kiire töissään. (Järjestö 1)

Tarkastellessani toimijoiden asemia päädiskurssin institutionaalisen epävarmuuden kautta, huomasin toimijoille muodostuvan kahden maailman tasapainoilun välissä monia erilaisia asemia, joista käsin toimijat toimivat. Institutionaalinen epävarmuus antaakin tilaa erilaisille toimijuuksille (Hajer 2003), ja täten erilaisten toimija-asemien tarkastelu on sekä mahdollista että mielenkiintoista. Toimija-asemien käsitteen avulla on myös mahdollista tarkastella sitä, minkälaisista asemista käsin kansalaisjärjestötoimijat tekevät ihmiskaupan vastaista toimintaa.

Kahden eri maailman välillä tasapainoilevat toimijat saivat tulkinnassani kolme erilaista toimija-asemaa, jotka selkeimmin erottuivat muista mahdollisista toimija-aseamista. Toimija-asetat olen nimennyt aktiiviseksi neuvottelijaksi, ihmiskaupan uhrien etujen ajajaksi sekä epävarmuuden leimaamaksi toimija-asemaksi. Eri toimija-asemilla on toisistaan poikkeavia toimintatyyliä ja eri toimija-asetat edellyttävätkin erilaisten toimintatyylien valitsemista (ks. Leino 2006, 90). Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi kolme mainitsemaani toimija-asemaa ja esittelen niiden pääpiirteet. Esiin nousevat myös toisistaan eroavat toimintatavat sekä se, mikä kussakin toimija-asemassa on oleellista juuri kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisen toiminnan kannalta. Toimija-asetat eivät ole pysyviä, vaan ne saattavat ristitä toistensa kanssa, ja samalla toimijalla voi olla erilaiset toimija-asetat erilaisissa tilanteissa. Toimijalla voi olla myös samassa tilanteessa useita erilaisia toimija-asemia, mutta jokin toimija-asetta on esillä toisia voimakkaammin, ja se on sen vuoksi otettu analyysin kohteeksi. (vrt. Leino 2006.)

Aktiivinen neuvottelija

Järjestötoimijat ottavat itselleen toimija-asetan, joka muotoutuu suhteessa viranomaisiin ja myös ihmiskaupan uhreihin. Tätä toimija-asemaa kuvaa toimintatyyli, jota leimaa kompromissien teko, omien ajatusten läpi saaminen sekä neuvottelu oikeista toimintatavoista tai ihmiskaupan määritelmästä. Tätä toimija-asemaa kutsun tässä työssä *neuvottelevaksi* toimija-asemaksi. Kansalaisjärjestöillä on nykyisin yhä vahvempi asema neuvottelijana useissa yhteiskunnallisissa asioissa. Erityisesti järjestöjen asema ilmastokysymyksissä on jo todettu oleelliseksi mm. yksityisen sektorin, Euroopan Unionin ja Yhdistyneiden Kansakuntien ohella. Järjestöjen asema korostuu myös itse neuvottelutilanteessa, sillä järjestöt voivat parhaimmillaan tuoda neuvottelutilanteeseen sellaista ruohonjuuritason tietoa, jota ei muutoin olisi saatavilla. (Lisowski 2005, 361.) Myös tässä tutkimuksessa järjestön asema neuvottelutilanteessa on suuri, sillä järjestöillä on yleensä kontakteja ihmiskaupan uhreihin ja käytännön kokemuksen kautta hyvää tietoa ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta, jota on hyvä välittää myös virallisen järjestelmän piiriin.

Neuvotteleva toimija-asetta on hiukan vahvempi kuin muut toimija-asetat, sillä neuvottelija näyttää tässä aineistossa ottavan enemmän kantaa ja hakevan selkeämpää asemaa itselleen kuin myöhemmin esiteltävät toimija-asetat. Neuvottelijan toimija-asemassa kansalaisjärjestötoimija käyttää myös hyväkseen sosiaalisia suhteita, joiden avulla neuvottelutilanne saattaa olla helpompi (ks. Koc-Menard 2009, 333–334). Täten neuvottelijan

asema vahvistuu muihin toimija-asemiin nähden. Vahvempi neuvotteleva toimijuus tulee ilmi esimerkiksi tilanteessa, joka tuli esiin jokaisen haastattelemani toimijan kohdalla. Sellaisissa ihmiskauppatapauksissa, jotka järjestöt löytävät, kansalaisjärjestöt ovat se ensimmäinen linkki viranomaisiin ja tätä kautta auttamisjärjestelmään (vrt. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 49). Järjestötyöntekijällä on tällöin valta päättää siitä, ketä ehdotetaan auttamisjärjestelmään ja miksi kyseistä henkilöä sinne ehdotetaan.

H1: Sitten me lähdetään miettimään asiakkaan kanssa, että jos hän haluaa lähteä viemään sitä asiaa eteenpäin ja miten me sitten toimitaan ja mikä se meidän apu on tässä tapauksessa. Missä kohtaa me haetaan sinne Joutsenoon ja tai tehdään rikosilmoitus tai molempia. Mutta sen ehdottamisen sinne Joutsenoon tehdään sitten me, mutta tosiaan asiakkaan luvalla. (Järjestö 1)

Toimija asemoi itsensä neuvottelijaksi sekä viranomaisten kanssa että myös ihmiskaupan uhrin kanssa. Usein neuvotteleva asema tulee esiin näiden kahden maailman välissä, mutta niihin kohdistuvia neuvotteluja voidaan ja pitääkin tarkastella erikseen. Viranomaisten ja ihmiskaupan uhrin asema on hyvin erilainen eikä järjestötoimija useinkaan käytä näiden tahojen kanssa samanlaisia toimintatapoja. Seuraavaksi paneudun viranomaisten kanssa käytyyn neuvotteluun.

Kuten jo todettu, viranomaisyhteistyö on välttämätöntä kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Voikin ajatella niin, että neuvottelutilanteessa viranomaisten kanssa sosiaalisten verkostojen olemassaolo ja niiden käyttäminen on suureksi eduksi ihmiskaupan vastaisen toiminnan kannalta (vrt. Koc-Menard 2009, 334). Ilman viranomaisia ihmiskaupan vastainen toiminta ei olisi kovinkaan tehokasta ja tuloksellista uhrien auttamisen ja heidän toipumisensa kannalta. Tällöin hyvät yhteistyösuhteet ovat olennaisessa osassa. Järjestötoimijat kuitenkin joutuvat käymään jatkuvaa neuvottelua viranomaisten kanssa omasta asemastaan, ihmiskaupan uhrien määrittelystä sekä siitä, minkälaista apua ihmiskaupan uhri voi saada. Seuraavaksi esitän esimerkkejä siitä, miten neuvotteleva toimija- asema tulee esiin ihmiskaupan määrittelyn pohdinnassa:

H1: Eli meidän työ liittyy ihmiskauppaan sillä tavalla, että meille voi ohjautua myös ihmiskaupan uhreja asiakkaiksi. Mutta se, meneekö se ihmiskauppana eteenpäin, se on se ongelmakysymys. Enemmänkin se, että se kokemus on siellä ja me lähdetään yhdessä miettimään, että tässä voisi olla kyse ihmiskaupan kaltaisesta rikoksesta. (Järjestö 5)

Esimerkissä järjestötoimija asettaa itsensä neuvottelijaksi, joka kertoo ihmiskaupan määrittelyn ongelmallisuudesta. Kansalaisjärjestötoimijalla ei ole valtuuksia päättää, mikä on ihmiskaupan määritelmä, mutta hänellä on mahdollisuudet neuvotella määritelmästä ja sen sisällöstä viranomaisten kanssa kunkin yksittäisen ihmiskauppatapauksen kohdalla. Seuraavassa esimerkissä järjestötoimija nostaa esiin spesifin ongelman ihmiskaupan määrittelystä. Toimija ottaa tässäkin neuvottelevan toimija-aseman:

H2: Mutta kuinka paljon vaikuttaa [ihmiskaupan määrittelyyn] tällaiset prostituutioon ja prostituutiossa toimiviin naisiin liittyvät asenteet. Meidän tulkinnan mukaan ihmiskaupan uhriksi määriteltävää ihmistä käsitellään [viranomaisjärjestelmässä] vaan prostituoituna et oot tehnyt sopimuksen tän parittajan kanssa, toi on vaan tollanen diili. Vaikka se näyttäisi aivan järjettömältä ja siinä olisi sakotuskäytäntöjä, jotka ei edes ole laillisia, niin silti ei ne [viranomaiset] katso sitä ihmiskaupaksi. --- Me koetetaan tuoda esille näkemystä, että kaikki, mikä tapahtuu prostituution maailmassa ei ole ok ja nekin naiset voi olla ihmiskaupan uhreja. (Järjestö 1)

Järjestötoimijan asema ei heti vaikuta näissä tilanteissa vahvalta. Mutta ottaen huomioon institutionaalisen epävarmuuden leimaaman toimintaympäristön, järjestötoimijan asema ei kuitenkaan ole jokaisessa tilanteessa epävarma tai heikko vaan asemasta ja toiminnasta on mahdollista neuvotella. Edellä mainituissa esimerkeissä järjestötoimijat tuovat esiin siis ihmiskaupan määrittelyn hankaluuden. Viranomaisten ja kansalaisjärjestötoimijoiden näkemykset ihmiskaupan uhrista vaikuttavat vaihtelevan, mutta järjestötoimijat ovat jatkuvasti asemoimassa itseään neuvottelijaksi viranomaistoimijoiden rinnalle. Järjestötoimijat eivät anna viranomaisille valtaa määrittellä sitä, kuka on ihmiskaupan uhri ja kuka ei, vaan järjestötoimijat pyrkivät vaikuttamaan määritelmään itse, vaikka se onkin hankalaa. Vahva toimijuus kuitenkin antaa avaimet tälle neuvottelevalle toimija-asemalle, jotta tämä voi haastaa viranomaisten näkemyksen ihmiskaupan uhrista. Vahva toimijuus mahdollistuu siis sosiaalisten suhteiden käytöllä sekä sillä, että omaa toimijuutta vahvistetaan neuvotteluprosessin kulkiessa eteenpäin (ks. Lisowski 2005; Koc-Menard 2009).

Vahvempi toimijuus lujittuu myös sillä, että järjestötoimija voi neuvotella uhrin kanssa uhrin auttamisesta, ja toimijalla on mahdollisuus neuvoa uhria ja olla virallisen avun piiriin ohjaava taho:

H2: --- Me ollaan kyllä saatu kaikki, joita me ollaan ehdotettu sinne [auttamis] järjestelmään. Niin ne, jotka sinne on halunneet, eihän ketään sinne pakoteta. Mutta kyllä se on toiminut, että sinne on päässyt. Vaikka

onhan siinä vielä epäselvyyttä, että mitä sitten tapahtuu, kun siellä jo ollaan. (Järjestö 1)

Järjestötoimija ottaa tässä tilanteessa itselleen neuvottelevan aseman, joka on suhteellisen vahva. Haastateltava korostaa oman toimintansa onnistuneisuutta eikä hän koe omaa asemaansa kovinkaan alisteiseksi viranomaisiin nähden. Järjestötoimija ei ole passiivinen toimija, joka alistuisi virallisen systeemin asettamiin ehtoihin niin, ettei oma toiminta enää olisi mahdollista. Sen sijaan järjestötoimija pyrkii saamaan uhrin auttamis- ja toipumisprosessin alkuun yhdessä uhrin kanssa ollen samalla neuvottelija ja auttaja.

Neuvotteleva järjestötoimija neuvottelee sekä uhrin että viranomaisten kanssa, mutta auttajan aseman järjestötoimija saa uhrin kanssa toimiessaan samaisessa neuvottelutilanteessa. Toimija-asetat voivat siis esiintyä yhtä aikaa ja ne voivat myös risteytyä (Leino 2006, 90 – 91). Seuraavassa esimerkissä haastateltava asemoikin itseään uhrin auttajaksi mutta myös viranomaisten kanssa neuvottelijaksi:

H3: Mä olen koettanut tuoda siellä [eräessä ohjausryhmässä] esiin näiden Dublin-tapausten³ siis Dublin-järjestelmässä olevien ihmiskaupan uhrien oikeuksia, että he ovat uhreja siinä missä muutkin. Heille kuuluu samat jutut kuin muille. Heitä koskee samat velvollisuudet eli tunnistaminen vaikkei se uhriutumisen olisikaan tapahtunut Suomessa. Sitä mä koetan saada menemään perille, vaikka mitenkään helppoa ei sen voi sanoa olevan. (Järjestö 4)

Edellä esitetystä esimerkistä järjestötoimija asemoi itseään auttajan lisäksi neuvottelijaksi, joka neuvottelee eri viranomaistahojen kanssa siitä, kuka on ihmiskaupan uhri ja kuka ei. Toimija kokee kuitenkin asemansa tukalaksi tai ahtaaksi, sillä sellaisten uhrien asema, joiden asiaa hän ajaa, ei ole kovinkaan kaksinen. Hän kokee olevansa jopa hiukan alisteinen viranomaistaholle tässä neuvotteluasemassa, sillä toimija kokee, että ulkomailla uhritunutta ihmistä ei katsota ihmiskaupan uhriksi tai häntä ei ainakaan tahdota auttaa Suomessa. Neuvottelevan toimijan voikin tässä kuvainnollisesti nähdä tasapainoilemassa kahden eri maailman välillä. Toimijan olisi autettava ihmistä, jota hän epäilee ihmiskaupan uhriksi. Toisella puolella puolestaan on virallinen systeemi, joka kiistää neuvottelevan toimijan määrittelyn ihmiskaupan uhrista. Tällöin neuvotteleva toimija joutuu jälleen kerran käymään kamppailua ihmiskaupan uhrin määritelmästä. Seuraava lainaus kuvastaa myös tätä asiaa:

³ Dublin-tapauksella viitataan turvapaikanhakijaan, jonka hakemuksen käsittelystä vastaa se maa, johon hakija on jättänyt ensimmäisen turvapaikkahakemuksen EU-maassa, Norjassa tai Islannissa. Dublin-tapaus voidaan käännyttää tähän maahan Dublin-asetuksen nojalla. (HE 280/2004.)

H4: Onhan se niin, että pitää miettiä, mistä lähtökohdista sitä ihmistä autetaan. Mitä hän tarvitsee, mitä hänelle pitää kertoa ja mitä siinä tilanteessa pitää olla, että saa apua. Että pitääkö täyttää jotkin tietyt rikoslain ihmiskauppapykälän kriteerit ennen kuin hän voi saada apua. Niitä siinä sitten mietitään ja käydään läpi sen ihmisen [uhrin] ja viranomaisten kanssa. (Järjestö 2)

Samalla kun toimija käy keskustelua ihmiskaupan määritelmästä, toimija käy keskustelua myös uhrin kanssa siitä, miten uhria voisi auttaa ja mitä apua uhri omastakin mielestään tarvitsee. Valta avun luonteesta ei ole siis vain toimijalla, vaan myös avun tarvitsija, ihmiskaupan uhri, voi sanoa sanansa avun tarpeeseensa. Ihmiskaupan uhria ei nähdä vain avuttomana ja passiivisena uhrina (vrt. Tuorila 2000). Tätä näkökantaa tukee myös seuraava esimerkki:

H1: Siinähan menee jo vähän aikaa siinä työssä, että mietitään, voisko tää mennä auttamisjärjestelmään ja ollaan mahdollisesti Joutsenoon yhteydessä. Mikä tässä olisi järkevää eli sellaisessa työssä menee vähän aikaa, että ne uhrin ymmärtää, mikä tämä ihmiskauppajuttu edes on ja mikä hänen asemansa on. (Järjestö 5)

Järjestötoimija siis neuvottelee itse uhrin kanssa uhrin auttamisesta ja siitä, minkälaista apua uhri tarvitsee. Uhria ei aseteta passiivisen uhrin asemaa, jolla ei olisi mitään sanavaltaa omasta avun tarpeestaan. Sen sijaan järjestötoimija neuvottelee ihmiskaupan uhrin kanssa siitä, mitä uhri itse haluaa ja mikä tälle uhrille olisi parasta kyseissä elämäntilanteessa.

Järjestötoimijat kohtaavat hyvin hankalissa elämäntilanteissa olevia ihmiskaupan uhreja, jotka kuitenkin tahtovat vaikuttaa heille tapahtuviin asioihin. Neuvottelu uhrin kanssa tulee esille myös seuraavassa esimerkissä:

H2: Jos asiakas kertoo olevansa todella ahdistunut ja sitten sitä aletaan purkamaan, että mistä se johtuu. Sitten löytyy piirteitä, että asiakas kokee, että sillä ei ole muuta mahdollisuutta kuin toimia vaikka seksityössä. Sitä sitten puretaan ja otetaan yhteyttä asiakkaan luvalla eri viranomaisiin, jos se asiakas niin haluaa. Ainahan ne ei halua, sillä ne pelkää, mitä niille sitten tapahtuu. Sitten me keskustellaan siitä, mitä tässä voisi nyt tehdä. (Järjestö 1)

Järjestötoimija korostaakin neuvottelevaa asemaa ihmiskaupan uhrin kanssa. Uhri ei ole passiivinen, vaikka hänen nähdäänkin olevan avun tarpeessa. Järjestötoimija ei puhukaan uhrista vaan asiakkaasta, jonka asioita ollaan sillä hetkellä hoitamassa. Järjestötoimija kokee saavansa paremman neuvotteluaseman korostamalla ihmiskaupan uhrin asemaa käyttämällä

asiakas-sanaa. Järjestötoimija myös kokee, että neuvottelemalla yhdessä uhrin kanssa esimerkiksi auttamisjärjestelmään hakeutumisesta, toimijan on helpompi olla uhrin apuna. Tällöin myös ihmiskaupan uhri on neuvottelun osapuoli, ja kenties hän on silloin vastaanottavaisempi avulle.

Neuvotteleva toimija-asema on tarkastelun perusteella vahva ja voimakas toimija-asema. Sillä on omat heikkoutensa, mutta osaksi heikkoudet johtuvat institutionaalisen epävarmuuden varjosta, joka leimaa sitä maailmaa, jossa järjestötoimijat toimivat. Toisaalta institutionaalinen epävarmuus antaa avaimet käytäviin neuvotteluihin esimerkiksi ihmiskaupan määritelmästä tai siitä, mitä apua ihmiskaupan uhrille annetaan. Institutionaalisen epävarmuuden leimaamassa toimintaympäristössä järjestötoimijoilla ei ole valmiita ja täsmällisiä asemia tehdä ihmiskaupan vastaista toimintaa. Sen sijaan heillä on neuvottelevasta toimija-asemasta käsin tilaisuus neuvotella näistä asemista, mistä toimijat tekevät ihmiskaupan vastaista toimintaa. Neuvotteleva toimija-asema ottaakin itselleen tilaa ja toimii yhdessä kahden eri maailman eri päissä olevien tahojen eli viranomaisten ja ihmiskaupan uhrien kanssa.

Ihmiskaupan uhrien etujen ajaja

Kansalaisjärjestötoimija saa aineistoni perusteella myös ihmiskaupan uhrien auttamisessa uhrien etujen ajajan ja etujen puolustajan toimija-aseman. Kun kansalaisjärjestö toimii etujen ajajana, se voi toimia useilla eri yhteiskunnan sektoreilla ja useilla eri yhteiskunnan tasoilla (Vedder 2007, 5). Järjestöjen etujen ajamista voi paikantaa erilaisilla foorumeilla, missä järjestöt koettavat vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon tai yleisemmin ihmisten mielipiteisiin. Järjestöt voivat lobata myös suuria yrityksiä ja samalla olla jonkin asian etujen ajaja. Järjestöt ovat etujen ajajia myös ruohonjuuritasolla tehdessään konkreettista työtä jonkin ihmisryhmän asioiden eteen. (mts.)

Ihmiskaupan uhrien etujen ajaja muodostuu myös aktiiviseksi toimija-asemaksi. Labonte (1994, 263) on määritellyt toisten etujen ajajan sellaiseksi, joka ottaa kantaa johonkin asiaan tarkoituksenaan vaikuttaa yksityiseen ja julkiseen politiikan muodostukseen. Instituutioiden ulkopuolella erilaisten toimijoiden ja asiantuntijoiden on mahdollista saada oleellinen asema eri asioiden etujen ajajana. Esimerkiksi erilaisilla terveysjärjestöillä voi olla hyvinkin oleellinen rooli esimerkiksi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden määrittelyissä sekä poliittisissa diskursseissa. Tällöin näiden järjestöjen on mahdollista saada oma näkökantansa erilaisiin

poliittisiin dokumentteihin ja poliittisiin analyysihin. Labonten (1994, 263) mukaan näkökantojen kirjaus virallisiin dokumentteihin viittaa siihen, että kyseinen järjestö on legitimoitu tietyn ryhmän tai asian etujen ajajaksi. (mts; Loue, Lloyd & O'Shea 2003, 39.) Ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa mukana olevat järjestöt ovat myös saaneet näkökantojaan joihinkin virallisiin raportteihin, vaikka helppoa se ei ole ollut:

H5: Se ihmiskauppa-ohjausryhmä on hirveän turhauttavakin työryhmä, koska siellä ne asiat ei oikein etene. Mutta ollaan me jotain saatu sinne raporttiin läpi, mikä on tosi hyvä juttu. (Järjestö 5)

Omassa tutkimuksessani järjestötoimijat ovat ihmiskaupan uhrien etujen ajajia pääasiassa ruohonjuuritasolla. Kansalaisjärjestöjen asema toisten etujen ajajana tällä tasolla on todettu tärkeäksi muun muassa amerikkalaisia kansalaisjärjestöjä tutkittaessa. Näissä tutkimuksissa on todettu, että sellaiset järjestöt, jotka toimivat lähellä ihmisiä ja lähellä yhteisöjä, ovat kehittäneet erilaisia ja toimivia strategioita sekä lähestymistapoja erilaisiin yhteisöjä koskettaviin ongelmiin kuten syrjintään, väkivallan uhkaan ja alkoholismiin. (Loue ym. 2003, 50.) Järjestötoimijat ovat mukana myös erilaisissa työryhmissä, missä ajetaan ihmiskaupan uhrien oikeuksia ja uhrien aseman parantamista, mutta omassa aineistossani etujen ajaja nousi selkeimmin esiin käytännön työn tasolla, kun toimijat auttavat ihmiskaupan uhreja saaman apua. Järjestötoimija on se taho, joka pitää huolen uhrin henkisestä tuesta, oikeuksien toteutumisesta viranomaisjärjestelmässä ja siitä, että uhrin elämäntilanne ja ihmiskauppaan liittyvät asiat lähtevät kulkemaan eteenpäin.

H6: Tässä on se henkinen tuki, mutta se ja se muu tukeminen kulkee rinnakkain. Monet [uhrin] on todella vaikeassa tilanteessa ja ensimmäiset viikot onkin todella haasteellisia, kun ei sulla [uhrilla] ole mitään. Siinä sun [uhrin] on todella vaikea toimia vaikka poliisin kanssa. Me koetetaan olla siinä sitten henkisenä tukena ja auttajana ja viedä sitä sen asiaa eteenpäin. (Järjestö 3)

Järjestöjen tekemä työ yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevien ihmisten puolustamiseksi on myös muilla sosiaalisten ongelmien sektoreilla nähty tärkeänä. Esimerkiksi väkivaltaa kokeneet naiset voivat saada apua kansalaisjärjestöiltä, ja järjestö voi toimia uhrin edun ajajana ainakin prosessin alussa viranomaisyhteistyössä. (vrt. Labonte 1994, 263; Leukumaa 2010.) Kansalaisjärjestöt usein puuttuvat sellaisiin ongelmiin, joihin julkinen sektori ei ole herännyt tai ihmiskaupan vastaisen toiminnan tapauksessa ongelmaan, jossa julkisen sektorin työpanos ei ole riittävä:

H3: Parhaimmillaan se ois niin, että viranomainen itse tietäisi ja osaisi reagoida [uhrin tarpeisiin], mutta usein se menee niin, että järjestöjen työntekijät on sellaisia, että ne on siinä muistuttamassa olemassaolollaan, että tässä olisi sellainen ihminen, jolla on oikeuksia ja sitä ei voida laittaa vaan paperilla sivuun. (Järjestö 4)

Esimerkissä haastateltava asettaa järjestötoimijan siis uhrin etujen ajajaksi ja puolustajaksi. Viranomainen nähdään sellaisena, joka saattaa unohtaa uhrin oikeudet, ainakin osan niistä, ellei järjestötyöntekijä ole niistä muistuttamassa. Järjestötoimija joutuu olemaan sellainen taho, joka pitää huolen uhrista myös jo viranomaisprosessin alkaessa poliisin ensimmäisestä kuulustelusta lähtien. Haastattelemani järjestötoimijat eivät kaikki luottaneet viranomaisten kykyyn huolehtia uhrin tarpeista. Viranomaisten nähdään jättävän kaikki ne uhrin tarpeet ulkopuolelle, mitkä eivät kuulu kyseisen viranomaisen toimivaltaan:

H5: Just toi tulkkaushomma, joka nousee jatkuvasti esille, on se ongelma. Että se unohdetaan tai ignoroidaan, kun ei tää ole just mun [viranomaisen] juttuni hoitaa. Tai ylipäänsä et niitä tulkkeja on aina aika vaikee saada ja löytää. Sitä tulkioikeutta ei muisteta ja sitten vaikka siitä muistuttaa niin sellasissa keisseissä, missä ihminen osaa joitain sanoja suomee niin saatetaan kuvitella, että se ihminen ymmärtää monimutkaisiakin prosesseja suomeksi ei aina pidä paikkaansa. Että sellanen perussuomenkielen osaaminen ei vielä tarkoita sitä, että voisi tajuta jotain sellasta ihmiskaupaan liittyvää rikosoikeusprosessia. (Järjestö 5)

Järjestötoimijat myös ilmaisevat pelkonsa siitä, että jos järjestötoimija ei ole jatkuvasti valppaana uhrin puolesta, ei uhrin asia välttämättä etene viranomaisjärjestelmässä. Institutionaalinen epävarmuus nousee esiin tässä kohtaa vahvasti. Koska ihmiskauppa on ilmiönä suhteellisen uusi ja viranomaistoimijoillekin vieras, siihen ei ole vielä kehittynyt sellaisia toimintatapoja, jotka olisivat saaneet institutionaalisen aseman ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Tästä huolimatta kansalaisjärjestötoimijan on mahdollista toimia ihmiskaupan uhrien etujen ajajana, sillä institutionaalinen epävarmuus antaa toimijalle tilaa ja mahdollisuudet toimia ihmiskaupan uhrien auttamiseksi.

Ollessaan uhrin auttaja ja uhrin etujen puolustaja, järjestötoimija määrittää asemaansa pääasiassa oman työnsä ja uhrin aseman kautta. Etujen puolustajana järjestötoimija joutuu peilaamaan asemaansa myös viranomaisten kautta, mutta olen kuitenkin tarkastellut etujen

ajajan toimija-asemaa pääasiassa uhrin kautta. Seuraavassa esimerkissä järjestötoimija saa asemansa uhrin auttamisen kautta:

H1: Me ei voida jättää ihmistä heitteille, meidän pitää vaan lähteä miettimään ja työskentelemään hänen kanssaan. Me mietitään, miten voidaan häntä nyt auttaa. --- Meidän tehtävä on sitten lähteä selvittämään sitä juttua, kun se asiakas tulee meille. Sitä kautta se [asiakkaan prosessi] sitten etenee. Mutta kuka sen kopin tavallaan ottaa, riippuu siitä asiakkaan tilanteesta. (Järjestö 5)

Järjestötoimija korostaa järjestötoimijan vastuuta yksittäisen ihmiskaupan uhrin auttamisessa. Ihmistä ei voi jättää heitteille, vaikka tapaus ei heti vaikuttaisi ihmiskaupalta. Järjestötoimija korostaa myös yhteistyötä ihmiskaupan uhrin kanssa. Järjestötoimija ei käsitä uhria passiivisena auttamisen kohteena vaan sellaisena toimijana, jonka kanssa yhdessä mietitään auttamisprosessin kulkua ja merkitystä uhrille. Toimija myös asemoi itsensä auttajana suhteessa viranomaisiin painottamalla, että järjestö ei jätä ihmistä heitteille. Toimija olettaa, että ilman heidän työtään uhri ei välttämättä saa apua muualta, mikä on hyvinkin mahdollista. Ihmiskaupan uhri ei välttämättä osaa itse ottaa yhteyttä eri auttajatahoihin, sillä rikoksen kohteeksi joutunut voi olla hyvinkin traumatisoitunut ja sen vuoksi kykenemätön toimimaan loogisesti. Hän voi myös olla ollut itse osallisena rikokseen, mikä lisää pelkoa. Uhri voi myös ajatella olevansa osallisena johonkin sellaiseen, mikä ei ole yleisesti hyväksyttyä tai asiaa, joka sisältää kamalia asioita. (vrt. Karjalainen 2007, 16.) Tällöin voi olla mahdollista, että ihminen jää heitteille, ellei järjestötoimija tartu hänen asiaansa ja lähde viemään sitä eteenpäin. Eräs toimija kuvaa asiaa näin:

H6: Tässä työssä on se, että ihmisen takana täytyy olla joku, jolla on jalat maassa ja pää terveenä, että voit sanoa poliisille, että hei, katso nyt tätä toisen kerran. Mitä sä voit luvata sille asiakkaalle, et oikein mitään. Okei, sä [uhri] pääset auttamisjärjestelmään, mutta sä saat vielä vähemmän rahaa, sä et saa töitä ja käytännössä kukaan ei pysty todistamaan, että sä olet ihmiskaupan uhri, koska hyväksikäytön aikana et saanut tarpeeksi näyttöä, koska sekin on sun [uhrin] vastuulla. Mutta ei me voida sitä yksin jättää, on vaan yritettävä auttaa. (Järjestö 3)

Järjestötoimija kuvaa ihmiskaupan uhrin asemaa hankalaksi ja haavoittuaiseksi, mikä on usein hyväksikäytetyn ihmisen asema erilaisissa hyväksikäyttötilanteissa (vrt. Karjalainen 2007). Järjestötoimija kuitenkin korostaa, että hankalasta tilanteesta huolimatta ihmiskaupan uhri ei jää yksin, vaan järjestötoimija ottaa hänen ongelmansa ja asiansa omakseen, ja ryhtyy auttamaan ihmiskaupan uhria.

Eräs järjestötoimija mainitseekin, että ihmiskaupan uhrin asiaan voi toki tarttua jokin muu taho kuin järjestö. Kansalaisjärjestöt eivät ole ainoita tahoja, jotka auttavat ihmiskaupan uhreja. Auttajatahoja on useita, mutta tässä tutkimuksessa ei voida tarkastella muita auttajatahoja. Järjestötoimija kuitenkin jättää mainitsematta, mikä tämä muu taho on. Tällöin toimija korostaa omaa asemaansa ja asemoi itseään tärkeäksi ja oleelliseksi toimijaksi. Toinen järjestötoimija puolestaan painottaa järjestön asemaa ihmiskaupan uhrin auttamisessa ja ei edes mainitse, että jokin muu taho voisi kenties auttaa uhrin prosessin alkuun:

H5: Tällä hetkellä se on niin, että jos joku järjestö ei ota sitä keissii, niin ei kukaan ota sitä koppia sitten. (Järjestö 5)

Tämä toimija asemoi itsensä uhrin ainoaksi auttajatahoksi auttamisprosessin alkuvaiheessa. Järjestö toimii sellaisena, joka ”sitten sen kopin ottaa”. Järjestön asema vaikuttaa vahvalta ja sellaiselta, jota välttämättä tarvitaan ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Etujen ajajan toimija-asema muodostuu tässä suhteellisen vahvaksi toimija-asemaksi, jolla on suuri merkitys ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Ilman tätä auttajaa ja etujen puolustajaa uhri saattaisi jäädä avun ulottumattomiin.

Etujen ajajan toimija-aseman voi nähdä institutionaalisen epävarmuuden valossa samankaltaisena kuin neuvottelijan toimija-aseman: vahvana toimija-asemana. Kuten neuvottelijan toimija-asema, etujen ajajan toimija-asema muotoutuu myös suhteessa muihin toiminnan osapuoliin eli kahden maailman eri päissä oleviin toimijoihin, viranomaisiin ja uhreihin. Etujen ajajan toimija-asema kuitenkin muotoutuu pääasiassa yhteistoiminnassa uhrien kanssa, mutta jonkin verran myös suhteessa viranomaisiin. Etujen ajajan toimija-asema on aktiivinen toimija, joka ajaa ihmiskaupan uhrin etua sekä puolustaa tämän oikeuksia. Tämän toimija-aseman toimija ottaa sellaistenkin ihmiskaupan uhrien asiat omakseen, jota kukaan muu ei huoli avun piiriin.

Epävarmuuden leimaama toimija-asema

Vaikka ihmiskaupan vastainen työ koetaan tärkeäksi ja arvokkaaksi, leimaa järjestötoimijoiden tekemää työtä epävarmuus. Epävarma toimintaympäristö kahden eri maailman välissä tuo vahvojen neuvottelijan ja etujen ajajan toimija-asemien rinnalle myös ulottuvuuden epävarmuuden leimaamasta toimija-asemasta. Epävarma toimija-asema ei ole hallitseva, vaikka paikoitellen se näyttäytyy vallitsevana. Tämä toimija-asema korostuu tilanteissa, joissa institutionaalinen epävarmuus on poikkeuksellisen hallitsevaa ja tilanteissa,

joissa luottamus on heikoilla eri osapuolien välillä. Epävarmaa toimija-asemaa vahvistaa järjestötoimijoiden epävarma asema ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Piironen on tutkimuksessaan (2005) havainnut, että sosiaalityön epävarma asema horjuttaa myös sosiaalityöntekijän ammatillista asemaa ja tekee työstä jännitteistä ja jokseenkin myös epävarmaa. Järjestötoimijat eivät ole sosiaalityöntekijöitä, mutta Piironen havaintoja voi soveltaa myös kansalaisjärjestötoimijoiden tekemään ihmiskaupan vastaiseen työhön ja sen epävarmuuteen. Tämän leiman työlle antaa institutionaalinen epävarmuus. Epävarmuus tulee esiin lähes jokaisen toimijan kohdalla, ja se leimaa ihmiskaupan uhrin tunnistamista, auttamisprosessia ja tukemista. Välillä usko koko ihmiskaupan vastaisen toiminnan järkevyyteen on koetuksella. Seuraavat esimerkit valottavat tätä väitettä:

H3: Mä en edelleenkään tajua, mitä sieltä auttamisjärjestelmästä voi saada ja mitä sieltä ei voi saada. Mikä hyöty siitä oikeasti on? Ihmiset, jotka sinne on otettu, ei nekään tajua sitä. Kukaan ei ole ottanut niihin yhteyttä ja se on yksi kaaos se [auttamis-]järjestelmä. Osittain se varmaan johtuu lainsäädännöstä, koska se on niin laveasti määritelty ja sinne järjestelmään pääsy ja sieltä poisto on samanmoista. (Järjestö 4)

Toimijuuden epävarmuus lyö siis leimansa toiminnan mielekkyyteen. Omaan toimintaan on vaikea uskoa, jos toimintaan ei saa tukea. Jotkut toimijoista kokevat oman toimintansa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa turhauttavaksi. Toiminta koetaan sellaiseksi, millä on vaikea saada muutosta aikaan tai millä on vaikea auttaa hankalassa tilanteessa olevia uhreja. Seuraava esimerkki kuvaa tätä näkökantaa:

H3: Että onhan tää työ aika yksinäistä, aika negatiivinen tässä on. Aika yksin mä varmaan siellä [viranomaisten] ohjausryhmässä istun syrjässä. Välillä, kun menee niin absurdiksi, että ei vaan voi olla sanomatta mitään niin sitten yritän jotain siellä piipittää. Tukea ei kylläkään saa kuin yhdeltä järjestöltä tai Venlalta [ihmiskaupparaportoiljalta]. (Järjestö 4)

Toinen järjestötoimija toi omaa epävarmaa asemaansa esille seuraavasti:

H1: Kyllä tän systeemin pitäisi olla selkeämpi auttajille. Että tietäisi, mihin pitäisi keskittyä. Kun tässä on itekin hiukan yksin ja hukassa. Sitten vielä se, että vaikka sä tunnistat sen [ihmiskaupan uhrin], silti sä oot vähän sellaisilla vesillä, että ei itsekään tiedä, miten tässä lähtee menemään. (Järjestö 5)

Epävarma toimija-asema on vahva, ja se on sitä enimmäkseen suhteessa viranomaisiin ja toisiin järjestötoimijoihin mutta myös ihmiskaupan uhreihin. Molemmat toimijat tuovat esiin sen, mikä vaikuttaa olevan suuri epäkohta kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisen

toiminnan sujumisen kannalta. Toimijat kokevat olevansa yksin tässä tilanteessa ja he kokevat, etteivät saa apua ihmiskaupan vastaiseen toimintaan keneltäkään. Tällaisesta lähtökohdasta järjestötoimijan on vaikea toimia niin, että ihmiskaupan uhrin saivat kunnollista apua, sillä uhreille avun saaminen on yleisestikin ottaen hankalaa (ks. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010; Roth 2010).

Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on yksi kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisen toiminnan tärkeistä osa-alueista. Tunnistamiseen liittyykin hyvin paljon epävarmuuden kokemuksia. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on mainittu useissa eri lähteissä oleelliseksi seikaksi ihmiskaupan uhrien auttamisessa (ks. Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma 2008; Jokinen ym. 2011; Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010). Ilman tunnistamista ei ole ihmiskaupan uhria ja ilman tunnistamista ihmiskaupan uhrin on mahdotonta saada apua. Tunnistaminen on kuitenkin hankalaa, mikä tulee esiin kaikkien haastateltavien puheissa. Mahdollisten uhrien tunnistaminen on myös mainittu Kansallisen raportoinnin raportissa (2010) Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan keskeisimmäksi haasteeksi. Eräs järjestötoimija kuvaa tunnistamisen hankaluutta seuraavasti:

H6: Tunnistaminen riippuu siitä, mitä työntekijä osaa kysyä ja myös siitä, kuinka työllistetty työntekijä tällä hetkellä on. Mun mielestä se vaikuttaa suoraan tunnistamiseen, jos asiakkaita on paljon ja per asiakas on hyvin vähän aikaa. Silloin siinä tulee sellainen itsesuojelumekanismi, että mä olen hoitanut sen, mistä oli alun perin kysymys enkä mä esitä nyt mitään lisäkysymyksiä. Näin se on, vaikka ei sitä kukaan sano ääneen. (Järjestö 3)

Järjestötoimija kuvaa tunnistamisen hankaluutta hyvin suorasanaisesti. Lausahduksesta on havaittavissa paljon epävarman toimija-aseman piirteitä. Järjestötoimija kuvaa tunnistamisen järjestön työntekijästä riippuvaiseksi ja kuvaa työntekijän asemaa rankaksi ja raskaaksi. Toimija nostaa esiin sen, että järjestötoimijalla ei aina ole aikaa tai voimia käsitellä mahdollisen ihmiskaupan uhrin asiaa sen syvällisemmin. Epävarmuuden leimaama toimija-asema piirtyy tässä raskaaksi ja sellaiseksi, josta käsin toimiminen vie paljon järjestötoimijan voimia.

Epävarma toimija-asema näyttäytyy myös järjestötoimijoiden lausahduksissa, joissa käsitellään ihmiskaupan määrittelyä. Vaikka järjestötoimijat voivat neuvotella määrittelystä neuvottelevasta toimija-asemasta käsin, ei määrittely aina onnistu tai siihen ei pystytä vaikuttamaan. Järjestötoimijat tuovat usein esille sellaisen uhrin määrittelyn, joka haittaa

ihmiskaupan uhrien tunnistamista. Järjestötoimijat kritisoivat tätä yleistä käsitystä ihmiskaupan uhrista, joka on usein stereotyyppinen hakatun orjan kaltainen kuva:

H5: Se mielikuva, mikä luodaan on järkytys. Siitä on hirveän vaikea päästä sellaiseen mielikuvaan ja neuvottelutilanteeseen, jossa se toinen ihminen [uhri] kohdataan ihmisenä, joka elää elämäänsä kuin minä ja kohdataan sellaisena ihmisenä, joka haluaisi elää samanlaista ihmisarvoista elämää kuin minä. Se järkyttäminen ja paisuttelu kun ei auta asiaa, ne saattaa vaan vaikeuttaa tunnistamista. Niistä ihmisistä ei näy päällepäin, kuinka paljon niitä on raiskattu ja mitä niille onkaan tehty. Keissit kun saattaa liittyä työhön ja ne [uhrit] on itse saattaneet olla osallisena siinä koko vyyhdessä. (Järjestö 5)

Kyseinen järjestötoimija nostaa esiin tärkeän asian, joka tulee esille myös muiden järjestötoimijoiden puheessa. Lainauksessa mainittu mielikuva pahoinpidellystä ja raiskatusta uhrista, jolla on pallo jalassa, ei ole todellisuutta vastaava. Järjestötoimijoiden puheesta käy hyvin selville se, että ihmiskaupan vastaista toimintaa ja ihmiskaupan uhrien auttamista Suomessa haittaa hyvin paljon juuri tuo mainittu mielikuva uhrista. Claudia Aradaun (2008, 9) mukaan medikalisoitujen ja psykologisoitujen ihmiskaupan uhrit ovat hyödyllisiä ennen kaikkea sen takia, että he ovat epäpolitisoituja: heikot, kärsivät ja avuttomat eivät kysy ikäviä kysymyksiä, vaan ottavan avun vastaan iloisena siitä, että saavat apua, oli se sitten mitä tahansa apua. Järjestötoimijat mainitsevat vastustavansa tällaista mielikuvaa, mutta kuitenkin mainitsevat, että myös ihmiskaupan vastaisen toiminnan alueella työskentelevillä ihmisillä, sekä viranomais- että järjestöpuolella, saattaa olla edellä mainitun kaltaisia mielikuvia. Mutta epävarmasti toimija-asemasta käsin järjestötoimija ei voi vaikuttaa tähän mielikuvaan, vaan tyytyy vain toteamaan, että tämä mielikuva haittaa ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista.

Tunnistamisen alueella epävarma toimija-asema muotoutuu pääasiassa suhteessa viranomaisiin. Seuraava esimerkki kuvaa sitä, mitä ehtoja viranomaisjärjestelmä asettaa järjestötoimijalle ja ihmiskaupan uhrille tunnistamistilanteessa:

H1: Lain tulkinta on sellasta tiukkaa eli täytyy olla paljon tunnusmerkkejä ja kriteereitä, jotka täytyy ennen kuin se menee oikeudessa läpi ihmiskauppana. Tai ennen kuin se ihminen edes pääsee sinne [auttamis] järjestelmään. (Järjestö 5)

Lausahduksesta voidaan päätellä, että järjestötoimija asemoi itsensä tässä tilanteessa epävarmaksi toimijaksi. Toimija asettaa viranomaisjärjestelmän tekemät ehdot toiminnan (tunnistamisen) ehdoksi, ja täten asemoi itsensä suhteessa viranomaisiin epävarmaan toimija-

asemaan. Viranomaisjärjestelmän asettamana ehtona voi tässä tilanteessa nähdä olevan tiukka lain tulkinta. Epävarma toimija-asema taas tekee tunnistamisestakin epävarmaa. Kaikki järjestötoimijat eivät koe itse tunnistamisen olevan näin epävarmaa, mutta lähes kaikki toimijat asettavat viranomaisjärjestelmän ja tiukan lain tulkinnan tunnistamista hankaloittavaksi tekijäksi.

Järjestötoimijat korostavat edellisten tunnistamiseen liittyvien esimerkkien avulla oman epävarman toimija-aseman muodostuvat pääasiassa viranomaisten kautta. Seuraavakin haastateltava painottaa, että tunnistamista hankaloittaa viranomaisten asettamat ehdot, joille järjestötoimijat eivät voi mitään.

H4: Iso ongelmahan on se, että miten se ihmiskauppa määritellään. Jos sä [uhri] olet auttamisjärjestelmässä niin se kytketään siihen rikostutkintaan. Se tapaus pitää olla rikoslain mukaisesti liitettävissä juuri oikeaoppiseksi ihmiskauppatapaukseksi. Ei siinä järjestön edustaja voi paljon mitään tehdä. (Järjestö 2)

Järjestötoimija painottaa järjestötoimijan hampaattomuutta viranomaisten tekemän laintulkinnan edessä. Lausahduksen perusteella järjestötoimijan asema muotoutuu epävarmaksi ja välillä jopa heikoksi. Toimija-asema, jonka järjestön edustaja saa, on epävarmuuden leimaamaa ja heikko suhteessa koko viranomaisjärjestelmään ja viranomaisiin.

Epävarmuuden leimaama toimija-asema sijoittuu myös ”kahden maailman välillä tasapainoilun” - säännön alle, kuten uhrin etujen ajajan toimija-asema ja neuvotteleva toimija-asema. Epävarmuuden leimaama toimija-asema ei tosin onnistu tasapainoilussaan yhtä hyvin kuin kaksi muuta toimija-asemaa, jonka voi havaita vertailemalla kahta aikaisemmin esittelemääni toimija-asemaa epävarmuuden leimaamaan toimija-asemaan. Tasapainoilun tekee hankalaksi epävarman toimija-aseman suhde viranomaisten positioon. Viranomaispositio asettaa järjestötoimijalla sellaisia toiminnan ehtoja, joita järjestötoimija ei voi tai ei haluaisi toteuttaa omassa toiminnassaan esimerkiksi ihmiskaupan uhrin määrittelyn suhteen.

Epävarma toimija-asema suhtautuu myös kahden maailman toisessa ääripäässä olevaan uhriin epävarmasti. Järjestötoimijat eivät ole varmoja, voivatko he auttaa uhria siinä asemassa, minkä he ensisijaisesti saavat viranomaisten taholta tai minkä he ottavat viranomaisten asettamien ehtojen puitteissa. Järjestötoimijat ovat kuitenkin epävarmoja myös suhteessa

ihmiskaupan uhriin. Kun epävarma toimija-asema ottaa epävarman suhteen uhriin, syntyy tästä myös kysymys siitä, mitä järjestötoimija voi uskoa uhrilta ja miten hän voi luottaa uhriin. Tähän kysymykseen palaan luvussa 6.

Seuraavassa esittelen, miten epävarmuuden leimaaman toimija-aseman alla painottuu myös epävarma asiantuntijuus. Järjestötoimijoiden asiantuntemus ei saa kovinkaan vahvaa asemaa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Järjestötoimijoita pidetään usein asiantuntijoina sillä saralla, jolla järjestö toimii (vrt. Helander 1998, 123; Leukumaa 2010, 36; 72). Kansalaisjärjestöjen ja järjestötoimijoiden asiantuntemus syntyy kenttäkokemusten ja erilaisten selvitysten myötä ja tuomalla tätä asiantuntemusta päätöksentekoprosessiin järjestöt pystyvät vaikuttamaan päätösten sisältöön (Vertio 2003, 56–57). Tämä pätee myös ihmiskaupan vastaisen toiminnan puitteissa. Suomessa monessakaan järjestössä ei ole kuitenkaan voitu keskittyä ihmiskaupan vastaiseen toimintaan niin paljon, että asiantuntemusta olisi ehtinyt kehittyä.

Ihmiskaupan alueella aineistoni perusteella ei asiantuntijuus vaikuta olevan siis kovinkaan vahvaa. Haastattelemi järjestötoimijat ovat kuitenkin erilaisessa asemassa ihmiskaupan suhteen. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, tutkimukseni kohteena olevien jokaisen järjestön pääfokus on jokin muu kuin ihmiskauppa. Järjestöt ovat asiantuntijoita naisten asemaa koskevissa kysymyksissä, maahanmuutto – ja pakolaiskysymyksissä, rikoksen uhrien auttamisessa sekä seksityöhön liittyvissä kysymyksissä, mutta ihmiskauppa on suhteellisen vieras alue lähes jokaiselle toimijalle. Ainostaan yksi järjestöistä voidaan määrittellä aineistoni perusteella asiantuntijaksi myös ihmiskaupan alueella, jota seuraavat esimerkit valaisevat:

H3: No jos apua tarvii niin x-järjestön lakimiehellä mä olen sitten saanut apua. Ja meidän yksi lakimies tekee sen kanssa yhteistyötä näissä ihmiskauppatapauksissa. (Järjestö 4)

H5: Tää kuvio [paperilla] auttamisjärjestelmästä on kaikkein selkein, mitä mä oon tähän mennessä saanut. Tän on tehnyt ne siellä x-järjestössä. (Järjestö 5)

Lausahdukset kuvaavat sitä, että tältä tietyltä järjestöltä saa apua tarvittaessa. Myös tämän tietyn järjestön toimijan haastattelussa korostui tämä asiantuntijuus ja muita vahvempi toimijuus ihmiskaupan vastaisen toiminnan alueella. Mutta pääasiassa tämän järjestön vahvempi toimijuus tulee esiin toisten järjestötoimijoiden määrittelyissä. Mutta vaikka toimijuus muotoutuu muiden puheessa, on tällä järjestöllä aineistoni perusteella yleisestikin

vahvempi toimijuus kuin muilla tarkastelemillani järjestöillä. Useat järjestötoimijat korostavat tätä vahvempaa toimijuutta myös tarkastelemiени toimija-asemien kohdalla. Uhrin etujen ajajan ja neuvottelijan toimija-asemissa toki korostuu myös muiden järjestöjen epävarmaa toimija-asemaa vahvempi toimijuus, mutta tämä yhden järjestön toimija-asema muotoutuu kuitenkin kaikkein vahvimaksi. On kuitenkin painotettava, että institutionaalinen epävarmuus antaa leimansa myös tämän järjestön ihmiskaupan vastaiselle toiminnalle, sillä toimintaympäristö on tälle järjestölle samanlainen kuin muille järjestöille. Asiantuntemus muiden järjestöjen kohdalla jää pieneksi tai se ei vain pääse esille epävarmuuden leimaaman toimija-asema takaa.

6 Toimintasääntö luottamuksen tärkeydestä

Toiseksi kansalaisjärjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaista toimintaa jäsentäväksi säännöksi olen tulkinnut toimintasäännön luottamuksen tärkeydestä. Ilman luottamusta toiminnan eri osapuoliin järjestötoimijoiden olisi lähes mahdotonta toimia tai ainakin toiminta olisi hyvin vaikeaa. Tämän säännön kuvauksen kohdalla tavoitteeni on kertoa eri kuvausten kautta luottamuksen merkityksestä järjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ja kuvaan myös sitä, miten luottamuksen tilalla voi olla epäluottamusta. Luottamuksen sääntö sijoittuu institutionaalisen epävarmuuden alle. Luottamuksen sääntö liittyy myös edellä kuvattuun kahden maailman välillä tasapainoilevan toimijan sääntöön, sillä eri toimija-asetista toimiessaan järjestötoimijat tarvitsevat luottamusta toimiessaan toiminnan eri osapuolien kanssa.

Luottamuksen voi Luhmannin (1979, 112) käsityksen mukaan käsittää myös sellaisena, joka koettaa lievittää institutionaalisen epävarmuuden tuomaa ahdistusta ja levottomuutta ja antaa kansalaisjärjestötoimijoille tilaa toimia ja mahdollisuuksia auttaa ihmiskaupan uhreja. Luhmannin (1979) käsittää luottamuksen vastauksena epävarmuuteen ja riskiin. Luottamus kytkeytyykin tulevaisuuden sisältämään satunnaisuuteen (mts. 112). Suhteessa siihen luottamus on asenne tai taipumus, jonka ihmiset omaksuvat kattaakseen sen epävarmuuden, jonka tulevaisuus tuo tullessaan (Ilmonen 2005, 54).

Tässä kappaleessa käsittelen kansalaisjärjestötoimijoiden luottamusta ihmiskaupan vastaisen toiminnan eri osapuoliin: ihmiskaupan uhreihin, viranomaistoimijoihin ja instituutioihin. Nostan esiin myös pohdintoja epäluottamuksesta. Epäluottamus näyttäytyy tässä tutkimuksessa paikoitellen vahvana voimana, joka vie luottamukselta tilaa. Luottamus on kuitenkin paikoitellen vahvaa, eikä epäluottamus pääse hallitsemaan koko järjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa.

Kun tarkastellaan luottamusta (tai epäluottamusta), on pidettävä mielessä edellisessä analyysiluvussa esitellyt toimija-asetat, sillä jokaisessa toimija-asetassa on nähtävissä erilaisia aspekteja luottamuksesta. Toimija-asetat lisäksi heijastuvat luottamuksen eri tyyppeihin ja siihen, miten järjestötoimijat luottavat ihmiskaupan uhreihin tai viranomaisiin.

Neuvottelijan ja etujen ajajan toimija-asetat voidaan nähdä edustavan erilaisia luottamuksen tyyppejä kun taas epävarmuuden leimaama toimija-aseama kiinnittyy epäluottamukseen.

Kansalaisjarjestoimijoiden luottamus (ja epäluottamus) sekä ihmiskaupan uhreihin että viranomaistahoihin rakentuu pikkuhiljaa eri tilanteissa ja erilaisten tilanteiden kautta. Luottamuksen voi nähdä rakentuvan jarjestoimijoiden puheessa ja sen rakentuu suhteessa viranomaisiin ja ihmiskaupan uhreihin. Luottamusta rakennetaan keskinäisessä kanssakäymisessä, mutta myös kuulopuheiden ja epäsuorien kanssakäymisten avulla. Luottamuksen pohtiminen tämän tutkimuksen kontekstissa on mielenkiintoista ja se avaa uudenlaisia näkökantoja suomalaisten kansalaisjärjestöjen tekemaan työhön. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan alueella kansalaisjärjestöjen tekemän työn onnistumisen yksi tarkeka ehto on luottamus ja sen saavuttaminen. Luottamus on myös toiminnan jatkumisen ehto. Luottamus on saavutettava kahden erilaisen maailman edustajilta: viranomaisilta ja ihmiskaupan uhreilta sekä myös toisilta kansalaisjarjestoimijoilta. Luottamus ei kuitenkaan synny itsestaan eikä sen saavuttaminen ole helppoa. Myoskaan jarjestoimijoiden luottamus viranomaisiin tai ihmiskaupan uhreihin ei ole itsestaan selvää. Tama asia valottuu jonkin verran jo toimija-asemien esittelyjen yhteydessä, erityisesti epävarmaa toimija-asemaa kuvatessa.

Seuraavaksi pohdin sitä, onko kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta mahdollista löytää erilaisia luottamuksen malleja sekä sitä, miten ja minkälaisissa tilanteissa ne mallit mahdollisesti esiintyvät. Pohdinta perustuu luvussa 3.3 esiteltyihin luottamuksen tyyppeihin, joita ovat primaari luottamus, luottamusketju, yleistynyt luottamus ja luottavaisuus (ks. Taulukko 1). Käsittelen luottamusta kolmessa eri alaluvussa. Ensin pohdin kansalaisjarjestoimijoiden luottamusta ihmiskaupan uhreihin ja esittelen tästä luottamuksen maailmasta löydetyt luottamuksen tyypit. Seuraavaksi käsittelen kansalaisjarjestoimijoiden luottamusta viranomaisiin eli poliisiin, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän työntekijöihin sekä erilaisiin valtion virkamiehiin, jotka ovat tekemisissä ihmiskaupan vastaisen toiminnan kanssa. Viimeisessä alaluvussa esitän lyhyesti pohdintoja jarjestoimijoiden luottamuksesta ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ilmeneviin instituutioihin.

6.1 Luottamus ihmiskaupan uhreihin

Luottamus on oleellinen tekijä kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Ilman minkäänlaista luottamusta auttamisen kohteena oleviin ihmiskaupan uhreihin uhrin ei voi saada sitä apua, jota he tarvitsevat. Järjestötoimijoiden luottamusta ihmiskaupan uhreihin kuvastavat monenlaiset tunteet, kuten pelko, epäluulo, auttamisen halu ja myötätunto. Myös erilaiset teot, puhutavat, teot ja tekemättä jättämiset toivat esiin asioita liittyen luottamukseen ja myös epäluottamukseen. Yhteistyö mahdollisten uhrien kanssa ei kuitenkaan ole itsestään selvää tai ongelmattonta, sillä yhteistyössä on mukana muitakin osapuolia kuin vain järjestötoimija ja ihmiskaupan uhri.

Eri luottamustyypeistä järjestötoimijan ja ihmiskaupan uhrin välillä voi nähdä vallitsevan niin sanotun primäärin eli annetun luottamuksen tai luottavaisuuden (ks. Ilmonen 2000, 175). Toimijat nostavat esiin erilaisia henkilökohtaisia kanssakäymisiä uhrien kanssa mutta myös ne toimijat, joilta suora kanssakäyminen puuttuu, puhuvat ihmiskaupan uhreista sellaisina, joiden avun tarpeeseen tulee luottaa ja uskoa. Haastateltavien keskuudessa ei kuitenkaan noussut esiin enempää esimerkkejä suoranaisesti valehtelevasta uhrista, vaan pikemminkin asiakkaat saattoivat kiistää olevansa ihmiskaupan uhreja – tai minkään rikoksen uhreja ylipäätään. On aineistonkin perusteella epätodennäköistä, että ihminen kävelee järjestön ovelle kertoen olevansa ihmiskaupan uhri:

H2: Ei kukaan tule koputtamaan meidän ovelle, että hei, mä olisin ihmiskaupan uhri, saisinko oleskeluluvan. Ne ihmiskauppaan liittyvät tekijät tulee esiin syvissä keskusteluissa pitkän ajan kuluessa eikä kukaan edes halua sitä uhrin leimaa otsaansa. (Järjestö 1)

Haastateltava nostaa esiin sen, mikä tulee esiin useissa uhrin asemaa käsittelevissä lausahduksissa. Ihmiskaupan uhri ei useinkaan itse tiedä olevansa nimenomaan ihmiskaupan uhri. Se ei myöskään tule esiin ensi tapaamisella, vaan ihmiskauppaan liittyvät olosuhteet ja tekijät tulevat esiin pitkissä keskusteluissa, joissa pyritään selvittämään, mitä henkilölle on tapahtunut (vrt. Jokinen ym. 2011).

Luottavaisuus ilmenee sellaisten järjestötoimijoiden puheesta, joilla suoria asiakaskontakteja ihmiskaupan uhreihin ei ole ollut kovinkaan paljon. Vaikka toimijoilta puuttuu käytännön työkokemus, he luottavat ihmiskaupan uhreihin ja näiden avun tarpeen todenperäisyyteen. Tämä luottamuksen tyyppi eli luottavaisuus on syntynyt osittain kontakteissa sellaisiin toimijoihin, joilla on käytännön kokemusta ihmiskaupan uhrien auttamisesta ja osittain

muusta omasta kokemuksesta. Luottavaisuus on saanut muotonsa myös järjestötoimijoiden uskosta siihen, että ihmiskaupan uhrit yleensäkin tarvitsevat apua:

H4: Niiden ihmisten [uhrien] löytäminen on tärkeää ja ne, jotka niitä etsii, tekee arvokasta työtä. Kyllä ne uhrit ansaitsisi saada apua, sillä ei ne muuten pääse irtautumaan siitä tilanteesta. (Järjestö 2)

Järjestötoimijan lausahduksesta voi päätellä myös luottavaisuuden tärkeyden järjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Vaikka toimija ei auta uhreja käytännön työn tasolla, ovat hänen mielipiteensä ja näkökantansa tärkeitä ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Useat toimijat, jotka ovat mukana ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa, ovat uhrien auttamisen sijaan mukana auttamisjärjestelmän kehittämisessä, ihmiskaupan vastaisen toiminnan arvioinnissa sekä erilaisten toimintasuunnitelmien kehittämisessä. Näiltä toimijoilta vaaditaankin luottamusta siihen, että toiminnalla on tarkoituksensa ja toiminnasta on jotain hyötyä. Ilman luottavaisuutta ihmiskaupan uhrien avun tarpeeseen ei tätä toimintaa tehtäisi sillä tavoin, että ihmiskaupan uhreja tunnistettaisiin ja heille annettaisiin apua. (vrt. Roth 2010.)

Järjestötoimijat joutuvat pohtimaan paljon myös omaa käsitystään ihmiskaupasta sekä sitä, mitä voi uhrin puheesta uskoa. Ihmiskaupan uhri on hyvin usein traumatisoitunut, peloissaan ja stressaantunut. Aina ei ole yhteistä kieltä, millä keskustella eikä tulkintaan välityksellä aina ole helppo purkaa sitä tilannetta, joka ihmiskaupan uhrilla on meneillään. Uhri on myös itse saattanut ajautua osalliseksi rikokseen tai uhri on alun perin suostunut työhön, jonka olosuhteet ovat vasta myöhemmin osoittautuneet epäinhimillisiksi. Eräs järjestötoimija kuvaa asiaa näin:

H1: Enemmänkin tässä tulee sitä hämmennystä itsellekin, että mitä mä oon tästä mieltä, missä kohtaa mä ajattelen, että kuinka paljon ihminen on itse vastuussa, kuinka paljon se pimeen työn teko on omaa valintaa. Missä se vastuu menee omasta käyttäytymisestä. (Järjestö5)

Haastateltava nostaa esiin vaikean kysymyksen, jota pohtivat sekä järjestötyöntekijät että viranomaiset ihmiskaupan uhreja auttaessaan. Miten uhrin tarinaan voi luottaa ja mitä siitä voi uskoa? Kyseessä on kuitenkin usein hyvin vakavan rikoksen kohteeksi joutunut ihminen, joka on jollain tapaa traumatisoitunut ja hänen elämänsä on sekaisin. Luottamus uhrin tuottamaan puheeseen ja uhrin kertomaan tarinaan on oltava suhteellisen suuri, jotta järjestötoimija on valmis järjestämään uhrille apua. Tässä tutkimuksessa ei ole tilaa pohtia ihmisen vastuuta

omasta toiminnastaan, vaan tässä kohtaa on keskityttävä tarkastelemaan luottamusta sitä kohtaan, puhuuko ihmiskaupan uhriksi epäilty henkilö totta. Järjestötoimijan on otettava riski ja luotettava siihen, että asiakkaan tarina on todenperäinen. (vrt. Jokinen ym. 2011; Roth 2010.)

Jos järjestötoimija epäilee uhrin kertomusta, tilanteessa saattaa alkaa vallita epäluottamus. Jos järjestötoimija on jo auttanut uhria, mutta uhrin kertomus muuttuu ja alkaa poukkoilla sinne tänne, epäluottamus saattaa ottaa luottamuksen paikan. Tällöin ihmiskaupan uhrin auttaminen on hankalaa, sillä järjestötoimija ei epäluottamuksen vallitessa osaa enää auttaa uhria. Järjestötoimija voi myös pelätä itse joutuvansa ongelmiin, jos uhrin tarina paljastuukin valheeksi tai tarinasta paljastuu sellaisia piirteitä, mitkä eivät enää viittaa ihmiskauppaan. Seuraava esimerkki kuvastaa tätä ongelmaa:

H3: Sitten kun alkaa poliisikuulustelu, yhtäkkiä ne sen uhrin asiat onkin aivan toisin. Se tarina saattaa muuttua koko ajan kokonaan, että tuliko laivalla vai lentokoneella ja pitikö maksaa vai ei. Jotain siis aivan selkeästi on, mutta onko ihmiskauppaa niin en voi tietää. Kyllähän sitä näyttää [uhri] sitten viranomaisten silmissä aivan valehtelijalta ja oman edun tavoittelijalta. Ja ei se munkaan asema mikään kovin hieno siinä ole. (Järjestö 4)

Järjestötoimija nostaa esiin ongelman, josta ei ole helppo puhua: mitä jos uhri ei puhukaan totta. Järjestötoimijan ja ihmiskaupan uhrin välille syntyy epäluottamus, joka ei edesauta uhrin avun saamista. Järjestötoimija kuitenkin yrittää korjata tilanteen toteamalla, että ”jotain selkeästi on” tekeillä, mutta se ei välttämättä ole ihmiskauppaa. Ihmiskaupan uhri saattaa usein pelätä viranomaisia, ja järjestötoimija tietää, että uhrin tarina saattaa muuttua osittain tämän koetun pelon vuoksi (ks. Roth 2010, 9). Tällöin järjestötoimija yrittää korjata menetettyä luottamusta eli hän siirtää epäluottamuksen syrjään ja pyrkii toimimaan uhrin puolesta mahdollisimman hyvin. Järjestötoimija tekee tämän silläkin ehdolla, että epäluottamuksen korvaaminen luottamuksella ei ole kovinkaan helppoa (Julkunen ym. 2006, 105).

Järjestötoimijat tiedostavat sen, miten vaikeaa asiakkaan tilannetta on selvittää, jos epäillään, että asiakas on joutunut ihmiskaupan uhriksi. Toimijoiden lausahduksista on havaittavissa se, että tilanteissa on oltava hyvin tarkka huomaamaan asioita ja herkkä tunnustelemaan asiakkaan kertomista tilanteista ihmiskauppaan liittyviä tekijöitä. Luottamuksen saavuttaminen tässä tilanteessa onkin elintärkeää. Tämä pätee myös monien muiden rikosten

uhrien kohdalla: rikoksen selvittäminen vaatii luottamusta uhrilta. Kun uhri luottaa auttajaansa, hän myös todennäköisemmin kertoo auttajalle, mitä hänelle tapahtui. (vrt. Bradford 2011.) Seuraava haastateltava kuvaa asiaa näin:

H6: Jos syytä tai toisesta asiakaskontaktiaikana on syytä epäillä, että on siellä on jotain siihen [ihmiskauppaan] viittaavaa, siitä keskustellaan asiakkaan kanssa ja esitetään lisäkysymyksiä. Asiakkaalle kerrotaan, että tiedätkö, että tässä on sellaisia asioita, jotka antavat syytä epäillä, että sinun tapauksessa, että ei vain se että se mies hakkas sua vaan, että täällä on näitä ja näitä asioita. Sitten se asiakas saattaa kertoa lisää asioita ja sen perusteella mä voin epäillä, että tässä voi olla muistakin rikoksista kysymys. (Järjestö 3)

Järjestötoimija korostaa omaa vastuutaan tässä tunnistamistilanteessa. Toimijan on myös saavutettava ihmiskaupan uhrin luottamus, jotta ihmiskauppaan liittyvät seikat on mahdollista selvittää. Asiakas ei tässäkään tilanteessa ole itse selvillä hänelle tapahtuneesta ihmiskaupasta eikä tiedä olevansa ihmiskaupan uhri vaan järjestötoimijan on tehtävä tunnistaminen uhrin puolesta.

Järjestötoimijat nostavat esille myös sen, että hyvin usein ihminen ei tahdo itselleen avuttoman uhrin leimaa. Ihminen ei tahdo olla passiivisena vastaanottajana saamalleen avulle, vaan usein hän tahtoo kertoa, mitä haluaa ja mitä ei. Jos ihmiskaupan uhrille annetaan avuttoman uhrin leima, ei auttaminen ole uhrilähtöistä tai kunnioita asiakkaan omaa tahtoa. Tämä taas ei ole omiaan kehittämään luottamusta järjestötoimijan ja ihmiskaupan uhrin välille. (vrt. Markkinen 2005, 91; Oikarinen 2010, 72.) Yksi haastateltavista kertookin seuraavaa:

H1: Että kai siinä pitäisi tarkastella omia [uhrin] toimiaan, miksi mä oon jäänyt tämmöseen tilanteeseen ja miksi siitä on ollut vaikea päästä pois. Ne ihmiset [uhrit] on aika avuttomia siinä vaiheessa, ei ne oikein osaa enää syödä tai puhuakaan. Mutta et sä [auttaja] voi alkaa kohtelee sitä avuttomana nukkena vaan sun pitää antaa sille aikaa kertoa, mitä tapahtui. (Järjestö 6)

Järjestötoimija painottaa, että vaikka asiakas saattaa olla todella huonossa kunnossa ja avuttoman oloinen, ei häntä saa kohdella avuttomana uhrina. Sen sijaan on luotettava uhriin ja uhrin tarinaan ja otettava se tosissaan. Järjestötoimijan ja uhrin välille syntyy näin paremmin sellainen luottamus, jonka olemassaolo vie uhrin auttamisprosessia eteenpäin.

Järjestötoimijat korostavat luottamuksen saavuttamisen tärkeyttä mutta he myös painottavat luottamuksen syntymisen hitautta, kankeutta ja sitä, että luottamuksen syntymisen suhteen on oltava kärsivällinen. Eräs haastateltava kuvaa asiaa seuraavasti:

H5: Mä oon nyt oppinut, miten hidasta se käytännön työ saattaa olla. Tässä on pakko painottaa sitä kärsivällisyysaspektia ja sitä luottamuksen rakentamista. --- Että sen uhrin tarinasta voisi saada selville, mitä sille edes on tapahtunut. Hidastahan se on, se pitää vaan kestää. (Järjestö 5)

Järjestötoimija korostaa yleisestikin ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa todettua faktaa: uhrin tarinan selvittäminen vie aikaa ja vaatii työntekijältä kärsivällisyyttä (vrt. Oikarinen 2010). Luottamuksen suhteen kärsivällisyys on olennaista. Luottamus on henkilökohtaisessa kanssakäymisessä uhrin kanssa primääriä ja tämän primäärin luottamuksen menettäminen saattaa johtaa asiakassuhteen viilenemiseen ja jopa siihen, että uhrin avun saaminen loppuu. Haastateltava myös painottaa sitä, että luottamus ei kehity itsestään vaan se rakennetaan. Hän myös painottaa sitä, että luottamuksen rakentaminen on järjestötoimijan vastuulla, mutta siihen toki tarvitaan myös uhria ja uhrin tahtoa rakentaa luottamus järjestötoimijaan. Luottamuksen rakentaminen voi olla hyvinkin hidasta, mutta sitä se vaikuttaa olevan monien muidenkin rikoksen uhrien kohdalla (ks. Tuorila 2000).

6.2 Luottamus viranomaisiin

Järjestötoimijoiden luottamus viranomaisiin voidaan nähdä eräänlaisena ihmiskaupan vastaisen toiminnan jatkumisen ehtona. Jos viranomaisiin ei luoteta, on ihmiskaupan vastainen toiminta ja ihmiskaupan uhrien auttaminen hyvin vaikeaa. Järjestötoimijoiden luottamusta viranomaisiin kuvastavat samantapaiset asiat kuin luottamusta ihmiskaupan uhreihin eli monenlaiset tunteet, teot ja asenteet. On kuitenkin heti alussa todettava, että epäluottamus nousi esiin paljon voimakkaammin kuin ihmiskaupan uhrien kohdalla, joten otan epäluottamuksen tarkempaan käsittelyyn kuin edellisessä luvussa.

Ihmiskaupan vastainen toiminta on Suomessa viranomaislähtöistä ja sidottu vahvasti viranomaisiin, joten järjestöjen toiminnan sujuminen viranomaisten kanssa on hyvin tärkeää.

Yksi haastateltavista tiivistää ajatuksen seuraavasti:

H4: Järjestöillä ja viranomaisilla tarvitaan ehdottomasti sitä luottamusta, kun ilman toista ei tulla toimeen. Mutta se luottamus voi tällaisissa asioissa olla aika haastavaa. Se voi tarkoittaa sitä, että järjestön edustaja voi joutua kysymään jostain tapauksesta viranomaisilta eikä se voi

paljastaa sitä henkilöä. Pitäisi voida luottaa siihen, että viranomainen antaisi takuut siitä, että tämä ihminen saa apua. Tiettyjen tahojen väliset suhteet on tässä aika ratkaisevassa asemassa. (Järjestö 2)

Järjestötoimija lausahduksesta on havaittavissa hyvinkin selvästi hänen näkemyksensä luottamuksen tärkeydestä. Toimija ei kuitenkaan mainitse, että itse luottaisi vilpittömästi viranomaisen tahtoon, haluun tai taitoon auttaa ihmiskaupan uhreja. Toimija myös painottaa luottamuksen saavuttamisen puolin ja toisin olevan haastavaa. Järjestötoimijat toimivat suurimmaksi osaksi ihmiskaupan uhrin ehdoilla, kun taas viranomaisilla on useita erilaisia sääntöjä, lakeja ja asetuksia oman toimintansa ehtona, jotka eivät aina palvele ihmiskaupan uhrin etuja (vrt. Oikarinen 2010, 67–77). Tällainen asetelma asettaa järjestötoimijan hankalaan asemaan, sillä halu auttaa ihmiskaupan uhria on suuri, mutta viranomaisten asettamat ehdot asettavat toiminnalle erilaisia ehtoja. Järjestötoimija mainitsee, että viranomaiselle olisi kerrottava esimerkiksi ihmiskaupan uhrin henkilöllisyys. Tämä ei aina ole itsestään selvää, sillä hyvin usein järjestöjen avun piirissä olevat ihmiskaupan uhrin eivät halua paljastaa omaa henkilöllisyyttään, sillä he saattavat olla maassa laittomasti tai mukana esimerkiksi prostituutiossa. Lisäksi pelko viranomaisia kohtaan saattaa olla hyvin suuri. (vrt. Jokinen ym. 2011, 151.) Muita ehtoja ovat esimerkiksi erilaiset lait ja asetukset ihmiskaupan uhrien auttamisesta, viranomaisten määritelmä ihmiskaupasta sekä erilaiset asiat, joita on säädetty auttamisjärjestelmästä.

Kansalaisjärjestötoimijoiden ja viranomaisten välillä on havaittavissa erilaisia luottamuksen tyyppisiä. Pääasiassa luottamus on annettua luottamusta tai luottamusketjun tapaista, sillä henkilökohtaisten kontaktien olemassaolo vaikuttaa olevan avainasemassa luottamuksen synnyssä järjestötoimijoiden ja viranomaisten välillä koetussa luottamuksessa. Järjestötoimijat luottavat pääasiassa vain sellaisiin viranomaisiin, joiden kanssa heillä hyviä (suoria tai epäsuoria) kokemuksia ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta ja joiden kanssa toiminta on ollut suhteellisen mutkatonta:

H5: On meillä toisissa toiminnoissa ihan luottopoliisejakin. Mutta se vaihtelee tosi paljon paikkakunnittain, että miten ne asiat sujuu. Joskus sujuu tosi hyvin, mutta nämä ihmiskauppa-asiat on sellaisia juttuja, missä poliisillakaan ei ole välttämättä kovinkaan laajaa informaatiota. Ja en mä tunne kaikkia näitä poliiseja, että osaan sanoa vaan niistä, joiden kanssa olen ollut tekemisissä. (Järjestö 5)

Lausahduksessa järjestötoimija kuvaa luottamustaan poliisiin kertomalla luottopoliiseista, joiden kanssa hän on ollut tekemisissä. Hän luottaa näihin tiettyihin poliiseihin mutta ei yleistä luottamustaan kaikkiin tämän ammattiryhmän jäseniin. Luottamus on siis henkilökohtaisella tasolla pysyvää, hyvien kokemusten kautta saatua luottamusta. (vrt. Kääriäinen & Sirén 2011, 67.) Myös muita viranomaisia kohtaan koettu luottamus perustuu henkilökohtaisiin kontakteihin ja hyviin kokemuksiin. Tätä luottamuksen tyyppiä ei kuitenkaan ole havaittavissa jokaisen haastateltavan kohdalla mutta useimpien kohdalla kuitenkin. Henkilökohtaiset suhteet ovat kuitenkin tärkeässä asemassa, ilman näitä suhteita luottamus vaikuttaa olevan monen haasteen takana.

Järjestötoimijoiden lausahduksista on myös havaittavissa merkkejä muutamista luottamusketjuista. Järjestötoimijoiden ja viranomaisten luottamusketjut eivät ole kaikkien haastateltavien keskuudessa samanlaisia eivätkä kovinkaan ilmiselviä, mutta niistä on syytä kertoa muutamalla sanalla, sillä luottamusketjut ovat asioita, jotka edesauttavat järjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa. Luottamusketjun tapaista luottamusta voi havaita silloin, kun järjestötoimijat kertovat hyvin sujuneesta yhteistyöstä esimerkiksi erään kunnan sosiaalitoimen kanssa:

H2: Ne sosiaalityöntekijät on hirveen kuormittuneita, mutta ollaan me joidenkin [uhrien] asioita saatu hoitumaan siellä. Helpompihan sinne on soittaa, jos on joku tuttu, jolle soitat ja joka tietää jotain ihmiskaupasta mutta onhan se muuten aika toivotonta. Mutta ei se niiden sosiaalityöntekijöiden vika ole, vaan mikä siihen sitten vaikuttaakin. Mutta tuttuihin sitä kyllä uskaltaa ottaa yhteyttä, vaikka niillä olisi kiire. (Järjestö 1)

Järjestötoimija mainitsee, että tähän sosiaalityöntekijään on helpompi ottaa yhteyttä kuin muihin sosiaalityöntekijöihin, sillä tämä työntekijä on tälle toimijalle tuttu. Luottamusketju on heikonoloinen, mutta se on kuitenkin havaittavissa myös tässä esimerkissä. Järjestötoimija ja sosiaalityöntekijä kuuluvat samaan löyhään verkostoon. Tässä verkostossa toimijat työskentelevät ihmiskaupan vastaisen toiminnan parissa, ja se sekä henkilökohtaisella tasolla koettu hyvä yhteistyö on vaikuttanut luottamusketjun syntymiseen.

Tässä kohtaa siirryn tarkastelemaan epäluottamusta, sillä se vaikuttaa omassa aineistossani ottaneen luottamuksen paikan monissa eri yhteyksissä, kun tarkastellaan järjestötoimijoiden kokemaa luottamusta viranomaisiin. Epäluottamus nousee esiin monessa eri tilanteessa. Tilanteet ovat erilaisia ja liittyvät esimerkiksi huonoihin kokemuksiin poliisin kanssa,

ihmiskaupan määrittelyyn, uhrin auttamiseen sekä ihmiskaupan uhrin tilanteen selvittämiseen (vrt. Kollman 2004, 56–57). Esimerkiksi järjestötoimijat mainitsevat, että viranomaispuolella ei ole ymmärretty sitä, että luottamuksen rakentaminen ihmiskaupan uhriin kestää kauan. Tämä seikka vaikuttaa epäluottamuksen nousemiseen luottamuksen tilalle. Eräs toimija kuvaa poliisin suhtautumista siihen, että uhri ei kerro heti ensimmäisellä kerralla sitä, mitä uhrille on tapahtunut:

H2: Että ei siellä vaikka poliisissa ihan vielä ymmärretä sitä, että tää koko prosessi on todella hidas. Ne asiat ei tule esille ensimmäisellä tapaamiskerralla eikä välttämättä toisellakaan. Sen ihmisen pitää luottaa, että se pystyy puhumaan. Tätä niiden [poliisin] on vaikea ymmärtää, kun poliisilla on niin eri intressi. (Järjestö 1)

Järjestötoimija mainitsee, että poliisin voi olla vaikea ymmärtää sitä, että luottamuksen rakentaminen kestää. Luottamuksen ei voi olettaa syntyvän itsestään, mutta kenties erilaiset tehokkuusvaatimukset ja se ”erilainen intressi” lähes vaativat poliisia uskomaan, että ihmiskaupan uhri puhuu ensimmäisessä kuulustelussa kaiken sen, mitä hänelle on tapahtunut. Erilaisella intressillä haastateltava viittaa pelkistetyksi siihen, että poliisi tutkii ensisijaisesti rikosta ja tarkoituksena on saada rikollinen kiinni. Järjestötoimija taas ensisijaisesti näkee uhrin näkökulman ja hänen on tarkoitus auttaa uhria eikä saada rikollista kiinni. Luottamuksen saavuttamisen kannalta olisi kuitenkin tärkeää, että myös viranomaistahot ymmärtäisivät, kuinka pitkä prosessi luottamuksen rakentaminen uhriin on ja kuinka tärkeää olisi saavuttaa luottamus uhrin ja auttajan välillä. (ks. Jokinen ym. 2011, 170.) Myös järjestötoimijan olisi toki ymmärrettävä myös poliisin näkökantaa rikosten ratkaisemin tärkeydestä, jotta luottamus olisi molemminpuolista.

Edellä esitetty esimerkki epäluottamuksesta on kuitenkin tärkeä. Järjestötoimija kritisoi poliisin tapaa hoitaa kuulustelu ja järjestötoimija on pettynyt poliisin tapaan ymmärtää ihmiskaupan uhrin kyky kertoa tilanteestaan. Järjestötoimijan kritiikki ja negatiivinen kokemus tekevät sen, että epäluottamus saa tilaa luottamukselta. Epäluottamuksen syntyyn ei vaadita paljon, sillä järjestötoimijoiden kokemus viranomaisten kanssa tehdystä yhteistyöstä ihmiskaupan vastaisen toiminnan parissa on monien huonojen kokemusten värittämä.

Järjestötoimijat eivät aina tiedä, mikä on viranomaisten motiivi auttaa ihmiskaupan uhreja. Järjestötoimijat pitävät osaa viranomaisista ennakkoluuloisina ihmiskaupan uhreja kohtaan. Järjestötoimijat tahtovat uskoa ihmiskaupan uhria mutta kaikki järjestötoimijat eivät

kokemustensa perusteella usko viranomaisten olevan halukkaita auttamaan kaikkia ihmiskaupan uhreja:

H3: Viranomaisista en mä tiedä, kiinnostaako niitä tämä ihmiskauppa-asia paitsi silloin, jos uhriutuminen on tapahtunut Suomessa. Kenellä se halu auttaa oikeasti on, mä en sitä ole nähnyt vielä missään välissä. Kaikkea epäillään ja kaikkia epäillään, kamalan negatiivista vaan. Että eihän sinne [auttamisjärjestelmään] ole otettu ihan selkeitä ihmiskaupan uhreja, lapsia siis, vaikka mitä me oltaisiin tehty. Ne oli Etelä-Euroopassa uhriutuneita huonojen vastaanotto-olosuhteiden takia. (Järjestö 4)

Tällaisessa tilanteessa järjestötoimijan luottamus viranomaisiin on koetuksella. Järjestötoimija nostaa esiin tekijöitä, jotka nostavat epäluottamuksen luottamuksen tilalle. Epäluottamus vahvistuu epäluulojen ja negatiivisten kokemusten myötä. Järjestötoimija kuvaa viranomaisten työn hyvin yksipuoliseksi ja viranomaisten asenteen viileäksi, mikä on omiaan lisäämään epäluottamusta viranomaisten toimintaa kohtaan tämän järjestötoimijan kohdalla.

Järjestötoimijat mainitsevat myös viranomaisten olevan tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan ennakkoluuloisia. Järjestötoimijoiden lausahdukset viranomaisten ennakkoluuloista on epäluottamuksen tarkkailun kannalta tärkeää. Ennakkoluuloisuus-puhe liittyy pitkälti epäluottamukseen. Eräs haastateltava kuvaa ennakkoluuloja seuraavasti:

H4: Pelätään sitä turvapaikan hakijoiden vyöryä niin paljon, ettei uskalleta kehittää kunnollista ihmiskaupan uhreille tarkoitettua järjestelmää. Mutta kuka oikeasti jossain tietää, että meillä on tällainen järjestelmä. Ja kun ei kaikki edes halua siihen [järjestelmään], koska se järjestelmä ei kokemuksien mukaan ole hyvä. (Järjestö 2)

Järjestötoimijoiden ennakkoluuloisuuspuhe ihmiskaupan uhreja kohtaan ei painotu järjestötoimijoiden puheessa kovinkaan paljon. He kuitenkin nostavat viranomaisten ennakkoluuloisuuden pinnalle, ja painottavat, että ne viranomaistahot saattavat olla ennakkoluuloisia ihmiskaupan uhreja kohtaan. Seuraava haastateltava nostaa asian esiin rajummin kuin edellinen:

H3: Tuntuu, että jos jokin ilmiö koskee vain naisia ja vielä ulkomaalaisia naisia, niin siihen ei panosteta samalla lailla kuin vaikkapa tällaisten harmaan talouden aiheuttamiin uhriutumisiin. Siinä on niin erilainen intressi taustalla yhteiskunnalla. --- Ja sitten kun on vielä nämä asenteet ja ennakkoluulot näitä Dublin-tapauksia kohtaan. Että pois maasta vaikkapa joku nigerialainen nainen [ihmiskaupan uhri], kun oot todistanut. Jos sua [uhri] edes uskotaan. (Järjestö 4)

Järjestötoimija nostaa esiin sen, mitä moni muukin haastateltava sivuaa puheessaan. Järjestötoimijat mainitsevat useasti viranomaisten ennakkoluuloista erilaisia ihmisryhmiä kohtaan. Näitä ihmisryhmiä ovat tutkimukseni kontekstissa seksityöntekijät, ns. Dublin-tapaukset sekä EU:n ulkopuolelta tulevat ihmiskaupan uhrin. Edellä esitetyn lainauksen toimija kuvaa viranomaisten ennakkoluuloja hyvin rajusti. Rajujen sanojen takana on varmasti osa totuutta, sillä viranomaisten ennakkoluulot jotakin ihmisryhmää kohtaan saattaa aiheuttaa sen, että avun tarvitsija ei saa apua (vrt. Jokinen ym. 2009, 165). Ennakkoluuloilla on seurauksensa. Ennakkoluulot voivat vaikuttaa niin, että uhrin puhe tulkitaan täysin erilaisena kuin mitä se oikeasti on, eikä uhri saa apua. Ennakkoluulot eivät myöskään auta uhria luottamaan viranomaisiin. (ks. Jokinen ym. 2011, Roth 2010.)

Järjestötoimijoiden epäluottamusta viranomaisiin vahvistaa viranomaisten ennakkoluulopuheen ohella myös lausahduksen viranomaisten asenteista. Eräs järjestötoimija kertoo seuraavaa:

H2: Sekä järjestöpuolella että viranomaispuolella ihmiset kysyy sitä, voiko joku olla ihmiskaupan uhri, jos se on lähtenyt prostituutioon tietoisesti eli mitäs läksit. Jos lähtee prostituutioon niin tietoisesti ottaa muka sellaisen riskin, että mitäs kuvittelit. Tavallaan se uhri syyllistetään siitä valinnasta eikä ajatella, että ei kukaan lähde ihmiskaupattavaksi vaan ne lähtee tekemään seksitöitä ja ne olosuhteet silloin kun sitä työtä tehdään siinä paikan päällä on sellaiset, jotka voidaan määritellä ihmiskaupaksi. (Järjestö 1)

Järjestötoimija asettaa viranomaisille sellaisia asenteita, jotka sisältävät olettamuksen viranomaisten käsityksestä erimerkiksi prostituoiduista. Toimijan näkemys on syntynyt kokemuksen myötä, ja tämä kokemus negatiivisesta asenteesta seksityöntekijöitä kohtaan aiheuttaa epäluottamusta viranomaisia kohtaan.

On kuitenkin mainittava, että viranomaisten asenteiden ja ennakkoluulojen taustalla on usein tietämättömyyttä sekä kokemuksen puute ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (Jokinen ym. 2011, 154). Tietämättömyys ihmiskaupasta on hyvin yleistä, eikä ketään voi syyllistää tiedon puutteesta, sillä ihmiskaupan vastainen toiminta on Suomessa kovin uutta. Eräs järjestötoimija ymmärtääkin viranomaisten tietämättömyyttä ja kertoo seuraavaa:

H1: En mä näkis, että viranomainen kontra kolmas sektori. Että ei tässä tarvita sellaista vastakkaisasettelua vaan enemmänkin se on sitä, että kaikki on vähän hämillään tän jutun [ihmiskaupan] suhteen. Että mitä

tässä pitäis tehdä, sitä kun ei kukaan oikein osaa sanoa. Kukaan ei oikein kukaan tiedä, että miten nää jutut pitäis mennä. Pitää vaan koettaa selvitä tästä yhdessä. (Järjestö 5)

Järjestötoimija korostaa esimerkissä sitä, että hän ei tahdo asettaa kansalaisjärjestötoimijoita ja viranomaisia vastakkain. Toimija korostaa sitä, että myös järjestöissä ollaan vasta aloittamassa ihmiskaupan vastaista toimintaa, eivätkä hekään ole vielä asiantuntijoita tällä alalla. Toimija luo yhteenkuuluvuutta viranomaisten kanssa viittauksilla yhdessä tekemiseen ja selviämiseen. Tämän esimerkin perusteella voi siis päätellä, että kaiken edellä esittelemäni epäluottamuksen keskellä on häivähdys siitä, että järjestötoimijoiden ja viranomaisten toiminnan välillä on pilkahduksia luottamuksesta.

6.3 Luottamus instituutioihin

Tämän tutkimuksen puitteissa on mielenkiintoista pohtia, minkälaista luottamusta (tai epäluottamusta) on mahdollista löytää erilaisiin ihmiskaupan vastaiseen toimintaan liittyviin instituutioihin. Tarkastelu on tärkeää, sillä kyseiset instituutiot liittyvät oleellisella tavalla kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Tartun aiheeseen pohtimalla järjestötoimijoiden luottamusta instituutioihin eli pääasiassa auttamisjärjestelmään ja oikeuslaitokseen institutionaalisen epävarmuuden valossa sekä toimijoiden nostamien teemojen pohjalta. Kankaisen (2007, 54) määritelmää mukaillen tarkoitan instituutioilla oikeuslaitosta, hallitusta sekä niitä kaikkia sosiaali- ja terveystalvueluita, jotka liittyvät ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Instituutiot ovat jotain, mitkä syntyvät ja säilyvät ihmisen toiminnan tuloksena, mutta ihmisellä on todennäköisesti rajoittunut kyky hahmottaa niiden toimintaa tässä ja nyt (mts.).

En tässä tutkimuksessa voi puuttua kaikkiin niihin instituutioihin, mitä ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa on olemassa, vaan rajaan tarkasteluni vain tiettyihin, aineistossani korostuviin instituutioihin. On tärkeää pitää mielessä se, että tietyt ihmiskaupan vastaisen toiminnan viralliset järjestelmät eivät ole vielä saavuttaneet selvää institutionaalista asemaa koko Suomen palvelujärjestelmässä. Luen kuitenkin esimerkiksi auttamisjärjestelmän eräänlaiseksi instituutioksi, vaikka sen asema onkin epävarma ja jokseenkin vaikeasti havaittava. Luottaessaan instituutioihin yksilö tuntee luottamusta niihin, jotka ovat luoneet instituution perusrakenteet ja niihin, jotka toteuttavat kyseisessä organisaatiossa tehtävää työtä sekä niihin, jotka johtavat, ohjaavat ja hallinnoivat tehtävää työtä. (vrt. Kollman 2004, 15.) Oman tutkimukseni kontekstissa tarkastelen siis järjestötoimijoiden luottamusta

auttamisjärjestelmän perustajiin, auttamisjärjestelmän työntekijöihin sekä erilaisiin oikeuslaitoksen työntekijöihin. Pysyttelen kuitenkin analyysissa auttamisjärjestelmän tai oikeuslaitoksen tasolla.

Järjestötoimijoiden luottamus koko ihmiskaupan vastaisen toiminnan viranomaisjärjestelmään instituutiona ansaitsee lyhyen pohdinnan näin alkuun ennen siirtymistä auttamisjärjestelmän ja oikeuslaitoksen tarkempaan tarkasteluun. Kuten jo aikaisemmin totesin, viranomaisjärjestelmä nähdään byrokraattisena, jähmeänä ja kankena. Seuraava järjestötoimijan lausahdus kuvaa järjestötoimijoiden luottamusta viranomaisjärjestelmään:

H3: Se on ihan siis yks kaaos, se auttamisjärjestelmä. Osittain johtuu varmaan myös siitä lainsäädännöstä ja kaikista suunnitelmista, koska ne [ihmiskauppaa koskevat lait ja suunnitelmat] on niin laveasti määritelty ja sinne [auttamisjärjestelmään] pääsy ja sieltä poistaminen on tosi huonosti säädelty. (Järjestö 4)

Järjestötoimijan nostaa esiin vaikeita ja negatiivisia asioita itse viranomaisjärjestelmästä. Toimija viittaa auttamisjärjestelmään, lainsäädäntöön sekä lainsäädännön että erilaisten suunnitelmien, kuten Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman (2005), tekijöihin, jotka kaikki ovat luettavissa osaksi ihmiskaupan vastaisen toiminnan viranomaisjärjestelmää. Lausahduksen perusteella tämän järjestötoimijan luottamus itse järjestelmään ei ole suuri, ja puheenvuorosta on havaittavissa jopa epäluottamusta. Epäluottamuksen syinä ovat samoja tekijöitä, mitä olen pohtinut aikaisemmissa luottamusta käsittelevissä kappaleissa. Huonot kokemukset järjestelmän toimivuudesta tai toimimattomuudesta ovat suurimpia syitä epäluottamuksen syntyyn. Myös se, että järjestötoimijoiden halu auttaa ihmiskaupan uhria on suuri, mutta käytännössä auttaminen on vaikeaa erilaisten viranomaisjärjestelmän puutteiden vuoksi, ovat eräitä epäluottamusta synnyttäviä tekijöitä (vrt. Kollman 2004).

Kaikki järjestötoimijat nostavat esiin erilaisia ongelmia ihmiskaupan auttamisjärjestelmästä. Auttamisjärjestelmä on kaikille toimijoille uusi, eikä se ole vielä saanut minkäänlaista institutionaalista asemaa palvelujärjestelmässä. Auttamisjärjestelmän toiminnan ongelmia ovat pohtineet myös muut ihmiskaupan vastaista toimintaa tekevät toimijat, joten järjestötoimijat eivät ole yksin esittämiensä väitteiden takana. (ks. Jokinen ym. 2011, 156–157; Roth 2010.) Ihmiskaupan uhreille tarkoitettu auttamisjärjestelmä on usein myös järjestötoimijoille epäselvä. Itse auttamisjärjestelmässä työntekijöiden vaihtuvuus on suhteellisen suurta eikä uusi henkilöstö ole heti selvillä siitä, mitä järjestelmässä tapahtuu.

Auttamisjärjestelmän toimivuuteen ei luoteta eikä sen aina koeta olevan ihmiskaupan uhrille edullinen, vaikka se on luotu auttamaan uhreja.

H1: Se systeemi [auttamisjärjestelmä] ei ole kovinkaan selkeä, että miten se menee. Nythän se kaikki on hirveen hakusessa.--- Ja sitten kun kukaan ei osaa eikä kukaan oikein tiedäkään, miten näiden [ihmiskauppa] juttujen pitäisi mennä, ja kun jokainen juttu on erilainen. (Järjestö 5)

Järjestötoimija korostaa auttamisjärjestelmän kankeutta ja sitä, miten hankala sen toimintaa on käsittää. Auttamisjärjestelmän asema instituutiona, jonka toimintaan voi luottaa, ei vaikuta olevan kovinkaan vahva. Järjestelmän toimintaa kohtaan vallitsee epäluottamus, joka on havaittavissa lähes kaikkien järjestötoimijoiden lausahduksista. Eräs järjestötoimija kuvaa auttamisjärjestelmää hyvin kovin sanoin:

H6: Se on niin paljon Palermon sopimuksen henkinen eli mun mielestä se koko nimi on väärä. Mä sanoisin, että se on säilöntäpaikka eikä mikään auttamisjärjestelmä. Siellä otetaan säilöön hyvin epäinhimillisissä olosuhteissa ja pidetään kaksi tai kolme vuotta ja sitten siitä poistetaan. Tarkoituksena on saada tekijä kiinni ja rangaista sitä ja ihminen [uhri] siellä todistajan roolissa. (Järjestö 3)

Toimija ei koe auttamisjärjestelmän olevan sellainen paikka, joka auttaisi ihmiskaupan uhria pääsemään irti ihmiskaupasta tai mikä auttaisi ihmiskaupan uhria selviytymään kokemuksestaan. Toimija ei koe järjestelmää uhrikeskeiseksi vaan rikoksen tekijän kiinnisaamisen välineeksi. Myös Jokinen, Ollus ja Viuhko (2011, 158) ovat pohtineet tutkimuksessaan auttamisjärjestelmän uhrilähtöisyyttä ja tulleet siihen tulokseen, että järjestelmä voisi keskittyä enemmän uhriin kuin rikolliseen. Tosin he myös mainitsevat, että järjestelmän toimimattomuutteen vaikuttaa myös se, että usein ihmiskaupan uhrin eivät itse halua mennä auttamisjärjestelmään tai se, että uhrien auttajat eivät ole tietoisia järjestelmän olemassaolosta. (mts. 159.)

Järjestötoimijoiden luottamus tai epäluottamus auttamisjärjestelmän tapauksessa kohdistuu tässä tapauksessa itse ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään järjestelmänä ja instituutiona, ja tarkemmin ajateltuna sen luojiin, kehittäjiin ja auttamisjärjestelmän toimijoihin. On kuitenkin vaikea määrittää mitään tiettyä tahoja auttamisjärjestelmän piiristä, mihin epäluottamuksen kokemus ja siitä kumpuavat syytökset voisi kohdistaa. Epäluottamus kohdistetaan yleisesti tähän järjestelmään. Epäluottamuksen tunne on eräänlainen viittaus siihen, että auttamisjärjestelmän asema on institutionaalisesti epävarma, ja siksi sen toimintaa

on hyvin vaikea hahmottaa. Tämä taas aiheuttaa epäluottamusta ja tekee järjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta ja ihmiskaupan uhrien auttamisesta haastavaa.

Järjestötoimijat nostavat eräänlaisena instituutiona esiin myös oikeuslaitoksen ja sen tehtävän alaan liittyvät asiat, kuten tuomioistuimen toiminnan, lainsäädännön toimivuuden ja lainsäädännön tulkinnan. Toimijoiden lausahduksista voidaan tarkkailla näitä asioita kohtaan koettua luottamusta. Eräs toimija pohtiikin seuraavaa:

H6: Se juuri, että mitä halutaan etsiä, on se kysymys. Lainsäädännössä ei oo mitään vikaa mutta ihmiset tai no, poliisi löytää niitä rikoksia, mitä ne etsii. Jos ne etsii paritusta, ne löytää paritusta. Se on se, miten tutkitaan ja tulkitaan. Mutta paritus ja ihmiskauppa on mun mielestä aika pitkälle päällekkäin menevää lainsäädäntöä ja mun mielestä tässä pitäisi tehdä jotain ratkaisuja ettei tilanne olisi näin sekava. Täyteenpano ja tulkinta se on ihan toinen ongelma. (Järjestö 3)

Järjestötoimijan luottamus oikeuslaitosta kohtaan on olemassa, mutta hän on kuitenkin epäileväinen joitakin tahoja kohtaan. Toimija esittää epäluottamusta lähinnä lainsäädännön mutkakohtia kohtaan sekä sitä kohtaan, miten lakia tulkitaan. Toimija painottaa, että lainsäädännössä ei sinällään ole vikaa, mutta toivoo silti muutosta erilaisten lakien päällekkäisyyteen. Myös Kansallinen ihmiskaupparaportoiija on huomauttanut ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön olevan toimijoille epäselvä, ja hän suosittaakin raportissaan, että lainsäädäntöä kehitettäisiin toimivampaan suuntaan (Kansallisen ihmiskaupparaportoitijan kertomus 2010, 164–165).

Muutkin järjestötoimijat osoittavat luottamusta oikeuslaitokseen sekä oikeusjärjestelmään, vaikka he kritisoivat lain tulkintaa tai oikeuslaitoksessa toimivien ihmisten toimintaa. Myös Kankainen (2007, 78) on todennut ihmisten luottavan oikeuslaitokseen melko paljon, ja luottamuksen sitä kohtaan koetaan olevan hyvin yleistä. Tämä kertoo siitä, että oikeuslaitoksen toiminta koetaan hyvänä, vaikka osia sen toiminnasta saatetaan kritisoida. Seuraava haastateltava kertoo näin:

H2: Varmaan paljon vaikuttaa se, että ihmiskauppa rikoksena on tullut tänne kansainvälisten sopimusten kautta ylipäätään suomalaiseen rikoslainsäädäntöön. Tulkinta on kuulemma hankalaa senkin takia, että se on tällöinen uusi ja jotenkin erilainen rikosnimike, kun perinteisesti on ollu. Sitten tietenkin tää, että jos se kynnys tulkita jokin rikos ihmiskaupaksi eikä vaikka paritukseksi on tosi korkea niin sitten nää

tekijät saa helpommin rangaistuksen, kun se tutkitaan parituksena ja se menee syyttäjälle parituksena tai törkeenä parituksena. Mutta sitten tämän rikoksen kohteeksi joutuneen ihmisen oikeudet on erilaiset tai heikommät kuin siinä jos se tulkittaisiin ihmiskaupaksi. (Järjestö 1)

Esimerkissä järjestötoimija ei aseta itse lainsäädäntö järjestelmää tai oikeuslaitosta kriittiseen tarkasteluun, vaan osoittaa luottamusta tätä instituutiota kohtaan. Kriittiseen tarkasteluun sen sijaan joutuu laintulkinta. Moni järjestötoimija ei luotakaan poliisin tai syyttäjän kykyyn tulkita ihmiskauppa-lainsäädäntöä sellaisena kuin se on tarkoitettu tulkittavan eli siinä ei järjestötoimijoiden tulkinnan mukaan noudateta uhrilähtöisyyttä.

Järjestötoimijoiden luottamus instituutioihin vaikuttaa siis olevan kaksijakoista: toisaalla vallitsee yleistynyt luottamus (luottamus oikeuslaitokseen) ja toisaalla vahva epäluottamus (luottamus auttamisjärjestelmään). Luottamuksen kokemukset kumpuavat kuten aikaisemmissa luottamusluvuissa, hyvistä käytännön kokemuksista mutta myös uskomuksista ja siitä kokemuksesta, että oikeuslaitos toteuttaa joitakin hyviksi ja moraalisesti oikeiksi koettuja perusarvoja (Offe 1999, 72–74). Epäluottamuksen tuntemukset puolestaan kiinnittyvät huonoihin kokemuksiin ja negatiivisiin tuntemuksiin epäreilusta kohtelusta tai siitä, että toinen osapuoli ei kunnioita järjestötoimijaa.

Institutionaalinen epävarmuus näyttäytyy osittain vahvana myös silloin, kun pohditaan järjestötoimijoiden luottamusta instituutioihin. Institutionaalinen epävarmuus toimintaympäristönä ei anna kaikkein parhaita mahdollisuuksia luottaa erilaisiin instituutioihin eikä tämä epävarmuus anna kaikkein parhaita eväitä luottamuksen syntymiselle. Järjestötoimijoiden luottamus onkin osittain luottamusta nakertavaa epäluottamusta, joka ilmenee erityisesti silloin, kun toimijat lausuvat asioita liittyen auttamisjärjestelmään tai muuhun sellaiseen toimintaan, minkä toiminnan he kokevat epävarmaksi. Epäluottamus ei kuitenkaan vallitse kaikkialla, sillä järjestötoimijat kokevat tulkintani mukaan luottamusta sellaisiin instituutioihin, jolla on vahva asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja jonka toiminta koetaan kestäväksi ja luotettavaksi.

7 Pohdinta

Tässä tutkimuksessa tarkastelin sitä, miten suomalaiset kansalaisjärjestöt osallistuvat ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Tutkimuksen pääkysymyksenä esitin kysymyksen siitä, miten kansalaisjärjestötoimijoiden ihmiskaupan vastainen toiminta jäsentyy institutionaalisen epävarmuuden keskellä. Pohdin myös sitä, minkälaisista toimija-asetuksista käsin kansalaisjärjestötoimijat tekevät ihmiskaupan vastaista toimintaa. Tarkastelin myös sitä, miten luottamus jäsentyy kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Tavoitteena oli tuoda esiin tärkeitä asioita järjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta järjestötoimijoiden näkemyksistä käsin sekä siitä, mikä määrittää tätä toimintaa järjestötoimijoiden kannalta. Aineistona on kuusi järjestötoimijan teemahaastattelua. Analysoin aineiston diskursiivisesti. Analyysiin lähdin aineistolähtöisesti, mutta puolivälissä analyysia sitä lähti ohjaamaan institutionaalisen epävarmuuden käsite. Tavoitteena oli löytää toimijoiden käyttämiä tarinalinjoja ja päästä näiden tarinalinjojen avulla konkreettisesti kiinni tutkimuskysymyksiini. Tarinalinja osoittautui tärkeäksi apukäsitteeksi analyysissäni, sillä tarinalinjan käsitteen kautta pääsin toimintaa ohjaavien toimintasääntöjen jäljille. Tarinalinjat sisälsivät tietyt toimintasäännöt, joita lähdin analysoimaan toimija-asetusten ja luottamuksen näkökulmasta käsin.

Lähestyin tutkimuskysymyksiä ottamalla diskurssianalyysia ohjaavaksi taustakäsitteeksi institutionaalisen epävarmuuden käsitteen, josta muodostui tutkimukseni päädiskurssi ja koko analyysini kattokäsite. Toimija-asetukset ja luottamuksen käsite puolestaan ovat näkökulmia institutionaaliseen epävarmuuteen. Nämä käsitteet kietoutuivat teoreettisesti yhteen, ja ne muodostivat tutkimuksen teoreettisen taustan.

Tutkimuksen tuloksena havaitsin, että kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaista toimintaa jäsentää kaksi toimintasääntöä. Molempia sääntöjä tulkitsin institutionaalisen epävarmuuden kautta. Ensimmäisenä on sääntö siitä, että järjestötoimijat tasapainoilevat kahden eri maailman välillä. Kahdella eri maailmalla viitataan toisessa ääripäässä olevaan viranomaisjärjestelmään ja toisessa päässä oleviin ihmiskaupan uhreihin. Toiseksi säännöksi muodostui luottamuksen tärkeys. Sääntö viittaa siihen, että luottamus jäsentää kansalaisjärjestötoimijoiden ihmiskaupan vastaista toimintaa. Ilman luottamusta järjestöjen ihmiskaupan vastainen toiminta ei olisi mahdollista.

Järjestötoimijoiden kahden eri maailman välillä tasapainoilua helpottaa kolme erilaista toimija-asemaa. Toimija-asemiksi hahmottuivat aktiivinen neuvottelija, joka muotoutui suhteessa ihmiskaupan uhreihin ja viranomaisiin, ihmiskaupan uhrien etujen ajaja, joka muotoutui pääasiassa suhteessa ihmiskaupan uhreihin mutta myös viranomaisiin sekä epävarmuuden leimaama toimija-asema, joka sai olemuksensa myös suhteessa uhreihin ja viranomaisiin.

Neuvottelijan toimija-asema osoittautui vahvaksi toimija-asemaksi, josta käsin järjestötoimijoiden oli mahdollista neuvotella useista asioista liittyen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja ihmiskaupan uhrien auttamiseen. Neuvottelijan toimija-asemasta käsin järjestötoimijoilla oli mahdollisuus vaikuttaa sekä konkreettisella tasolla että myös poliittisella tasolla (Lisowski 2005). Järjestötoimijat neuvottelivat tästä asemasta käsin mm. ihmiskaupan uhrin määritelmästä, auttamisjärjestelmään pääsystä sekä ihmiskaupan uhrin auttamisen tavoista. Ihmiskaupan uhrien etujen ajajan toimija-asema taas asemoi järjestötoimijan ihmiskaupan uhrin ensisijaiseksi auttajaksi ja sellaiseksi tahoksi, joka auttaa niitä ihmisiä, joita kukaan muu ei auta (vrt. Loue ym. 2003). Eturen ajajan toimija-asema oli myös aktiivinen toimija-asema, ja järjestötoimijat osallistuivat tästä toimija-asemasta käsin erilaiseen poliittiseen päätöksentekoon ajamalla ihmiskaupan uhrin etua ja pitämällä huolta siitä, että asiakirjoihin ei kirjata sellaisia asioita, jotka saattaisivat heikentää ihmiskaupan uhrin asemaa. Enimmäkseen eturen ajajan asemasta käsin toimittiin kuitenkin ruohonjuuritasolla. Järjestötoimijat pitivät ihmiskaupan uhrin puolia esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa ihmiskaupan uhrin koettiin saavan epäreilua kohtelua viranomaisten taholta. Epävarmuuden leimaama toimija-asema puolestaan näyttäytyi passiivisena ja heikompana kuin kaksi muuta toimija-asemaa. Tässä toimija-asemassa korostui järjestötoimijoiden oma epävarmuus omasta toiminnasta, omista käsityksistä ja omista tiedoista ihmiskaupan suhteen. Epävarmuus korostui myös yhteistyössä viranomaisten kanssa sekä silloin, kun järjestötoimijat tunsivat olevansa kyvyttömiä auttamaan ihmiskaupan uhria.

Luottamuksen näkökulmasta keskeiseksi toiminnan määrittäjäksi muodostui ajatus siitä, että ilman luottamusta kansalaisjärjestötoimijoiden ihmiskaupan vastainen toiminta ei ole mahdollista. Tämän toimintasäännön kohdalla pohdin järjestötoimijoiden luottamusta ihmiskaupan uhreihin, luottamusta ja epäluottamusta viranomaisiin sekä pohdin järjestötoimijoiden luottamusta instituutioihin eli ihmiskauppaan liittyvää

viranomaisjärjestelmää, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää sekä oikeuslaitosta kohtaan. Järjestötoimijat pääasiassa luottivat ihmiskaupan uhreihin ja heidän tarinoihinsa. Tulkitsin luottamuksen olevan primääriä luottamusta tai luottavaisuutta. Viranomaisten kohdalla puolestaan havaitsin pääasiassa epäluottamusta, joka kumpusi huonoista kokemuksista ja erilaisten arvomaailmojen yhteentörmäyksistä. Jos luottamusta oli, se perustui pääasiassa henkilökohtaisiin kontakteihin tai verkostoihin. Luottamus instituutioihin oli pääasiassa vahvaa ja luottamuksen tyyppin hahmotin olevan yleistynyttä luottamusta. Järjestötoimijat luottivat esimerkiksi oikeuslaitokseen, mutta auttamisjärjestelmä ei saanut toimimattomuutensa vuoksi toimijoiden luottamusta puolelleen.

Yhteiskuntapolitiittinen pohdinta

Ihmiskaupasta tulee keskustella myös yhteiskuntapolitiikan kontekstissa, sillä ihmiskauppa koskettaa esimerkiksi työelämän useita sektoreita ja yhä useamman sektorin toimijat ovat osallisia ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Ihmiskaupan uhriin saattaa törmätä niin poliisi, työsuojelupiirin edustaja kuin rakennustyömaatarkastaja. Ihmiskauppa ei ole Suomessakaan yhteiskunnasta erillinen ongelma, vaan siitä on nähtävissä häivähdyksiä eri puolilla yhteiskuntaa. Vastuuta ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta on jaettu usealle eri sektorille, joten yhä useamman viranomaisen, liike-elämän edustajan tai kolmannen sektorin toimijan olisi oltava tietoinen ihmiskaupasta, sen määrittelyistä ja auttamisjärjestelmän olemassaolosta. Suomessa ihmiskauppa puhuttaakin sekä julkisen sektorin että kolmannen sektorin toimijoita ja usein puhe koostuu epätietoisuudesta ja hämmennyksestä. Hyvin harva on asiantuntija ihmiskaupan vastaisen toiminnan alalla. Suomessa ihmiskauppaan on kuitenkin puututtu kehittämällä ihmiskaupan uhreille auttamisjärjestelmä ja kouluttamalla sekä julkisen sektorin että kolmannen sektorin toimijoita. Virallisten asiakirjojen perusteella ihmiskaupan vastainen toiminta vaikuttaa olevan hyvää ja tehokasta, ja ihmiskauppa näyttäytyy uutisissa suhteellisen usein sellaisena asiana, jonka poistamiseksi toimitaan tehokkaasti (ks. YLE Kotimaa 26.5.2011). Auttamisjärjestelmässä olevien uhrien perusteella tai ihmiskaupasta tuomittujen rikollisten perusteella ihmiskauppa ei ole niin suuri ongelma, kuin jotkin tahot väittävät (vrt. Palander 2008, 83). Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa arvostetaan ulkomailta ja Suomi on myös palkittu ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (YLE Kotimaa 28.6.2011).

Ihmiskaupan tilasta ja sen vastaisen toiminnan tehokkuudesta Suomessa voi kuitenkin olla toista mieltä. Suomen kansallinen ihmiskaupparaporttija Venla Roth on omassa 2010

julkaistussa väitöskirjassaan todennut Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan olevan todella haasteellista ja vaikeaa. Hän on todennut Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan strategioiden ja erilaisten toimintojen olevan tehottomia ja sellaisia, jotka eivät ole uhrilähtöisiä. (mts. 286.) Hän on myös huomauttanut, että kansalaisjärjestötoimijoiden tulisi saada enemmän tehtäviä ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa kuin mitä he nyt saavat. Järjestöjen toimintaa tulisi rahoittaa tehokkaasti ja toiminnan tulisi myös olla samanarvoista kuin julkisen sektorin toiminnan, sillä useissa maissa järjestöjen rooli ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa on todettu erittäin oleelliseksi. (Roth 2010, 294.)

Ihmiskauppaa ei voi arvioida pelkkien numeroiden perusteella, koska tällöin ihmiskauppa näyttäytyy yhteiskunnallisesti marginaalisena ongelmana, jota tuskin on edes olemassa (vrt. Roth 2010, 285–287). Ihmiskauppa on hyvin usein piilorikollisuutta ja sen tekijät ja uhrin ovat usein piilossa poliisilta, auttajilta ja etsijöiltä. Suomessa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä on vuonna 2009 ollut 48 henkilöä, mutta arvioiden mukaan he ovat vain murto-osa avuntarvitsijoista. (ks. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 45.) Tuomioistuimiin edenneitä tapauksia on myös hyvin vähän (mts. 105–114; 130–133). Moni ihmiskaupan tutkija on kuitenkin todennut, että nämä luvut eivät anna oikeaa kuvaa ihmiskaupan tilasta Suomessa. Luvut vähättelevät ongelmaa, ja paremminkin tekevät selväksi sen, miten ihmiskauppaan Suomessa suhtaudutaan. Ongelmaa vähätellään, lainsäädäntöä tulkitaan ihmiskaupan uhrin edun vastaisesti ja lähinnä ajatellaan valtion etua. Jotkin elinkeinoelämän tahot myös pelkäävät, että pelkkä auttamisjärjestelmän olemassaolo houkuttelee tänne järjestelmän hyväksikäyttäjiä, jotka saavat oleskeluluvan Suomeen pelkästään sanomalla rajalla sanan ”ihmiskauppa”. (ks. Jokinen ym. 2011, 157.) Tällaisesta toiminnasta ei kuitenkaan ole viitteitä, ja ihmiskaupan auttamisjärjestelmästä on paremminkin tehty sellainen, minne ei edes selkeä ihmiskaupan uhri aina pääse. Monet viranomaiset myös lähestyvät ihmiskauppaa edelleen sellaisena ongelmana, joka saadaan ratkaistua ottamalla rikollinen kiinni ja käyttämällä uhria vain todistuksen välineenä. (vrt. Roth 2010; Jokinen ym. 2011.)

Tutkimuksen tulosten pohdinta

Asetin tutkimukseni teoreettiseksi taustaksi institutionaalisen epävarmuuden, joka antoi oman sävynsä tekemälleni diskurssianalyysilleni ja löytämilleni tarinalinjoille. Institutionaalinen epävarmuus osoittautuikin päädiskurssiksi, ja se asettaa omat haasteensa esimerkiksi

luottamuksen säännön pohdinnalle. Seligmanin (1997) mukaan luottamus itsessään vaatii institutionaalisesti pysyvän ympäristön. Kankainen (2007, 60) esittääkin, että instituutiot nähdään eräänlaisina peileinä, jotka heijastavat toiminnallaan yhteiskunnassa vallitsevaa arvomaailmaa. Kun instituutiot toimivat oikeudenmukaisesti, niiden ajatellaan edustavan yleisesti ihmisten tahtoa ja toisaalta, ”velvoittavan” ihmisiä toimimaan toisiaan kohtaan vastavuoroisesti – moraalisesti kunnioittavasti. (mts.) Oman tutkimukseni lähtökohtana toimii oletus, että kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastainen toiminta sijoittuu institutionaalisen epävarmuuden alueelle, jolla ei ole sääntöjä tai normeja ohjaamassa järjestötoimijoiden tehtäviä ihmiskaupan alueella. Tutkimuksen tulosten yhteydessä sain myös todeta, että ihmiskaupan vastaiseen toimintaa liittyvät instituutiot eivät kaikki ole vielä muotoutuneet selkeiksi instituutioiksi, jotka edustaisivat edellä mainittua Kankaisen määritelmää. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää kohtaan koettu epäluottamus kulkee linjassa myös edellä mainitun Seligmanin (1997) väitteen kanssa. Auttamisjärjestelmä ei ole vielä pysyvä instituutio, joten sitä kohtaa koettu epäluottamus on näin ajatellen lähes normaalia.

Luottamus ei ole suuressa ristiriidassa institutionaalisen epävarmuuden kanssa, eikä institutionaalinen epävarmuus ole este luottamuksen pohdinnalle. Paremminkin asian voi nähdä niin, että institutionaalinen epävarmuus asettaa luottamukselle haasteita, ja täten tekee luottamuksen pohdinnasta hyvin mielenkiintoista, monipuolista ja haastavaa. Järjestötoimijoiden on pakko rakentaa luottamusta ihmiskaupan vastaisen toiminnan osapuoliin, jotta toiminta olisi mahdollista. Tämä pätee myös institutionaalisen epävarmuuden leimaamassa toimintaympäristössä. Pohtiessani luottamusta tämän tutkimuksen kontekstissa, havaitsin luottamuksen ja epäluottamuksen kohteiden olevan jokseenkin ristiriitaisia ja epärationaalisia. Järjestötoimijat luottivat toiseen viranomaiseen, ja toisia kohtaan koettiin vahvaa epäluottamusta. Institutionaalinen epävarmuus ei ole pelkästään luottamusta vähentävä voima. Institutionaalinen epävarmuus toimintaympäristön avaa järjestötoimijoille sellaisia asemia, joista käsin luottamusta on mahdollista rakentaa sekä viranomaisten että ihmiskaupan uhrien kesken ja tällöin luottamuksesta voi muodostua tuntuva toimintaa jäsentävä voima.

Myös tässä tutkimuksessa voi havaita asioita, jotka olisi voinut tehdä toisin. Olisin voinut valita toisenlaisen aineiston tai käyttää toisenlaista teoriaa tulkintani tukena. Ihmiskaupan vähäinen tutkimus Suomessa antoi paljon vaihtoehtoja mutta myös vaikeuden valita tarkoitukseeni sopivat aineisto, teoria ja analyysimenetelmä. Olisin myös voinut rajata

tutkimukseni käsittelemään vain joko työperäistä ihmiskauppaa tai prostituutiossa tapahtuvaa ihmiskauppaan. Koin kuitenkin, että se olisi liikaa rajoittanut haastateltavien saamista ja tutkimuksestani olisi tullut hiukan yksipuolinen. Tutkimuksen tulokset pohjautuvat haastatteluaineistoon, joka koostuu kuudesta haastattelusta. Voikin ajatella niin, että useammalla haastattelulla olisin voinut saada toisenlaista tietoa. Toisaalta taas on mahdollista, että nämä poisjääneet haastateltavat olisivat toistaneet samoja tarinalinjoja kuin jo haastatellut toimijat. Lisäksi vaikutin tuloksiini valitsemillani haastattelukysymyksillä. Joissain tilanteissa olisin voinut kysyä toisin ja varmasti tärkeitä asioita jäi myös kysymättä.

Tulkintani apuna ollut menetelmä rajasi tuloksia ja antoi niille jo alussa tietyn suunnan. Vaikka pyrin tarkastelemaan aineistoa aineiston omilla ehdoilla, etsin koko ajan tarinalinjoja ja tarkastelin asioita diskurssianalyysin näkökulmasta käsin. Institutionaalinen epävarmuus kattokäsitteenä asetti aineiston tulkinnalle oman kehyksensä, joka vaikutti tulkintaani toimija- asemista ja luottamuksesta. Diskurssianalyysi ohjasi minua heti alusta alkaen tarkastelemaan toimijoiden lausahduksia Hajerin (1995; 2005) asettamista lähtökohdista käsin: mitä kukin sanoo, kenelle ja missä kontekstissa. Analyysiani ohjasi myös ajatus siitä, mitä taustaa vasten toimijat asettavat lausahduksensa. Jo nämä tausta-ajatukset antoivat analyysille tietyn suunnan, jonka vaikutus on ollut suuri tuloksiani ajatellen. Toisenlaisella metodilla ja toisenlaisella teoriataustalla olisi varmasti voitu saada toisenlaisia tuloksia. Tällöin järjestötoimijoiden ihmiskaupan vastainen toiminta olisi näyttäytynyt erilaisena, mutta on vaikea sanoa, minkälaisena.

Tulkintani mukaan institutionaalisen epävarmuuden alla on paikkoja, missä toimijat ovat onnistuneet neuvottelemaan uudenlaisia toimintatapoja ja tehneet epävarmuudesta helpommin siedettävää. Esimerkiksi epäluottamusta ei tarvitse nähdä vain kielteisenä asiana (ks. Kankainen 2007, 53). Epäluottamus voi osoittaa ongelmakohtia ja niitä asioita, joita on kehitettävä paremmiksi ja toimivammiksi. Tutkimuksessani toimijoiden kokema epäluottamus viranomaisia tai auttamisjärjestelmää kohtaan viestii juuri systeemin toimimattomuudesta. Se viestii myös siitä, että järjestöjen asema ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ei ole määritelty missään virallisessa paperissa niin, että myös viranomaiset ymmärtäisivät järjestöjen toiminnan tärkeyden ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Epäluottamuksen voikin siis nähdä viestinä siitä, että näitä toiminnan ongelmakohtia olisi syytä parantaa niin, että ihmiskaupan vastainen toiminta palvelisi tarkoitustaan eli ihmiskaupan uhrien auttamista.

Ihmiskaupan vastaisen toiminnan suuntaviivaksi ja tavoitteeksi on asetettu uhrin etu ja uhrin auttaminen (Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010, 38). Tämä tavoite ei kuitenkaan aina toteudu, mikä on havaittavissa myös omista tuloksistani. Kaikki haastateltavat nostivat esiin sen, että usein viranomaisjärjestelmässä ei ymmärretä uhrin tilannetta eikä sitä, miten hitaasti selviää se, mitä uhrille on tapahtunut. Uhrin auttaminen on kiinnittynyt rikosprosessiin, ja uhrin oikeudet jäävätkin usein jalkoihin tässä prosessissa. Viranomaisjärjestelmä kulkee omia teitänsä, ja ihminen, joka ei tunne suomalaista järjestelmää, ei pysy mukana tässä kyydissä. Ei, vaikka apuna olisi järjestötoimija. Esiin nouseekin kysymys ihmiskaupan uhrin ihmisarvosta ja sen kunnioittamisesta. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän on päätetty olevan uhrilähtöinen, mutta käytännössä se ei ole aina osoittautunut sellaiseksi. Järjestötoimijat nostivatkin esiin huolen siitä, että ihmiskaupan uhrien ihmisoikeuksia ei kunnioiteta vaan ihmisoikeuksien edelle ajavat taloudelliset näkökannat ja rikollisten kiinnisaaminen.

Haastateltavat nostavat erityisesti esiin EU – ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien ihmiskaupan uhrien aseman ja oikeudet. Näistä maista tulevat ihmiset saattavat olla myös turvapaikanhakijoita, joihin kohdistuvaan ihmiskaupparikosepäilyyn suhtaudutaan viranomaispuolella välillä hyvinkin epäileväisesti. Haastateltavien mukaan eräät elinkeinoelämän edustajat pelkäävät turvapaikanhakijoiden tulvaa, jos myös esimerkiksi nigerialaisia prostituoituja aletaan hyväksyä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Viimeaikaisten tietojen mukaan turvapaikanhakijoiden määrä on kuitenkin laskenut Suomessa huomattavasti (ks. Maahanmuuttovirasto), vaikka Suomessa on ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Tätä pelättyä turvapaikanhakijoiden ”tulvaa” järjestelmän väärinkäyttäjistä ei ole Suomeen tullut. Erään haastateltavan mukaan moni ihmiskaupan uhri ei edes halua hakeutua auttamisjärjestelmään. Jotta uhri pääsee järjestelmään, on hänen kerrottava koko elämäntarinansa, traumansa, oltava poliisikuulusteluissa ja oltava ilman toimeentuloa, ilman oikeutta tehdä työtä ja asuttava pahimmillaan vastaanottokeskuksessa. Tuskin kukaan tahtoo tällaista vapaaehtoisesti, ja tuskin kukaan väittää vapaaehtoisesti olevansa ihmiskaupan uhri ainakaan enää siinä vaiheessa, kun tilanteen selvittäminen alkaa. Ihmiskauppa on hyvin stigmatisoiva asia ja se antaa ihmiselle sellaisen leiman, jota hän saattaa joutua kantamaan loppuelämänsä ajan. Ihmiskaupan uhrin elämän ei voi väittää olevan kovin ihmisarvoa kunnioittavaa elämää. Häneltä on jo kerran viety oman elämän hallinta, ja kun hän alkaa saada apua, tilanne saattaa vain pahentua.

Myös tämä tutkimus herättää pohtimaan, miksi ihmiskaupan uhrin määritelmästä on tehty niin kovin kapea, ja miksi määritelmän tulkinnasta on tehty niin vaikeaa. Tulkintaa hankaloittaa rikoslaissa kerrottu kapea määritelmä sekä tätä laveammat määritelmät, joita ei ole kirjoitettu lakiin vaan erilaisiin toimintasuunnitelmiin ja ohjeisiin. Tämä vaikeuttaa uhrien tunnistamista. (vrt. Kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomus 2010, 10.) Suuri osa haastateltavista korosti, että ihmiskaupan määritelmän kapeus estää silloin tällöin avun saamisen. Ihmiskaupan uhrin määritelmä on myös tehty sellaiseksi, että tulkintaan voi vaikuttaa asiaa tutkivan viranomaisen asenteet ja ennakkoluulot, kuten usein käy esimerkiksi prostituutiossa uhriutuneiden ihmiskaupan uhrien kohdalla. Konservatiivisista lähtökohdista käsin ajatellaan, että prostituutioon suostuvat vain niin sanotut huonot ihmiset, ja näille ihmiselle voidaan tehdä mitä vain fyysisestä väkivallasta työhön pakottamiseen, raiskauksiin ja palkatta työskentelyyn. (vrt. Roth 2010.) Tutkimukset ovat osoittaneet, että vaikka osa naiskaupan uhreista on lähtenyt seksityöhön tietoisesti, eivät he silti ole suostuneet epäinhimillisiin työolosuhteisiin. Lisäksi osa prostituutioissa työskentelevistä ei ole alun perin suostunutkaan prostituutioon. On hyvin yksioikoista ajatella, että prostituoitu ei voisi olla ihmiskaupan uhri, sillä näillä ihmisillä on aivan samantyyppiset oikeudet kuin kenellä tahansa muulla ihmisellä. (ks. esim. Oikarinen 2010.)

Kansalaisjärjestöjen asema ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ei ole selkeä järjestötoimijoille eikä viranomaisille. Kansalaisjärjestöt hyväksytään osaksi ihmiskaupan vastaista toimintaa, mutta heidän asemaansa ei ole määritelty yhdessäkään ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevassa asiakirjassa. Kansallinen raportointi on huomauttanut, että kansalaisjärjestöjen asema ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa tulisi virallistaa, sillä järjestöissä tehdään paljon tärkeää työtä ihmiskaupan uhrien hyväksi (esim. Kansallisen ihmiskaupparaportoin kertomus 2010, 65). Järjestötoimijat myös itse toivovat selkeämpää asemaa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Ihmiskaupan uhrien auttaminen olisi helpompaa, jos järjestötoimijat tietäisivät, mikä alue auttamisessa kuuluu heille ja mikä viranomaisille. Järjestötoimijat peilasivat omaa asemaansa ulkomailta toimiviin järjestöihin ja toivoivat, että myös Suomessa kehitys kulkisi sellaiseen suuntaan, jossa kansalaisjärjestöillä olisi suurempi asema ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa kuin mitä järjestöillä on tällä hetkellä.

Kansalaisjärjestöissä on paljon hyödyntämätöntä tietoa ja taitoa ihmiskaupan vastaisen toiminnan alueella. Järjestöt ovat oleellisessa asemassa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa

useassa maassa maailmalla ja Euroopan Unionissa. Ihmiskaupan suhteen oman tutkimukseni perusteella järjestöissä on paljon asiantuntijoita, joiden tiedot ihmiskaupasta ovat suuremmat kuin monella julkisen sektorin toimijalla. Nämä toimijat tahtovat toimia kolmannella sektorilla, sillä he kokevat toiminnan vapaammaksi ja tehokkaammaksi kuin julkisella sektorilla. Järjestösektorilla voidaan myös toimia tehokkaammin uhrin ehdoilla, sillä toimintaa eivät rajoita erilaiset viralliset säädökset tai ohjeet siitä, miten pitää toimia. Kääntöpuolena on toki se, että kukaan ei valvo toimintaa eikä toiminnalla ole mitään laatukriteereitä. En siis väitä, että järjestöjen toiminta on mustavalkoisesti julkisen sektorin toimintaa parempaa. Järjestöjen avulla olisi mahdollista saada ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta sellaista, että se oikeasti palvelisi juuri ihmiskaupan uhreja sillä tavalla, että uhrin saisivat apua ja mahdollisuuden uuteen parempaan elämään. Esitän, että järjestöjen tarjoamaa toimintaa tulisi rahoittaa ja tukea julkisin varoin, jotta järjestötoimijoiden tietoa ja taitoa voitaisiin hyödyntää paremmin. Tällä hetkellä järjestöjen ihmiskaupan vastaisen toiminnan rahoitus on RAY:n vastuulla, ja tätäkin rahoitusta on joka vuosi haettava uudestaan. Kansalaisjärjestöt ovat usein julkisen sektorin toiminnan täydentäjiä, mutta ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa järjestöt usein korvaavat sellaista toimintaa, joka julkisen sektorin tulisi hoitaa ja joka on erilaisissa dokumenteissa määritelty julkisen sektorin vastuulle (ks. Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma 2008). Järjestöt etsivät uhreja, toimivat avun antajina, antavat oikeudellista neuvontaa ja huolehtivat uhrien sosiaalisista oikeuksista.

Tämän tutkimuksen on tarkoitus tuoda uusi näkökulma ihmiskaupan tutkimukseen sosiaalitieteellisestä lähtökohdasta käsin. Sosiaalitieteellinen tutkimus on ollut paitsiossa ihmiskaupan tutkimusalueella, mutta tämä tutkimus on avaus sellaiselle näkökulmalle. Tutkimukseni jäsentää kansalaisjärjestötoimijoiden asemaa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ja käsittelee toimijoiden suhdetta toiminnan kohteisiin ja yhteistyökumppaneihin luottamuksen tarkastelun kautta. Täten tutkimukseni antaa oman antinsa myös järjestöjen aseman määrittelyyn ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Tutkimukseni tulokset herättävät kuitenkin enemmän uusia kysymyksiä kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta kuin mitä se antaa tästä vastauksia. Epäselväksi jää muun muassa kysymys ihmiskaupan uhrien ihmisoikeuksien toteutumisesta ja kysymys siitä, minkälaisena viranomaispuoli näkee järjestöjen roolin ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Myös pohdinta luottamuksen ja institutionaalisen epävarmuuden suhteesta jättää jälkeensä paljon avoimia kysymyksiä.

Lähteet

Painetut lähteet

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Aradau, Claudia (2004) The Perverse Politics of Four-Letter Words: Risk and Pity in the Securitisation of Human Trafficking. *Millennium – Journal of International Studies* 33:2, 251–278.

Arajärvi, Pentti (2007) Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämisestä. Hallituksen politiikkaohjelmat, kansalaisvaikuttaminen. Oikeusministeriö 4/2007.

Bales, Kevin, Trodd, Zoe & Williamson, Alex Kent (2009) *Modern Slavery. The secret world of 27 million people.* Oxford: Oneworld.

Banfield, Edward C. (1958) *The moral basis of a backwards society.* Glecoe: The Free press.

Bradford, Ben (2011) Voice, neutrality and respect: Use of Victim Support services, procedural fairness and confidence in the criminal justice system. *Criminology & Criminal Justice* 11:4, 345 – 366.

Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies.* Thousand Oaks: Sage.

Coleman, James S. (1990) *Foundations of Social Theory.* Cambridge: Harvard University Press.

Dufva, Virpi (2003) Sosiaali- ja terveysjärjestöperheet kuvassa. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella.* Jyväskylä: PS-kustannus, 11–29.

EN (2005) Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings and its Explanatory Report. Euroopan Neuvoston sarja 197/2005, Varsova.

Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aalto & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.* Jyväskylä: PS – kustannus, 133–157.

Foucault, Michel (1975) *Discipline and punish.* France: Gallimard.

Foucault, Michel (1976) *The History of Sexuality Vol. 1: The Will to Knowledge.* London: Penguin.

Foucault, Michel (1982) The subject and power. Teoksessa Hubert Dreyfus & Paul Rabinov (toim.) Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics. Chicago: The University of Chicago Press, 208–228.

Hajer, Maarten A. (1995) Politics of environmental discourse: ecological modernization and the policy process. Oxford: Clarendon press.

Hajer, Maarten (2003) Policy without polity? Policy analysis and the institutional void. Political sciences 36, 175–195.

Hajer, Maarten A. (2005) Coalitions, practices, and meaning in environmental politics: from acid rain to BSE. Teoksessa David Howarth & Jacob Torfing (toim.) Discourse theory in European politics: identity, policy and governance. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

HE 280/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta.

Helander, Voitto (1998). Kolmas sektori: käsitteistöstä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Häikiö, Liisa (2005) Osallistumisen rajat: valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella. Tampere: Tampere University Press.

Ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma (2005) Helsinki: Ulkoasiainministeriö.

Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma (2008) Maahanmuutto. Sisäasiainministeriön julkaisuja 27/2008.

Ilmonen, Kaj (2000) Sosiaalinen pääoma, käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: SoPhi, 9–38.

Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo (2002) Luottamus modernissa maailmassa. Jyväskylä: SoPhi.

Ilmonen, Kaj (2005) Luottamuksen operationalisoinnista. Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) Sosiaalisen pääoman kentät. Jyväskylä: Minerva, 45–68.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1993) Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suominen (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suominen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Anniina, Ollus, Natalia & Viuhko, Minna (2011) Ehdoilla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. Heuni. Helsinki: Hakapaino.

Julkunen, Raija, Kaskisaari, Marja, Rikala, Sanna & Virkki, Tuija (2006) Valta ja haavoittuvuus työelämän luottamusrakenteissa. Teoksessa Pertti Jokivuori, Raija Latva-Karjanmaa & Arja Ropo (toim.) Työelämän taitekohtia. Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Työministeriö, 95–116.

Järjestöt sosiaali – ja terveystalitiikan toimijoina (2003) Kansalaisjärjestötoiminnan strategia. Helsinki: Sosiaali – ja terveystalministeriö, monisteita 4/2003.

Kankainen, Tomi (2007) Yhdistykset, instituutiot ja luottamus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Karjalainen, Leena (2007) Perheissä lapsiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta. Teoksessa Mari Laiho (toim.) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat. Moniammatillinen yhteistyö. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 8. Forssa: Forssan kirjapaino.

Kaskisaari, Marja (2005) Luottamus sosiaalisena rakenteena. Näkökulmina työuupumus ja käsitteen feministinen kritiikki. Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) Sosiaalisen pääoman kentät. Jyväskylä: Minerva, 256–269.

Kiviniemi, Kari (2001) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aalto & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS – kustannus, 68–84.

Kontula, Anna (2005) Prostituutio Suomessa. Helsinki: Sexpo-säätiö.

Koc-Menard, Sergio (2009) Perspectives. How negotiators can use social relations to create advantage. Human Resource Development International 12: 3, 333–341.

Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni (2010) Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 446–459.

Kuuskoski, Eeva (2003) Vertaistoiminta osana ihmisyyttä. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveystaljärjestöt uudella vuosituhannella. Jyväskylä: PS-kustannus, 30–39.

Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino (2011) Trust in the police, generalized trust and reporting crime. European Journal of Criminology 8:1, 65–81.

Labonte, Ronald (1994) Health promotion and empowerment: reflections on professional practice. Health Educations Quarterly 21:2, 253–268.

Laczko, Frank & Gozdzia, Elzbieta (2005) Data and research on Human Trafficking: A Global Survey. Offprint of the Special Issue of International Migration 43: ½.

Laine, Markus, Leino, Helena & Santaoja, Minna (2007) Keskustan rajattu merkitys: tapaus Tampereen keskustan liikenneosayleiskaava. Yhdyskuntasuunnittelu 45:1, 1–21.

Leino, Helena (2006) Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka. Tutkimus Tampereen Vuoreksesta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.

Lisowski, Michael. 2005. How NGOs use their facilitative negotiating power and bargaining assets to affect international environmental negotiations. *Diplomacy and Statecraft* 16, 361–383.

Loue, Sana; Lloyd, Linda S.; O’Shea Daniel J. (2003) *Community health advocacy*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Luhman, Niklas (1979) *Trust and Power*. New York: John Wiley.

LV (2006) Hallituksen esitys kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskauppaa ja maahanmuuttajien salakuljetusta koskevien lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä ja niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain 20 luvun ja järjestyslain 7 ja 16 §:n muuttamisesta. Lakivaliokunta 10/2006: Helsinki.

Matthies, Aila-Leena (2007) Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveystajärjestöt tutkimuksen valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:1, 57–71.

Nay, Oliver (2001) Institutions and representation: How institutional rules shape political recruitment in French regional elections. *West European Politics* 24:3, 151–172.

Niemelä, Jorma (2003) Järjestöt ajan hengen uudistajina. Teoksessa Virpi Dufva & Jorma Niemelä (toim.) *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveystajärjestöt uudella vuosituhanalla*. Jyväskylä: PS-kustannus, 108–131.

Offe, Claus (1999) How can we trust our fellow citizens? Teoksessa M. Warren (toim.) *Democracy & Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, 1259–1319.

Palonen, Kari (1988) *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Tampere: Vastapaino.

Piiroinen, Hannu (2005) Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. *Suomalainen sosiaalityö 1990 – luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.

Pärssinen, Venla (2003) Ihmiskauppa rikoksena Suomen lainsäädäntömaisemassa – Ehdotus hallituksen esitykseksi rikoslain 25 luvun ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta. Pro gradu -tutkielma. Turku: Digipaino.

Roth, Venla (2010) *Defining Human trafficking, identifying its victims: a study on the impact and future challenges of the international, European and Finnish legal responses to prostitution-related trafficking in human beings*. Turku: Uniprint.

Ruohonen, Marita (2003) Järjestöt vapaaehtoistoiminnan areenoina ja mahdollistajina. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveystajärjestöt uudella vuosituhanalla*. Jyväskylä: PS-kustannus, 40–55.

Ruuskanen, Petri (2003) *Verkostotalous ja luottamus*. Jyväskylä: Kopijyvä.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9 – 38.

Salamon, Lester M., Sokolowski S. Wojciech and List, Regina (2004) Global civil society: an overview. Teoksessa Lester M. Salomon, Wojciech S. Sokolowski & Associates (toim.) Global civil society. Dimensions of the non-profit sector. USA: Kumarina Press Inc.

Salmenniemi, Suvi (2007) Growing flowers in the frost: civic activity, citizenship and gender in Russia. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.

Seligman, Adam B. (1997) A problem of trust. Princeton: Princeton University Press.

Särkelä, Riitta, Vuorinen, Marja & Peltosalmi, Juha (2005) Sosiaali- ja terveysturvan mahdollisuudet palveluiden ja tuen tuottamisessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto: Helsinki.

Tuorila, Helena (2000) Apua uhrien ehdoilla. Tutkimus Suomen rikosuhripäivystyksen vaikuttavuudesta. Helsinki: Stakes.

Turtiainen, Kati (2009) Kertomuksia uuden kynnyksellä. Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisien välillä. Janus 17:4, 329–345.

Tyldum, Guri & Brunowskis, Anette (2005) Describing the unobserved: methodological challenges in empirical studies on human trafficking. Teoksessa Frank Laczko and Elzbieta Gozdzia (toim.) Data and research on human trafficking: a global survey. Geneva: International organisation for migration, 17–34.

Vedder, Anton (2007) Questioning the legitimacy of non-governmental organizations. Teoksessa Anton Vedder, Vivien Collingwood, Anke Van Gorp, Menno Gamminga, Louis Logister, Corien Prins ja Peter Van den Bossche (toim.) NGO involvement in international governance and practice. Boston: Brill Academic Publishers, 4–20.

Vertio, Harri (2003) Terveysturvan edistäminen. Helsinki: Tammi.

Viuhko, Minna & Jokinen, Anniina (2009) Human trafficking and organised crime: trafficking for sexual exploitation and organised procuring in Finland. Helsinki: Heuni.

Painamattomat lähteet

Leukumaa, Riikka (2010) Kansalaisjärjestöjen elävä tila. Tarkastelussa Mannerheimin lastensuojeluliitto ry:n ja Pelastakaa lapset ry:n lausunnot ja kannanotot. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntapolitiikka. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kollman, Maria (2004) Henkilöstön luottamus muuttuvassa sairaalaorganisaatiossa. Pro gradu -tutkielma. Puheviestintä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kurkinen, Riina (2011) Vertikaalinen luottamus. Luottamuksen muodostuminen johtoon yhdeksässä työorganisaatiossa. Pro gradu -tutkielma. Sosiologia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Oikarinen, Tiina (2010) Problematisoiteja Suomen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta: Diskurssianalyttinen tutkimus sukupuolesta, kansalaisuudesta ja kaupallisesta seksistä. Pro gradu -tutkielma. Yleinen valtio-oppi. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Palander, Jaana (2009) Lainlaatijan haasteet ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Pro gradu -tutkielma. Julkisoikeus. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Pilviö, Jussi (2009) Ihmissalakuljetus/ - kauppa ilmiönä Euroopassa. Pro gradu -tutkielma. Hallintotiede. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Internet-lähteet

Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus (2010). Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2010. Ihmiskauppa ja siihen liittyvät ilmiöt sekä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen Suomessa. Julkaisusarja 7. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu. <http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/pages/1FAD89AF10E33F19C22573C2004C030B?opendocument>. Viitattu 18.2.2011.

Maahanmuuttovirasto. Turvapaikanhakijoita yhä kolmannes viime vuotta vähemmän. Lehdistötiedote. <http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2709,2740,2485&article=4377&index=&page=1>. Viitattu 10.10.2011.

Naisten Linja. Järjestöjen kannanotto ihmiskaupan vastaiseen työhön. <https://www.naistenlinja.fi/sitenews/view/-/nid/28/ngid/1/> Viitattu 12.9.2011.

Ruohonen Marita (2011) Sosiaali- ja terveysjärjestöt kansalaisten hyvinvointia rakentamassa. Päijät-Hämeen sosiaalipoliittinen foorumi. Suomen mielenterveysseura. http://www.paijat-hame.fi/easydata/customers/paijathame/files/paketti/seminaarit/sosiaalipolf_2011/spf_ruohon_5.5.11.pdf. Viitattu 24.10.2011.

Tutkimusaineistojen tiedonhallinnan käsikirja (2009) Yhteiskunnallinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/tiedonhallinta/osa6.html#litterointi>. Viitattu 15.2.2011

What is human trafficking? YK:n verkkosivusto. <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html>. Viitattu 12.2.2011.

YK (2000) The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime. <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html>. Viitattu 23.9.2011.

YLE Kotimaa 26.5.2011. Ihmiskaupan uhrit tavoitetaan entistä paremmin. http://yle.fi/alueet/etela-karjala/2011/05/ihmiskaupan_uhrit_tavoitetaan_entista_paremmiin_2620439.html. Viitattu 10.10.2011.

YLE Kotimaa 28.6.2011. Eva Biaudet palkittiin ihmiskaupan vastaisesta työstään. http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2011/06/eva_biaudet_palkittiin_ihmiskaupan_vastaisesta_tyostaan_2689204.html. Viitattu 10.10.2011.

Suomen säädöskokoelma

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta
9.4.1999/493.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

Liitteet

Liite 1 Haastattelurunko

- 1) Oma työ ja oman toiminnan kuva
 - Kerro työstäsi (työtehtävät, työnkuva, pyydä esimerkkejä)

- 2) Mitä oma järjestö tekee, millä sektorilla toimivat ihmiskaupan saralla, konkreettisia esimerkkejä
 - Mahdolliset tapahtumat, tempaukset, pyydä kertomaan esimerkkejä

- 3) Yhteistyö muiden järjestöjen kanssa ihmiskaupan vastaisen toiminnan puitteissa
 - Minkälaista, pyydä esimerkkejä käytännön työstä
 - Mitä järjestöjä, kuinka usein ovat yhteydessä jne.
 - IKV-verkosto, mitä tekevät siinä, tapaavatko muita järjestöjä, minkälaista yhteistyö on
 - Onko yhteisiä tapahtumia? Jos on, minkälaisia, missä ja milloin. Jos ei, osaako arvioida miksi?

- 4) Yhteistyö viranomaisten kanssa
 - Mitkä viranomaiset ovat yhteistyössä
 - Mitä tekevät, pyydä esimerkkejä

- 5) Oma näkemys ihmiskaupasta
 - Oma näkemys ongelman suuruudesta Suomessa
 - Millä sektoreilla on uhreja
 - Tunnistetaanko ongelmaa
 - Mitä ajattelee tämänhetkisestä lainsäädännöstä
 - Onko ihmiskauppa ihmisoikeudellinen, rikosoikeudellinen ongelma (vai molempia?)
 - Mihin ihmiskaupan vastaisessa työssä tulisi keskittyä?

- 6) Lopuksi, jos ei ole tullut esille tai mitä nousee esiin keskustelun aikana:
 - Järjestön toiminnan kehittäminen tulevaisuudessa ihmiskaupan saralla
 - Onko jotain ristiriitoja: muut järjestöt tai viranomaiset
 - Onko toiminnassa haasteita: mitä, minkälaisia

Liite 2 Haastattelusopimus

Riikka Viitala

riikka.viitala@uta.fi

Tampereen Yliopisto

Sosiaalitieteiden laitos

HAASTATTELUSOPIMUS OPINNÄYTETÖIDEN AINEISTON KERÄÄMISTÄ VARTEN

Olen tekemässä pro gradu-tutkielmaa Tampereen yliopistossa sosiaalitieteiden laitoksella. Tutkielmani aiheena on kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastainen toiminta.

Pro gradu-tutkielmaani varten haastattelen suomalaisia kansalaisjärjestötoimijoita. Kaikki haastattelut ovat luottamuksellisia ja niitä käytetään vain tutkimustarkoituksessa. Tutkimuksen teossa noudatetaan hyvän tieteellisen käytännön mukaisia toimintatapoja. Tutkimusaineistoa tullaan käsittelemään luottamuksellisesti.

Haastattelut nauhoitetaan, jotta kaikki tieto saadaan talteen. Haastattelut kirjoitetaan nauhalta puhtaaksi ja tiedostot säilytetään luottamuksellisesti. Tiedostoissa ei näy haastateltavan tunniste- ja henkilötietoja.

Tutkimuksessa haastateltavan nimi ei tule esiin ja haastateltavien henkilöllisyys pyritään häivyttämään mahdollisimman hyvin.

Paikka ja päivämäärä:

Riikka Viitala

Haastateltavan allekirjoitus